T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE BALKAN ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMI

NAZLI NAFİYE NARİNCE

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYS. HULUSİ EKBER KAYA

EDİRNE 2024

Tez Adı: Avrupa Birliği'ne Üye Balkan Ülkelerinde ve Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı

Hazırlayan: Nazlı Nafiye NARİNCE

ÖZET

Kadınların toplumda ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda var olduklarını ispatlama çabaları Fransız Devrimi'ne kadar dayanmaktadır. Fransız Devrimi ile ilan edilen "bütün insanların eşitliği" fikri ile kadın hakları hareketinin ilk adımları atılmıştır. Cinsiyetlerin eşit olduğunu temel alarak başlayan mücadelenin günümüzde önemli ölçüde mesafe kat ettiği görülmektedir. Ancak, birçok toplumda hala cinsiyetler arası eşitsizliğin devam ettiği alanlar oldukça fazladır. Bu alanların en başında ise siyasal alan gelmektedir. Toplumların ortak sorunu haline gelen kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında yeterince var olamamasına çözüm aranmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği belirli çözüm önerileri üretmiş ve eşitlik sağlamak adına aday ülkeler için raporlar ve anlaşmalar hazırlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın konusu olan ülkeler, Avrupa Birliği'ne adaylık ve üyelik sürecinin başlamasıyla toplumda özellikle de siyasal alanda eşitlik sağlama adına çeşitli düzenlemeler yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Balkanlar, Feminizm, Kadın Örgütlenmeleri, Kadınların Siyasal Katılımı.

Name of Thesis: Political participation of women in European Union Member Balkan Countries and Turkiye

Prepared by: Nazlı Nafiye NARİNCE

ABSTRACT

Efforts to prove the women their presence in economic, social, and political spheres in society can be traced back to the French Revolution. The idea of "equality for all individuals" proclaimed during the French Revolution laid the foundation for the women's rights movement. Over the years, significant progress has been made in the struggle for gender equality. However, there are still many societies where men and women are not treated equally in various areas of life. One important area where this inequality still exists is politics. The insufficient representation of women in political decision-making mechanisms, which has become a common problem in societies, has led to a search for solutions. In this regard, the European Union has formulated specific proposals and prepared reports and agreements for candidate countries in order to promote equality. These countries have implemented various regulations, particularly in the political domain, to promote equality within society as part of their commitment to the European Union's candidacy and membership process.

Keywords: European Union, Balkans, Feminism, Women's Organizations, Women's Political Participation.

TEŞEKKÜR

Uzun soluklu olan bu tez yolculuğumda başından beri bana her konuda destek olan değerli hocam Prof. Dr. Sibel TURAN'a, değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hulusi Ekber KAYA'ya bu çalışmanın yapılmasında zaman ve mekân gözetmeksizin sabırla yardımcı olduğu ve çalışmanın son şeklini almasına katkıda bulunduğu için çok teşekkür ederim.

Bu süreçte eğitim hayatımla ilgili her kararımda yanımda duran, maddi ve manevi benden desteklerini hiç esirgemeyen sevgili aileme minnettarım. Uzun ve zor soluklu geçen tez sürecimde sabır ve anlayış göstererek her zaman yanımda olan sevgili eşim Hasan NARİNCE'ye çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

TEŞEKKÜR III

İÇİNDEKİLER IV

GİRİŞ 1

I.BÖLÜM 4

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ALTYAPI 4

1.1. Analitik Yapı 4

1.2. Yöntem 6

1.3. Kuramsal Çerçeve 7

1.3.1. Feminist Teoriler 8

1.3.1.1. Liberal Feminizm 8

1.3.1.2. Marksist Feminizm 9

1.3.1.3. Radikal Feminizm 10

1.3.1.4. Kültürel Feminizm 10

1.3.1.5. Post-Modern Feminizm 11

1.4. Önceki Araştırmalar 13

II. BÖLÜM 15

FEMİNİZM VE TARİHSEL GELİŞİMİ 15

2.1. Feminizm Hareketinin Tarihsel Süreci 15

2.1.2 Avrupa'da Feminizm ve Kadın Hareketleri 23

2.1.2.1 Avrupa Birliğinin Kadına Yönelik Düzenlemeleri 27

2.1.3. Feminizm Hareketinin Balkanlara Etkisiyle Başlayan Kadın Örgütlenmeleri 33

III. BÖLÜM 35

AB ÜYESİ BALKAN ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMI 35

3.1.Siyasal Katılım Nedir? 35

3.1.1. Kadınların Siyasal Katılımını Engelleyen Faktörler 36

3.2. AB Üyesi Balkan Ülkelerinde Kadın Örgütlenmeleri ve Siyasal Katılım 39

3.2.1. Bulgaristan 39

3.2.2.Hırvatistan 48

3.2.3. Slovenya 51

3.3. Türkiye'de Kadın Örgütlenmeleri ve Siyasal Katılımı 63

3.3.1. AB İlerleme Raporlarında Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı 74

SONUÇ 80

KAYNAKÇA 82

GİRİŞ

İlkel çağlarda anaerkil yapıya sahip olan insanlık zaman içinde ataerkil yapı olarak değişim göstermiştir. İlk çağlarda kadın bereket sembolü ile özdeşleştirilerek kutsallaştırılmıştır. Kültürel evrelerin en uzunu sayılan Paleolitik Çağ ile beraber "ana tanrıça" inancı yaygınlaştırılmıştır ve kadın doğurganlığı ile ön plana çıkmıştır. Erkek ise ikincil konumda kalmıştır. Bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalara bakıldığında da erkeğin tek bir figür olarak heykellerine rastlanmaması bu durumu açıklayan unsurlardan birisidir. Ancak küçük şehirciklerin oluşmasıyla beraber toplumda toprak sınırları için savaşlar çıkmaya başlamış ve erkek fiziksel gücü ile ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda üretimde de etkin rol almaya başlayan erkeğin hem toplumdaki hem de ailedeki yeri ve üstünlüğü değişmiştir. Değişen bu toplum düzeninde kadının konumu daha çok ev ve çocuk bakımını üstlenen birey olmuştur. Kadının bu konumu modernleşme dönemiyle beraber değişime uğramış olsa da hala tartışılır durumda olduğu söylenebilir. Kadınlar toplumsal yaşamdaki haklarını elde etmek için yüzyıllar boyunca mücadele etmişlerdir. Çeşitli ülkelerde özellikle gelişmiş ülkelerde kadınların verdiği mücadele sonuç vermiş, kadınların siyasal ve sosyal hakları teminat altına alınmıştır.

Balkan ülkeleri ataerkil toplum düzenine sahiptir. Toplum içinde kadının rolleri aile içinde sınırlı kalmıştır. Her Balkan ülkesinin kendi geleneklerinde ve sosyo-kültürel yapılarında ufak farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak kadının toplumdaki yeri ev işleri ve çocuk bakımı şeklindeydi. Tarihin ilerleyen dönemlerinde Balkan coğrafyası çok farklı olaylara tanıklık etmiştir. Özellikle yaşanan savaşlar ve ülkelerin farklı imparatorluklar altına girmesi ve AB gibi uluslararası kurumlar arasına katılması gibi süreçler toplumda kadına bakış açısında değişiklikler meydana getirmiştir. Örneğin Osmanlı hâkimiyeti altında kalan bölgede Müslümanlık olgusunun topluma yerleşmesinden dolayı kadının sosyal yaşamda pasif kalmasına ve içe kapanık olmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda kadının toplumdaki yeri birçok geleneksel ve dinsel nedenlerden dolayı kısıtlı kalmıştır. Dinsel ve geleneksel kuralların dışına çıkılmadığından dolayı kadınlar toplumda sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamdan uzak kalmışlardır. Kadınların

hukuki durumları ise iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit olması gibi şeri hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir. Tanzimat Dönemi, kadının toplum içindeki konumunu sorun olarak gündeme getiren en önemli olgu olmuştur. Bu dönemde kadının eğitimi için önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kız çocuklarına arazi hakkı tanınmıştır. Tanzimat Dönemi kadının özgürleşmesi ve toplumsal yaşama katılımı açısından önemlidir ancak, asıl değişimler II. Meşrutiyet ile beraber başlamıştır. II. Meşrutiyet ile beraber eğitim hakkının sınırları genişletilmiş, zorunlu ve parasız olmuştur. Kadınlar isteklerini dernekler kurarak dile getirmeye, aynı zamanda dergiler ve günlük gazeteler çıkarmaya başlamıştır. 20.yy'a bakıldığında kadınların siyasi hak ve özgürlüklerini kazandıkları ülkelerin çoğunda görülmektedir. Siyasal hak ve özgürlükler kazanılmış olsa bile toplumlarda kemikleşmiş olan ataerkil değerlerden dolayı, bu hak ve özgürlükler beraberinde başka engelleri de getirmiştir.

Balkan coğrafyasında Osmanlı hâkimiyeti sonrası dönemde Balkan kadını için acılar ve yıkımlar getiren bir dönem olmuştur. Yugoslavya hâkimiyeti ile beraber Balkan toplumuna sosyalist akımlar yerleşmiştir. Sosyalist akımlar, toplumun çeşitli alanlarında kadınlara birçok imkân tanımıştır. Aynı zamanda uzun yıllardır beraber yaşayan heterojen yapıdaki ulusların birbirine bakış açısını da değiştirmiştir. Özellikle çalışmanın da konusu olan Bulgaristan, Yunanistan, Hırvatistan ve Slovenya gibi Avrupa Birliğine üye Balkan ülkelerinin, üyelik sürecinden itibaren toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin ve Avrupa Birliğine üye Balkan ülkelerinin sosyo-kültürel, dini yapılarına bağlı olarak toplum içindeki konumu değerlendirilmiştir. Osmanlı devleti dağılma döneminden itibaren başlayan modernleşme çalışmaları kapsamında yapılan reformlar ile beraber ortaya çıkan kadın örgütlenmeleri incelenerek Feminizm kuramı çerçevesinde Türkiye'de ve AB üyesi Balkan ülkelerinde kadınların mücadelesi sonucunda elde ettiği siyasal haklar incelenecektir.

Yazarın Balkanlar Coğrafyasına ilgisi özellikle 2015 yılında lisans eğitimi döneminde "İnsan Hakları Tarihi" dersinde "Bosna-Hersek Savaşı ve Bağımsızlık Mücadelesi" ismiyle yaptığı sunum sürecinde şekillenmeye başlamış ve daha sonra

diğer ülkelerde kadının toplum içindeki yeriyle ilgili araştırmalarıyla tamamlanmıştır.

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ALTYAPI

1.1. Analitik Yapı

Bu çalışmada cevap aranacak sorular; genel olarak Türkiye ve AB üyesi Balkan ülkelerinde sosyal, ekonomik ve kültürel olarak kadının toplumdaki yeri ne idi ve nasıl değişti? Değişen uluslararası sistem ve modernleşme olgusu toplumlarda kadına bakış açısını nasıl değiştirmiştir? Farklı imparatorluklar hâkimiyeti altında kalan Balkan toplumlarında ortaya çıkan farklı din ve sosyo-kültürel dinamikler kadına bakış açısını nasıl etkilemiştir? Feminizm hareketi ve kadın örgütlenmeleri Dünya'da ne zaman aktif hale gelmiş ve bu örgütlenmeler Türkiye ve Avrupa Birliğine üye Balkan ülkelerinde ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır? Kadın örgütleri kadınların siyasal yaşama aktif katılmasında ne derece etkili olmuşlardır? Avrupa Birliği kadınların siyasal yaşama katılımında ne derece etkili olmuştur? Kadın örgütlerinin kamuoyuna etkisi var mıdır? Günümüzde Türkiye'de ve Avrupa Birliğine üye Balkan ülkelerinde kadın örgütlenmeleri ve kadın hakları ne ölçüde değer görür niteliktedir?

Yukarıda bahsedilen sorular çerçevesinde bu araştırmada aşağıdaki çalışma hipotezi açıklanacaktır:

Hipotez: Ülkelerde değişen dinamikler, uluslararası sistem, yaşanılan çatışmalar, sosyo-kültürel ve dini değerlerin etkisiyle kadının toplum içindeki yeri farklı yönlerden etkilenmiştir. Uluslararası sistemin değişimi ve modernleşmenin etkisi ile kadınlar haklarını savunmak adına örgütlenmeye başlamışlardır. Bu bağlamda kadınlar haklarını aramak amacıyla kurulan bağımsız kadın örgütlenmeleri, kadınların daha adaletli bir hayata sahip olmalarına yardım etmektedir. Aynı zamanda bu amaçla kurulan örgütlerin kadınların siyasal yaşama aktif olarak katılmasında da etkisi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada hipotezi çözümlemek için aşağıdaki yol haritası izlenecektir:

İlk olarak bölümlerden önce "Giriş" kısmı oluşturulmuş ve ana hatlarıyla konu hakkında bilgi verilmiştir. İlk bölümde bu araştırmanın başlangıcı olan

araştırma soruları tespit edilmiştir. Bu sorulara bir cevap niteliğinde olan hipotez açıklanmıştır. Bu araştırmanın hazırlanmasında gerekli bilgilerin nasıl ve nereden temin edildiği "Yöntem" kısmı ile açıklanmıştır. Bölümün son aşamasında bu araştırma konusu hakkında daha önce yazılmış bilimsel kaynakların incelendiği "Önceki Araştırmalar" kısmına yer verilmiştir.

İkinci bölümde feminizm hareketinin tarihsel süreci incelenmiştir. Dünyada ortaya çıkan feminizm hareketinin önce Avrupa' ya sonra Balkan coğrafyasına olan etkisini ve bu etkiyle beraber kadın örgütlenmelerinin ortaya çıkışı detaylı olarak incelenmiştir. Son alt başlık olarak Avrupa Birliği'nin kadına yönelik düzenlemeleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise "Avrupa Birliği'ne Üye Balkan Ülkelerinde ve Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı" ana başlığı altında ilk olarak kavramsal çerçeve bağlamında siyasal katılım kavramı ve kadınların siyasal katılımını engelleyen faktörler açıklanmıştır. Sonrasında Avrupa Birliği'ne üye Balkan ülkelerinde kadın örgütlenmeleri siyasal katılımı incelenmiştir. Bu inceleme sırasıyla; Bulgaristan, Hırvatistan, Slovenya, Yunanistan şeklinde toplam 4 alt başlık ile açıklanmıştır. Son olarak Türkiye'de kadın örgütlenmeleri ve kadınların siyasal katılımı açıklanarak Avrupa Birliği ilerleme raporlarının kadınların siyasal katılıma olan etkisi değerlendirilmiştir.

Sonuç ana başlığı altında öncelikle bütün tez çalışmasının önemli yerlerine değinilerek genel bir özet çıkarılmıştır.

1.2. Yöntem

Bu çalışmada genel olarak birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Ancak birincil kaynak olarak sayılan anket ve deney yöntemleri bu çalışmada kullanılmamıştır. Bu çalışma için daha önceden kaleme alınmış yüksek lisans, doktora tezleri, kitap, dergi, makale gibi kaynaklardan destek alınmıştır. Veri toplama aşamasında resmi rapor ve yazışmalar ile ilişkin kayıtlar ve dolaylı belgelerden yararlanılmıştır. İkincil kaynaklar olarak internet kaynakları kullanılmıştır. Çalışma için belirli sınırlandırmalar konulmuştur.

Bu sınırlandırmalar;

-Araştırma, Türkiye ve AB üyesi Balkan ülkelerinde kadınların toplumsal yapı içindeki rolünü ve bu rolü etkileyen faktörleri incelemiştir.

-Araştırma konusu olan ülkelerde kadınların hak elde ediş süreçleri incelenerek, kadın hareketleri ve örgütlenmeleri detaylıca ele alınmıştır.

-Araştırmada kadın örgütlenmelerinin siyasal katılıma olan etkisi incelenmiştir.

-Araştırma konusu feminizm çerçevesinde ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel yapı açısından ele alınmıştır.

Yazar, bu tez çalışması için özellikle kütüphane ortamında çalışmayı tercih etmiştir. İlk olarak Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ziyaret edilmiş burada araştırılan konu ile ilgili birçok eser incelemesi yapmıştır. Aynı zamanda internet yolu ile Trakya Üniversitesi'nin veri tabanında taramalar yapılmış ve araştırma konusu ile ilgili dergi ve makaleler incelenmiştir. Elde edilen verilere araştırmacının yorumu ve değerlendirmesi katılarak analiz yapılmıştır.

1.3. Kuramsal Çerçeve

Türkiye ve AB üyesi Balkan ülkelerindeki kadının toplumsal yapısı içindeki rolünü ve bunların ardından meydana gelen kadın örgütlenmelerini inceleyen bu çalışmada, feminizm kuramı incelenmiştir.

Feminizmin temeli daha çok kadın özgürlüğüne dayanmaktadır. Kadınların toplumsal yaşamda neden ikincil konumda olduklarını eleştirel bir yaklaşım olarak ele alan bir kuramdır. Aynı zamanda feminizm bilindiği üzere kadınların toplumda özgürleşme mücadelesinin politik bir hareketidir.[1] Feminizmin bazı türlerinin toplumsal ilişkilere karşı eleştirel olduğu söylenebilir. Birçok feminist teorisyen kadın hakları, cinsiyet eşitsizliği ve kadın sorunlarını araştırmaya odaklanmıştır. Feminist teori toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamayı amaçlamıştır. Aynı zamanda iktidar ilişkileri, toplumsal cinsiyet politikaları ve cinsellik üzerine odaklanmıştır. Feminist hareketler içinde kadın erkek eşitliğini savunan gruplar olduğu kadar radikal gruplarda vardır. Radikal gruplar arasında kadının hem biyolojik hem duygusal olarak erkeğe üstün olduğunu ve erkeğin "tamamlanmamış kadın" olduğunu savunan gruplar bulunmaktadır.[2]

Feminizm türleri arasında liberal feminizm, marksist feminizm, radikal feminizm, kültürel feminizm ve postmodern feminizm gibi türler bulunmaktadır. Liberal feminizm kısaca 1970-1980'lerde siyasi bir konum olarak ortaya çıkan feminizm kollarından birisidir. Liberal feminizm kamusal alanda kadın ve erkek arasındaki eşitliğin yasal değişikliklerle sağlanmasına odaklanmıştır. Marksist feminizm ise bakış açısını Karl Marx'ın kapitalizm üzerine çalışmalarına dayandıran feminist teorinin bir koludur. Kadınların ezilmesinin kapitalizmin cinsiyetçi yapılarıyla ve özel mülkiyet sistemiyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Marx'ın üretken (yani çoğunlukla erkekler tarafından yapılan ücretli emek) ve ücretsiz olarak kadınlar tarafından yürütülen

---

[1] Fatime Güneş, " *Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt.27, s.246.

[2] Emine Çetinel- Sevdiye Ersoy Yılmaz, "*Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım*", Çankırı 2016, s.121.

yeniden üretim emeği şeklinde işbölümü, ataerkillikteki kadın eşitsizliğinin temelini oluşturur. Feministler için temel bir teorik çerçeve olarak marksist feminizm, Doğu Avrupa'daki Komünist rejimlerin çöküşüyle 1990'lardan itibaren büyük ölçüde gözden düşmüştür. [3]

Bu türler farklı yollardan da olsa, hepsi kadının toplum içindeki rolünü ve toplum içinde üstlendiği görevlerini incelemektedir.

Bu çalışmada, araştırma konusu olan ülkelerin geçmişinde farklı sosyo-kültürel ve dini yapıların etkisinde kalması, ülkelerde farklı tarihsel olayların yaşanması ve bunların sonucunda kadının toplum içindeki yerinin değiştiği anlatılmıştır. Bu kapsamda farklı feminist teorilere değinilmiştir.

1.3.1. Feminist Teoriler

1.3.1.1. Liberal Feminizm

Feminizmin ilk türü olarak kabul edilen Liberal feminizm kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlamayı hedeflemiştir. Liberal feministlere göre bireyin bağımsızlığı önemlidir ve kadının insan olmasından kaynaklı bireysel haklarının olduğunu savunarak tıpkı liberaller gibi bireyi ön plana çıkarmaktadırlar. Aynı zamanda kadının özel alan ile sınırlandırılmasına karşı çıkmaktadırlar. Toplumlarda değişimi sağlayacak en önemli faktörün eğitim olduğuna vurgu yapmışlardır. Eğitim ile kadın özgürleşebilecek ve entelektüel bilgiye sahip olabilecektir. [4]

Liberal feminizmin en önemli savunucusu olarak Mary Wollstonecraft kabul edilmektedir. Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi (A Vindication of the Riğths of Women-1792) adlı kitabı liberal feminizmin öncü eseri olarak kabul edilmiştir. Kitapta, kadınların zihnen gelişimlerinin önünün açılmasını, erkekler gibi

[3]Gabriele Griffin, "Oxford Gender Studies", https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191834837.001.0001/acref-9780191834837-e-246 (15.11.2023) s.62.

[4]Deniz Altınbaş, "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm*"*https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/728/7858 (07.01.2024), s.21-52.

eğitim alarak oy kullanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kadının ancak eğitim alarak birtakım bağımsızlık kazanabileceğini çünkü eğitimsizliğin insanı körelteceğini bu nedenle kapasitelerini kullanamayacaklarını vurgulamıştır.[5]

Liberal feministlerin eğitim ve oy hakkı ile başlayan mücadelesi serbest piyasada eşit rekabet talepleriyle devam etmiş, kadınların ancak erkekler ile eşit şartlarda çalışarak özgürleşebileceğini savunmuşlardır. Liberal feminizm aynı zamanda liberalizim felsefesinden çokça etkilendiği için cinsiyet olgusunu görmezden gelmesi konusunda eleştirilmektedir.[6]

1.3.1.2. Marksist Feminizm

20. yy' da liberal feministlerin kadınların sorunlarına çözüm getirip getiremediği konusu sorgulanmaya başlamıştır. Marks ve Engels' in fikirleri marksist feministlere öncü olmuştur. Marksist feministler kadınların çıkarlarını savunurken aynı zamanda sömürülen işçi sınıfının çıkarları için mücadele etmişlerdir. Bu durum liberal feministler ile aralarındaki ayrımı çok net bir şekilde açıklamıştır. Marksist feminizm, kadınların toplumda ikincil konumda olma nedenini sınıfsal farklılıktan kaynaklandığını açıklamaktadır. Marksist feministlere göre sınıf farklılıklarının mevcut olduğu her toplumda kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Kadınların özgürleşmesinin ancak sosyalist sisteme geçerek, kadınların ekonomik bağımsızlığını kazanması ve erkek egemenliğinden kurtulmasıyla gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Çünkü kapitalist sistemde kadınlarının emek gücünün sömürüldüğünü düşünmektedirler. [7]

---

[5] Marry Wolstonecraft, a.g.e., 47.

[6]Deniz Altınbaş," *Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm"* https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/728/7858 (07.01.2024),s.21-52.

[7] Erkan Dikici, "*Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm Teoriler".* İnternational Journal of Social Science, 2016, s.526.

1.3.1.3. Radikal Feminizm

Liberal ve marksist feminizme göre daha yeni bir olarak 1970'lerin başında ortaya çıkan radikal feminizm, ilk olarak New York ve Boston'da görülmüştür. Radikal feminizm daha sonraki yıllarda İskandinav ülkelerinde örgütlenme şeklinde faaliyet göstermiştir. Söz konusu feminizm akımının ortaya çıktığı yıllarda Batı dünyasında radikal tepkilerin olduğu görülmektedir. Bu tepkiler; anti-nükleer ve çevreci protesto hareketleri, Vietnam Savaşı sonrası oluşan savaş karşıtı hareketler ve bilime karşı kuşkunun arttığı anti-bilim hareketleridir. [8]

Radikal feminizm savunucuları kadının toplumda ikincil konumda bulunmasının sebebinin ataerkil sistem olduğunu savunmaktadırlar. Ataerkil sistemde sadece kadının emeğinin değil aynı zamanda kadının doğurganlığının da sömürüldüğünü belirtmektedirler. Ayrıca radikal feminizm, ataerkil sistemin sadece erkeklerin çıkarlarını koruduğunu savunmaktadır. Bunun nedeni olarak da mülkiyet hakkının babadan oğla geçmesi ile kadının aile içinde bir güvencesinin kalmadığını ileri sürerler. [9] Radikal feminist teori, kadınların baskı altında tutulmasının ve sömürülmesinin temelinde biyolojik farklılıkların olduğunu vurgular. Otorite ve gücün erkek egemenli sistemde olduğunu savunan radikal feminizm, bu durumun ancak toplum yapısının kökten değişmesi ile mümkün olabileceğini söylemektedirler.[10]

1.3.1.4. Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm kadını farklılıkları ile tanımlamaktadır. Kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıklardan yola çıkarak kadınlık değerlerini savunmaktadır. 19. yy' da birinci dalga feminist hareketinde önemli bir yere sahip olan kültürel feminizm, siyasal alandaki değişimi değil daha çok kültürel dönüşümü istemektedir. Yani kadınların özsel niteliklerinin toplumda yeniden tanımlanmasını

---

[8] Erkan Dikici, a.g.e, 528.

[9] Arzu Özyön, "*Charlotte Perkins Gilman'ın "Kadınlar Ülkesi" Adlı Romanının Radikal Feminist Bağlamında İncelenmesi*", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2018, s.263.

[10] Erkan Dikici, a.g.e., s.529.

arzulamaktadırlar. Çünkü kadınlar ve erkeklerin eşit iki cinsiyet olmasından yola çıkarak iki cinsin birbiriyle eşit olması gerektiğine inanmaktadırlar. Bundan dolayı kültürel feminizm kadının siyasal alandaki konumundan ziyade toplumsal alandaki konumuna daha çok odaklanır. Margaret Fuller' in 19. Yüzyılda Kadın (Women in the Ninetheenth Century) adlı eseri kültürel feminizmin başlatıcısı olarak anılmaktadır. Margaret Fuller, kadınların toplum tarafından konulan kurallara uyum sağlamaya çalışmaları sonucunda kadınların hem kimliklerini hem de yeteneklerini kaybettiğini düşünmektedir. Kültürel feminist teori, kadınların dini kurallar ve aile çerçevesinde toplumda ikincil konumda fikrine karşı çıkmıştır. Elisabeth Cady Stanton "Kadının İncili" adlı eserinde Hıristiyanlık dini ile ilgili yaptığı eleştirilerle, kadının değerli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca Stanton, İncil'de bulunan ve kadını değersizleştirdiğini düşündüğü 10 emre, kadınların toplumda ezilmesine yol açtığını ifade ederek karşı çıkmıştır.[11]

Radikal feminist teori, aileyi ataerkil yapının bir parçası olarak gördüğü için reddetmektedir. Kültürel feminist teorisi ise aileyi kadın merkezli bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Kültürel feminizm, doğuştan gelen özelliklere değinerek bireyci ve özcü bir yaklaşım benimser. Fakat bu yaklaşım liberal feminizme göre silik kalmaktadır. [12]

1.3.1.5. Post-Modern Feminizm

20. yy' da modernleşme demokrasi ve endüstrinin gelişmesiyle beraber kadın hakları konusunda da bir atak yaratmıştır. Sanayi devrimi sonrası hız kazanan endüstrileşme ülkeler arasında egemenlik yarışını başlatmıştır. Kadın işçilerin sanayi sektöründe düşük ücretlerle çalıştırılması ve kendilerine karşı yapılan kötü muamele sonrasında örgütlenme yoluna girmişlerdir. 8 Mart 1857 yılında New York' da bir tekstil fabrikasında çalışan kadınlar grev başlatmışlardır. Bu grev nedeniyle yaşanan

---

[11] Berceste Gülçin Özdemir, "*Feminizmin Tarihsel Gelişimi ile Feminist Anlatıbilim Arasında Bağ Kurmak"* Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s.80-82.

[12] Deniz Tansel İliç, Pınar Yıldırım, "*Araçsal Akla ve Pozitivizme Karşı Çıkan Bir Feminist Metodoloji*", Folklor/ Edebiyat, 2018, s. 204.

karmaşada yaklaşık 120 kadın vefat etmiştir. Clara Zetkin' nin önerisiyle Mart ayının ilk haftası "Uluslararası Kadınlar Günü" olarak anılmaktadır.[13]

Postmodernizm teorisi modernizme tepki olarak 1950'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Postmodernizm feminizm ise postmodern kuramdan beslenmektedir. Postmodernizm teorisine göre modernizm kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlayamamıştır. Ataerkil yapının modernizim tarafından korunduğunu savunmaktadır. Postmodernizm kadın sorunlarının çok çeşitliğinin vurgusunu yapmaktadır. Yani yaşanılan dönemde sorunların artık tek tip olmadığını ve bu nedenle genelleştirilmiş söylemlerin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. [14]

Postmodern feminizm, kadın ve erkeği farklılıklarıyla kabul ederek, iki cinsin birbirinden farklı yönlerini incelemektedir. Modernizmin kadın-erkek söylemine karşı çıkmıştır. Modernizmin ataerkil sisteme hizmet ettiğini ve kadının konumuna yönelik çözüm üretmesini eleştirmektedir. [15]

---

[13] Düriye Kozlu, a.g.e., s.4

[14] Düriye Kozlu, a.g.e. ,s.9

[15] Fatmagül Berktay, "*Küreselleştikçe Parçalanan Bir Dünyanın Düşünsel İzdüşümü : Postmodernizim* " İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı.10, 2000, s.10.

1.4. Önceki Araştırmalar

Bu bölümde bu konuyla ilgili daha önce yapılan araştırmalara yer verilecektir. Kaynaklar ve materyaller bu çerçevede de ortaya çıkacaktır. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet konuları Türkiye'de akademik çalışmalarda sıklıkla incelenen konulardır. Batı'ya bakıldığında bu konularda çalışmalar oldukça fazladır. Ancak Balkan ülkelerinde derinlemesine incelenen pek fazla eser bulunmamaktadır.

Serpil Çakır'ın "Osmanlı Kadın Hareketi[16]" adlı kitabında kadınların toplum içindeki rollerine bakılmıştır. Osmanlı döneminde kadınların hakları için mücadele ediş sürecini anlatmaktadır. Bu kitap, Osmanlı döneminde kadınların haklarını elde etmek için bir araya gelerek örgütlenmeler oluşturmasını inceleyen nadir kitaplardan biridir. Aynı zamanda Osmanlı hakimiyeti boyunca Balkan kadınlarının toplum içindeki yerini anlama konusunda da bilgiler vermektedir.

Yine bu konu ile ilgili Serpil Çakır'ın "Erkek Kulübünde Siyaset" adlı kitabı bulunmaktadır. Bu kitap da Çakır, *temel meselenin erkeklerden istenmeyen birçok özelliğin kadınlardan istenmesine vurgu yapmaktadır.* Bu kitapta Türkiye'de kadın hareketlerinin eril siyasete verdiği tepki ortaya konmaktadır. Çakır, bu araştırmada siyasette kadının neden kalıcı olmadığına, siyasette neden kadınların sayısının çok olmadığına ve siyasetin neden erkek kulübü olduğuna dair sorular sormaktadır.[17]

"Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları" adlı kitap bu konuda yazılmış önemli çalışmalardan birisidir. Osmanlı dönemindeki Balkan kadınlarını ve bu kadınların toplumsal yapıdaki rollerini derinlemesine incelemiştir.[18]

Barbara Jelavich'in "Balkan Tarihi 1-2" adlı kitaplarında Balkan tarihine ışık tutacak bilgiler yer almıştır. Kitaplar sunmuş olduğu tarihi çerçeve ile günümüz uluslararası ilişkilerini anlamaya imkân sağlamaktadır.

---

[16] Serpil Çakır, "*Osmanlı Kadın Hareketi*", Metis Yayıncılık, İstanbul 2013.

[17] Nazlı Metin, "*Erkek Kulübünde Siyaset Kadın Parlamenterle Sözlü Tarih Kitap İncelemesi",* https://www.akademikkaynak.com/kitap-incelemesi-erkek-kulubunde-siyaset.html

(15.04.2019).

[18] Amila Buturovic-Irvın Cemil Schick, "*Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları*", İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2009, s.387

Mary Wollstonecraft, “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” adlı kitabı; kadınları köleleştirmeye çalışmanın erdemli bir insanlık için yanlış olduğunu vurguluyor. Kitap 1792 yılında kaleme alınmasına rağmen yüksek bir post-modernizm eleştirisine sahiptir. Wollstonecraft, sistemi aile kavramı üzerinden ele almıştır. Kız çocuğunun nasıl olması gerektiği üzerinden başlayan güç, ahlak, din gibi olguların kendilerini kadın üzerinden nasıl işlediklerini anlatıyor. Özellikle çocukluktan başlatılan kadının yapısal bozumunun ileride ekonomik, sosyal ve siyasal hayatta önüne birer engel olarak çıktığını anlatıyor.

1991 yılında Ney Bensadon tarafından kaleme alınmış “ Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları” adlı kitabı kadın hakları tarihini derinlemesine ele almış ve kadınların temel haklarının kazanılmasını kronolojik olarak açıklamıştır.

Fatma Ayça Aydemir tarafından ele alınan “Avrupa Birliği’nin Toplumsal Cinsiyet Politikalarına Etkisi: İtalya ve Slovenya’nın Karşılaştırmalı Analizi” adlı yüksek lisans tez çalışması bulunmaktadır. Çalışmada Avrupa Birliği’nin cinsiyet politikalarının üye ülkeler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

35 sene önce yazılan Cynthia Enloe’ nin “Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler” kitabı, feminizm pratiği hakkında yazılan önemli eserlerden birisidir. Feminizmi anlamamız noktasında önemli katkılar sunan kitap, sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölümde ayrı bir kadın sorunu ele alınmaktadır. Kadınların en temel sorunlarından, ekonomiye, turizme, milliyetçilikten sömürgeciliğe kadar makro biçimde ele alınmakta ve bu sorunlara çözüm önerileri sunulmaktadır. Yazar, her bölümde farklı örnekler vererek sorunların açıkça görülmesini sağlamıştır. Bu nedenle feminizmi daha farklı ve derinlikli bir boyuta taşıdığını söylemek mümkündür.

II. BÖLÜM

FEMİNİZM VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Feminizm Hareketinin Tarihsel Süreci

İnsanlık tarihi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır fakat o dönemlerle ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Bunun başlıca nedenlerinden birisi yazılı kaynakların olmayışıdır. İnsanlık tarihine bakıldığında o dönemdeki toplumların göçebe bir hayat tarzına sahip olduğunu bilinmektedir. M.Ö. 15000-8000 yıllarında Paleolitik Çağ'ın başladığı bilinmektir. Mağaralar ve kaya sığınakları insanların ilk yerleşim yerleri olmuştur.[19] Paleolitik Çağ'da üretim yoktur, toplumda avcılık ve toplayıcılık esastır. Bu dönemde ayrıca ateş bulunmuştur. Paleolitik Çağ'dan kalan eserler incelendiğinde; kadın figürünün kullanıldığı küçük heykellere çok fazla rastlanılmaktadır. Heykellerin ortak özelliği ise kadının göğüs, kalça ve cinsel organının abartılı şekilde gösterilmesidir. Bunun nedeni ise kadınların bereketin sembolü olarak tanımlanmasıdır. Kadın doğurgan bir canlı olmasından dolayı bereket kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Az sayıda olan bazı kadın heykeller incelendiğinde "ana tanrıça" inancının bu dönemde başladığı görülmektedir.[20] M.Ö. 8000-5000 yılları arasında Neolitik Çağ başlamıştır. İnsanlık tarihi açısından büyük öneme sahip olan bu çağda avcılık ve toplayıcılığın yerini tarım ve hayvancılık almıştır. Tarımla beraber insanlar yerleşik hayata geçmiştir ve köy toplumları ortaya çıkmıştır. Ana tanrıça inancı üreme kaygısıyla beraber yaygınlaşmıştır. Yaşam, doğum ve ölüm gibi kavramlar kadınla ilişkilendirilmiştir. Kadın yaşamı gerçekleştiren unsur olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu çağ da ölüm yeniden doğuş olarak nitelendirilmiş ve yeniden doğuşa ancak kadın aracılığıyla geçileceğine inanılmıştır.[21] M.Ö. 5000-3000 yıllarında başlayan Kalkolitik Çağ'da toprak sınırları yüzünden savaşlar çıkmıştır.

---

[19] Hale Kolay, *"Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları ",* Emo Kadın Bülteni, 2015, s.5.

[20] Enver Yolcu, www.geocities.com/enveryolcu/sanatdogus.html (10.04.2019), s.32.

[21] Jülide Sevim, "*Tanrının Sesi Kadın*", Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s.23-27.

Savaşlarda erkeğin fiziksel gücü ön plana çıkmıştır. Bundan dolayı ana tanrıça kültünün yanında erkekliği sembolize eden boğa kültü de ortaya çıkmıştır.

Kalkolitik Çağ'da da anaerkil düzenin devam ettiği bilinmektedir. Ancak zaman içinde toplumlarda özel mülkiyet, sınıf ayrımı gibi etmenler ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak tek tanrılı dinlerin ve felsefi akımların da etkisiyle sömürü, baskı ve cinsiyet ayrımı gibi olgular, kadının hem toplumdaki yerini hem de ailedeki yerini değiştirmiştir.[22] Anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişte, ürün değiş tokuşları başlamış ve buna bağlı olarak tüccarlar sınıfı oluşmuş, kölelik ortaya çıkmıştır. Köleler çoğunlukla kadınlardan ve aşağı sınıf erkeklerden oluşmaktadır. Toplumsal kurumlar ataerkil sisteme göre inşa edilmeye başlanmıştır. Ataerkil aile sistemi, günümüzdeki şeklini alana kadar farklı dönemlerden geçmiştir. Kadın, farklı dinsel sistemlerle ve hukuk kurallarıyla toplumda üretimin dışında tutulmuştur.[23] Kadınlar genellikle ev içi alanlarda temizlik, yemek, yaşlı ve çocuk bakımı gibi ev işlerine yönlendirilmiştir.[24] Erkekler ise toplumsal kurumlarda; eğitim, sanat, kültür, sağlık alanlarında etkin olmaktır. Buna bağlı olarak toplumda kadın ve erkeğin rollerine dair tartışmalar başlamıştır. Ayrıca 18. ve 19. yüzyılda ortaya konulan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransa'nın İnsan Hakları Bildirgesi gibi gelişmeler de kadın haklarına yeterince değinilmediğinden dolayı toplumda tepki oluşturmuştur. Ayrıca Batı'da feminist grupların oluşumunu ve kadın hareketinin başlamasını sağlamıştır.[25] Özellikle Aydınlanma Dönemi sonrasında kadınlar, toplumda var olan siyasal, sosyal, hukuki ve idari birçok alandaki eşitsizliklere karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Feminizm kavramı da kadınların toplumda mevcut olan ataerkil yapılanmanın önüne geçerek cinsiyet ayrımını ortadan kaldıran bir yaklaşımdır. Feminizm, Latince kadın anlamına gelen femine sözcüğünden türemiştir. Genel anlamı ile kadınların toplumsal, sosyal ve kültürel yaşamda karşılaştıkları zorlukları

---

[22] Sedef Kapanoğlu, *"Çin'de Kadın İmgesi*" Ankara Üniversitesi, Ankara, s.10-11.

[23] Özge Baydaş Sayılgan- Burcu Kaya Erdem, "*Ataerkil ve Anaerkil toplumun Tarihsel Savaşımının "Avatar" Film Bağlamında İncelenmesi*", Okan Üniversitesi, İletişim Çalışmaları Dergisi, Sayı 1, 2012, s.117.

[24] Hale Kolay, "*Kadın Hareketlerinin Süreçleri Talepleri ve Kazanımları*" , *Emo Kadın Bülteni,* Nisan 2015, s. 5-6.

[25] Gün Taş, "*Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri"*, Akademik Hassasiyetler Dergisi Cilt: 3, Sayı: 5, 2016, s.167.

ele alarak cinsiyetler arasındaki hak eşitliğini savunmaktadır.[26] Feminizmin çok farklı yaklaşımları mevcuttur. Fakat kadın hareketi konusunda bazı unsurlardan söz edilebilir.

Bu noktada Caroline Ramazanoğlu feminizmin ortak özelliklerini şöyle bahsetmiştir:

-Toplumlarda kadınlar için var olan doğal, normal olarak kabul edilen birçok durumu sorgulayan bir yaklaşımdır.

-Feminizmin yalnızca düşüncelerden ibaret olmadığını savunarak politik ve eylemsel pratiği olan düşünceler dizisi olduğunu ifade etmiştir.

-Feminizm kadın-erkek ilişkileri hakkında bilgi anlayışından yola çıkmamaktadır. Kadınların yaşam deneyimleri ve bilgi birikimi konusunda sorular ortaya atarak, toplumsal teorinin ve bilimin sorgulanmasını amaçlamaktadır.[27]

Feminist düşünce için özel bir öneme sahip olan 1872'de Mary Wollstonecraft'ın "A Vindication of the Rights of Woman" (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi) kitabı, toplumda kadınlara yüklenen görevlerin kadınların doğasının gereği olmadığını savunarak kadın haklarına vurgu yapmaktadır.[28] Toplumda sanayileşmenin artışıyla ortaya çıkan yeni dünya düzeninde kadınların kamusal alana çıkma taleplerini dile getiren önemli bir eser olmuştur. Kendini dışlanmış hisseden orta sınıf kadınların istekleri, feminizmin tarihsel sürecinin başlangıcı olduğu söylenebilir. Burjuva'nın eşitlik, özgürlük gibi taleplerine karşı orta sınıf kadınlar da bu hakları talep etmeye başlamışlardır. Bu süreçten sonra 19. yüzyılda feminizmin ilk dalgası ortaya çıkmıştır.

---

[26]Feminizm Tarihine Bakış; Birinci ve İkinci Dalga:"https://medium.com/t%C3%BCrkiye/feminizm-tarihine-bak%C4%B1%C5%9F-1-2-ve-3-dalga-.. ve feminizm-bf5644beac2a" (03.12.2019), s.12-15.

[27] Caroline Ramazanoğlu, "*Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*", Pencere Yayınları, İstanbul 1998, s.26-27.

[28] Hale Kolay, *a.g.e.*, s.5.

-Birinci Dalga Feminizm Hareketi:

Birinci dalga feminist hareket genel hatlarıyla oy, eğitim ve mülkiyet hakları üzerinde mücadele etmişlerdir. [29] Liberal Feminizm olarak adlandırılan bu hareketin kökleri 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Feminist kuramcılar, doğal haklar düşüncesini savunarak kadınların birer yurttaş olduğunu ve erkekler ile aynı derecede temel hak ve özgürlüklere sahip birer insan olduklarını ileri sürmektedirler. Kadınların ev hayatı dışında hareket etme özgürlüğünün olması gerektiğini savunarak ev hayatını eleştirmişlerdir. [30] Liberal feminist kuram savunucularına göre; toplumda kadınlar çalışma, eğitim ve seçme seçilme gibi vatandaşlık haklarından yoksun oldukları için eşitsiz konumda bulunmaktadır. Bu durum toplumsal yaşamda kadınları evin içine hapsetmektedir. Liberal Feminizmin kurucu unsurları; vatandaşlık, özgürlükler, fırsat eşitliği ve eşit hak olarak açıklanmaktadır. Ayrıca kadınların özgürleşmesinin ancak kadının yeniden üretim alanında aktif olmasıyla gerçekleşeceğini savunmaktadır. [31]

Birinci dalga feminizm döneminde feminist kuramcılar tarafından birden fazla eser ortaya konulmuştur. Bu bildiri ve eserlerin içerikleri; kadınların yaşam hakları ve özgürlükleri, oy verme hakkı, eğitimde eşitlik gibi talepleri içermektedir.[32]

Kadınlar bu dönemde sosyal ve siyasal hakların yanı sıra ırkçılığa karşı da mücadeleye girmişlerdir. 1918 yılında Birinci Dünya Savaşının bitmesi ile ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve 21 ülke kadınlara oy hakkı verilmesi konusunda

---

[29] "3 Dalga İle Feminizm Tarihi" , "https://www.anarkismo.net/article/4070", (09.12.2019), s.8.

[30] Josephine Donovan, 2001, "*Feminist Teori*" (A. Dora, Çeviri), 2.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, s.21.

[31] Fatime Güneş, a.g.e. s. 247.

[32] Bahsedilen bildiri ve eserlerden bazıları: Akron Women's Rights Convention (Akron Kadın Hakları Toplantısı), Women in the Nineteenth Century, The Course of Popular Lectures Konferans Bildirileri, On The Nature of Knowledge (Bilginin Doğası Üzerine) adlı Konferans'ın bildirileri, Letters on Equality (Eşitlik Üzerine Mektuplar), Adress to the New York State Legislature (New York Eyaleti Kanun Koruyucuları Üzerine Söylevler), Solitude of Self (Benliğin Yalnızlığı).

çalışmalara başlamıştır.[33] Türkiye'de bahsedilen 21 ülke içinde yer almaktadır. Diğer ülkelere göre Türkiye süreç bakımından önceliğe sahiptir. Türkiye'de 20 Mart 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde kadınlara oy hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934 yılında ise yapılan Anayasa değişikliği ile beraber kadınlara parlamento seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu dönemde temel alınan en önemli sonuç, ataerkil toplum yapısına karşı direnmek olmuştur. Cinsel Devrim olarak adlandırılan bu hareketin toplumsal statü, rol ve zihinsel yapı alanlarında etkide bulunması amaçlanmıştır.[34] Bu dönemden sonra feministler farklı taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Farklı sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki taleplerde bulunmaya başlayan feministler, erkek ile kadının kamu ve özel alanlarda eşitlikçi ve daha özgür haklara sahip olunması yolunda mücadeleye girmişlerdir.[35]

-İkinci Dalga Feminizm Hareketi:

1960'lı yıllarda Batı'da bazı gelişmeler meydana gelmiştir. Kadınların güvenli doğum yapmalarını sağlayan teknolojik gelişmeler kadınları doğrudan etkilemiştir. Bu teknolojik gelişmeler, üretilen ilaçlara ulaşmada ve kullanmada zorluk yaşayan kadınlar için geliştirilmiş olanakların bütün kadınlara sunulmasını amaçlamıştır. Ayrıca birçok ülkede uygulanan baskıcı ve tutucu yasaların kaldırılması yönünde çalışmalar yapmışlardır.[36] İkinci dalga feminizm hareketi daha çok kadınların cinselliği ve doğurganlığı arasındaki ayrımları ortaya koyması açısından kadınların cinsel özgürlük kapsamındaki mücadelesini içermektedir. Bu dönemde kadınlar bedenlerinin özgürlüğünü savunarak, kürtaj ve kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olma haklarını talep etmişlerdir.[37] Özellikle Simon de

---

[33] Ney Bensadon, "*Başlangıçtan Günümüze Kadar Kadın Hakları", (Ş. Tekeli, Çeviri)* 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.58-60.

[34] Kate Millett, 1970, "*Sexual Politics*", New York: University of Illinois Press. s. 25.

[35] Gün Taş, "*Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri*", Dergipark,2016, s.169.

[36] Hale Kolay, "*Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları*", 2015, Nisan, Sayı 3, EMO Kadın Bülteni, s.8.

[37] Feminizm Tarihine Bakış:1.2. ve 3.dalga feminizm, "*https://medium.com/t%C3%BCrkiye/feminizm-tarihine-bak%C4%B1%C5%9F-1-2-ve-3-dalga-.. ve feminizm-bf5644beac2a*", (09.12.2019). s.12-15.

Beauvoir'in [38] "*kadın olunmaz kadın doğulur*" sözü ve "İkinci Cins" eserinde bahsettiği "*kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak*" sözleri ikinci dalga feminizm hareketi ile sloganlaşmıştır. Shulamith Firestone radikal feminist kuram savunucularının önemli isimlerinden birisidir. Firestone tarafından 1970'li yıllarda çıkarılan "Cinselliğin Diyalektiği" adlı kitap ikinci dalga feminist hareketinin önemli eserlerinden birisidir. Firestone, temel olarak kadınların ezilmişliğinin kökenini, kadınların doğurganlıklarının erkekler tarafından kontrol edilmesinden kaynaklandığını savunmaktadır. [39]

Kadınların kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olma mücadeleleri Kuzey Avrupa ve ABD'de etkin olarak devam etmiştir. 1967 yılında mücadelelerin sonucu olarak doğum kontrol uygulaması birçok ülkede ve eyalette yasalaşmıştır.[40] Aşırı muhafazakâr kesimler dışında genel olarak doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmasına halk olumlu bakıyordu. Fakat kadınlar cinsellik ile doğurganlığın ayrılması için kürtaj hakkı mücadelelerine devam ettiler. Kürtajın yasak olduğu ülkelerde kadınlar tehlikeli ve farklı yöntemlere başvuruyorlardı. Bu yöntemler sonucunda yüzlerce ölüm gerçekleşmiştir. O dönemde kürtaj hakkını arayan kadınlar kadın doğum uzmanlarıyla anlaşmalar yaparak mücadelelerini somut hale getirmişlerdir. Bu anlaşmalar sonucunda klinikler açılmış ve bu kliniklerde doğum kontrol eğitimleri verilmiştir. Ayrıca yasal olmayan ama sağlıklı olan kürtajlar da yapmışlardır. Kadınların verdiği mücadeleler sonucunda 1973 yılında önce ABD, sonrasında ise diğer ülkelerde kürtaj hakkı yasallaşmıştır.[41]

İkinci dalga döneminde kadınlar yaşadıkları eşitsizliği kadının ezilmesinin nedeni olarak görmüyorlardı. Tam aksine kadınların doğasında bulunan farklılıkları özgürlüğün tohumları olarak nitelendiriyordu. Bu dönemde ikinci dalga

---

[38] Simone de Beauvoir Paris'te Georges Bertrand ve Françoise (Brasseur) de Beauvoir çiftinin kızı olarak 9 Ocak 1908'de dünyaya gelmiştir. Ataerkil bir ailede büyüdüğünü söyler. Kişiliğinin koyu katolik annesinin ve bilinemezci babasının karşıtı olarak şekillendiği söylenebilir.

[39] Shulamith Firestone, (Çevirmen; Yurdanul Salman), *"Cinselliğin Diyalektiği",* Payel Yayınları, s.13.

[40] Gün Taş, "*Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri*", Dergipark,2016, s.170.

[41] "Üçüncü Dalga İle Feminizm Tarihi" , "https://www.anarkismo.net/article/4070",(09.12.2019), s.10.

feministler toplumun dönüşümünü hedefleyerek radikal ve reformcu taleplerde bulunmuşlardır. Hem ideoloji hem bilim alanında ve siyasal, toplumsal alanlarda mücadeleye devam etmişlerdir. En temel amaç ise toplumlarda var olan mevcut ataerkil sistemin kaldırılmasıydı. Ancak kadın grupları arasında farklı ideolojilere ve dünya görüşlerine sahip fikirler ortaya çıkmıştır. Bu durumda ikinci dalga feminist gruplarının kendi içlerinde tartışmalarına ve ayrışmalarına neden olmuştur.[42]

- Üçüncü Dalga Feminizm Hareketi:

İkinci dalga feminizm döneminde yaşanan algılardaki yanlışlıklara karşı bir tepki olarak üçüncü dalga feminizm hareketi doğmuştur. Bu tepkinin, başlatılan kadın hareketinin sadece orta ve üst sınıf beyaz kadınlara hitap etmesinden kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Kadın hareketlerinin temel amacının geniş düzleme yayılması gerektiğini savunmuşlardır. Üçüncü dalga feministler kadın sorunlarının sadece beyaz kadınları kapsamadığını, sorunların evrensel düzlemde ele alınması gerektiğini savunmuşlardır. Kadına şiddet, cinsellik, gibi daha çok mikro konularla ilgilenen üçüncü dalga feministler ayrıca içerik olarak da diğer iki dalgaya göre daha farklı ve çeşitli konular üzerinde durmuştur.[43]Toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, cinsellik, milliyetçilik, siyaset, iktisat gibi konuları ele alan üçüncü dalga feminizm akım, bu olguları teorikleştirmeye çalıştırmışlardır. İkinci dalga feministler liberal aydınlanmanın öncüleri kabul edilmiştir. Üçüncü dalga feministler ikinci dalgaya tepki olarak kendilerinin hiçbir politik kimliğinin içinde bulunmadıklarını ifade etmiştir. Kendilerini post-modernist ve sosyalist gruplar içinde var olduklarını dile getirmektedir.[44]

Üçüncü dalga feminizm döneminde sadece kadın-erkek arasında olan mevcut durum eleştirilmemiştir. Aynı zamanda savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, çevre sorunları gibi birçok konularda çalışmalar olmuştur. Bu durumun sonucu olarak üçüncü dalga feminist gruplar arasında bir takım düşünce ayrılıkları

---

[42] Gös. Yer.

[43] Gün Taş, *a.g.e.* s.172.

[44] Josephine Donovan, "*Feminist Teori*" (A. Dora, Çeviri), 2.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.351.

yaşanmıştır. Yaşanılan ayrılıklar nedeniyle feminist gruplar farklı kuramlardan yararlanarak, farklı şekilde düşüncelerini ortaya koymuşlardır.[45]

-Dördüncü Dalga Feminizm Hareketi:

Dördüncü dalga feminizm günümüzde yeni şekillenmeye başlamıştır. Çok farklı görüşler olduğu için keskin sınırları olan bir ideolojiden bahsetmek pek mümkün değildir. Jessica Valenti adlı yazar dördüncü dalga feminizm hareketinin internet ile başlatıldığını söylemiştir. Ana fikirleri internet ortamında başlayan dördüncü dalga hareket, feminist aktivistlerin dünyanın her yerinden insanla iletişim kurabilmelerini sağlamıştır. [46]

En sık kullanılan Twitter, İnstagram, Facebook gibi sosyal medya araçlarıyla kişi oturduğu yerden karşıt görüş sunabilme veya bir şeyleri değiştirme olanağına sahip olmuştur. Sosyal medya aracığıyla gerçekleştirilen diyaloglar kadın sorunları hakkında farkındalık yaratmaktadır. Kadına yönelik şiddete, tacize ve her türlü ayrımcılığa karşı, feminist bilinci hareketlendirmek ve arttırmak için dijital ortam kullanılmaktadır. Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi bu amaçla sosyal medya araçları sık kullanılmaktadır. [47]

---

[45] Gös Yer.

[46] Hacı Özdemir, Duygu Aydemir, " *Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine"*, Social Sciences Studies Journal, 2019, s.1709.

[47] Zeynep Banu Dalaman, *"Kadın Hareketinde Feminist Alternatif Medyanın Rolü: Türkiye ve Tunus Örnekleri,* (İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2020, s.1710

2.1.2 Avrupa'da Feminizm ve Kadın Hareketleri

Toplumda yaygın olan kadın erkek eşitsizliğine karşı başlayan hareketler özellikle Doğu Avrupa ve Latin Amerika'da etkili olmuştur. Sonrasında Batı Avrupa, ABD ve Kanada gibi ülkeleri etkilemiştir. Fransa, Almanya, Macaristan, Polonya ve Slovakya'da feminist hareketlerin ele alındığı çalışmalar yayımlanmıştır. Ayrıca "Avrupa'da Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Kampanyalar (Anti-Gender Campaigns in Europe)" adlı kitap, 11 Avrupa ülkesindeki feminist hareketleri anlamak için önemlidir. Kitapta; Avusturya, Fransa, İrlanda, İtalya, Belçika, Macaristan, Hırvatistan, Slovenya, İspanya, Polonya, Almanya ve Avrupa'nın sınırında olan Rusya'dan örnekler vardır. Bu çalışmalarda feminist hareketlerin bölgesel farklılıklarına rağmen küreselleştiği dikkat çekmektedir. [48] Feminizm kavramı başlangıçta Fransa'daki sağlık teşkilatı tarafından kadınsı bir erkeğe atıfta bulunmak için kullanılan "feministe" sıfatı ve "feminisme" fiili ilk kez La Citoyenne gazetesini çıkaran gazeteci ve aktivist Hubertine Auclert (1848-1914) tarafından bugünkü anlamında kullanıldı. Kavram Avrupa çapında yayıldı ve kavramın geniş anlamıyla hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğini eleştiren bir düşünce biçimini hem de bunu protesto etmenin çeşitli yollarını ifade etmiştir.[49]

1970'li yıllarda dünyada ve paralel olarak Avrupa'da, yaygınlaşan feminist hareketlerin merkezinde çoğunlukla okullarda toplumsal cinsiyete duyarlı eğitimler verilmesi, cinsel eğitim, eşcinsel evlilikler, eşcinsel bireylerin evlat edinme hakları hakkında çalışmalar bulunmaktadır.[50] 1804'de İmparator olarak taç giyen Napolyon, ataerkil tolum yapısını benimsemiştir. Bu durumu kanunlar ve düzenlemeler yoluyla topluma benimsetmeye çalışmıştır. Savaşlar ve fetihler dolayısıyla da tüm Avrupa'ya ataerkil toplum yapısını empoze etmeye çalışmıştır. 1772-1837 yılında Fransız Charles Fourier tarafından kadın özgürlüğüne dair geliştirdiği fikirler 1820-

---

[48] Meryem Şahin, *"Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler Anti-Gender Movements in the World*", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 22, Sayı: 3, s.657.

[49] Feminism in Europe, https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe (20.11.2023). s.3.

[50] Meryem Şahin, *a.g.e.*, s.657.

1830'larda yayılmaya başladı. Kadınlar tarafından basılan ve yazılan La Femme Libre gazetesi bu fikirlerin yayılmasına yardımcı olmuştur.[51]

1848'deki "Halk Baharı" devrimleri sırasında kadınlar Paris, Viyana, Berlin, Prag, Frankfurt, Milano, Barselona, Köln, Venedik ve Stockholm'de demokratik kulüplerde görülebiliyordu. Bu kadınlar, kendi adlarına hak ve eşitlik taleplerini dile getirmek, devlet işlerine katılma, eğitim alma, evlilik ve boşanma hakkı gibi haklar için çalışmalar yapmıştır. Paris'te Jeanne Deroin (1805-1814) ve Viyana'da Karoline Perin (1796-1883) ve gazetesi olan La Voix merkezli olan kadın kulüpleri kurmuşlardır. Bunu takip eden restorasyon aşamasında, Avrupa hükümetleri kadın kulüplerini ve derneklerini kapatmıştır. Kadınların siyasi basında kendilerini ifade etmesini yasaklamaları nedeniyle anti-feminist tepki sert bir şekilde hissedilmiştir. 1850'den itibaren Alman eyaletlerinde ve Avusturya İmparatorluğu'nda kadınlar siyasi nitelikteki faaliyetlerden yasal olarak yasaklanmıştır. Bu durum kadınları kamusal alandan soyutlamıştır. 1850'lerden itibaren ise İngiltere ve İskandinavya'da evlilik, eğitim ve kadın istihdamı alanlarındaki yasal reformları çevreleyen tartışmalarla bağlantılı olarak yeni feminist girişimler ortaya çıkmıştır. İngiliz feministler, kadınların evlilikte yasal olarak boyun eğdirilmesine (eşleri nedeniyle kişisel mülklerine el konulması, zina konusunda son derece eşitsiz muamele, boşanmanın fiilen imkânsızlığı) karşı harekete geçmiştir. Nitekim bu hareketler 1857 yılında Evlilik Nedenleri Yasası'nın çıkmasında etkili olmuştur. Sonraki 10 yıl boyunca Batı ve Orta Avrupa'da feminist hareketler hızlanmıştır. Fransa'da ki ilk feminist dernekler gazeteci Andre Leo'nun girişimiyle olmuştur. Alman eyaletlerinde ise Louise Otto-Peters ve Auguste Schmidt önderliğinde Genel Alman Kadınlar Derneği kurulmuştur. Kadın haklarına odaklanan bu feminist hareketler, iki temel soruna yönelmişti: genç kızların eğitiminde reform yapılması ve evlilik. Bunlara sonradan cinsel ahlakın yeniden düzenlenmesi, kanun önünde cinsiyet eşitliği, kadınların üniversitelere ve nitelikli mesleklere erişebilmesi gibi başka talepler de

[51] Karen Offen, *"Avrupa Feminizmleri 1700-1950: Siyasi Bir Tarih*", Stanford Üniversitesi,2000, s.50-75.

eklendi. 1907 yılında Almanya'da kadın işçiler Stuttgart'ta Birinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı çağrısında bulunmuşlardır. [52]

1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla feminist hareketlerde duraksama yaşanmıştır. Savaşın ilanıyla beraber kadın dernekleri ülkelerine hizmet etmek için hak taleplerini askıya almışlardır. Savaşın ardından kadınların oy kullanma hakkını kazandığı ülkelerde, siyasi partiler bu hakkın siyasi çoğunluk açısından sonuçlarından endişe duymuşlardır. Kadın dernekleri için siyasal alanda söz sahibi olmak ve diğer hakları elde etmek gibi yeni sorular ortaya çıkmıştır. Fransa ve İtalya'da oy hakkı için seferberlik, başarısızlıkla sonuçlansa da, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Avrupa' da feminizm 1970-1980'lerde pek çok ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden yasal reformların ve programların benimsenmesine, tacizi ve cinsiyetçi şiddeti önleme çabalarına dönüşmüştür. Örneğin, 1970 yılında İtalyan Parlamentosu boşanmaya ilişkin bir yasayı onaylamış ve 1978'de kürtajı kısmen suç olmaktan çıkarmıştır. İngiltere'de 1970 tarihli Eşit Ücret Yasası'nı, 1975'te Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası ve bazı durumlarda haksız fesihlere karşı İstihdamı Koruma Yasası çıkarılmıştır. Ayrıca 1976'da Aile İçi Şiddet ve Evlilik Davaları Yasası ve Cinsel Suçlar (Değişiklik) Yasası ile cinsel şiddet karşısında kadınların haklarını güçlendirmek amaçlanmıştır. İspanya'da Franco'nun 1975'teki ölümü ve demokratik geçiş, feminizmin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Kadın haklarının kanunlaştırılması, özellikle siyasi (özel bakanlıkların atanması, 1980'lerde Federal Almanya'daki bazı siyasi partilere kota uygulanması) ve akademik (kadın ve kadın örgütleri için sandalyelerin oluşturulması) kurumsallaşmayla kadınların mücadelelerinin tanınmasını yansıtmaktadır. Bu duruma, özellikle İskandinav ülkeleri ve Fransa'da "Roudy yılları" (1981-1986) sırasında geliştirilen türe devlet feminizmi adı verilmiştir.[53]

---

[52] Feminism in Europe, https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe (20.11.2023). s.3-6.

[53] Karen Offen, *"Avrupa Feminizmleri 1700-1950: Siyasi Bir Tarih"*, Stanford Üniversitesi, 2000, s.50-75.

1990'lara Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Komünist Blok'un çöküşü damgasını vurmuştur. Bu ülkelerdeki kadınların kürtaj, evlilik içi şiddete karşı korunma, çocuk bakımı ve sosyal hizmetlere erişim gibi bazı haklarının sorgulanmasına neden olmuştur. Ayrıca feminist ve LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel) mücadelelerinin kesiştiği noktada cinsiyet kimliği sorgulanmaya da başlamıştır. Bu bağlamda, kadınların tüm hakları kazandığı post-feminist bir dönemde yaşanılan anlayışının aksine, gözlemler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiğini göstermektedir. Kesişimsel bir bakış açısıyla, neoliberal küreselleşmenin bir sonucu olarak küresel ölçekte ortaya çıkanlara ek olarak "ırk" ve "sınıf" eşitsizlikleri de eklenmiştir.[54]

2011 yılında imzaya açılan "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" veya İstanbul'da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak da nitelendirilen sözleşme, feminist gruplar açısından oldukça önemlidir. Bunun nedeni toplumsal cinsiyeti tanımlayan ilk uluslararası belge olması, aynı zamanda kadına yönelik şiddeti toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yoluyla çözmeyi amaçlamıştır.[55] Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerden bazıları sözleşmeyi imzaladığı gibi pek çok devlet tarafından da reddedilmiştir. Örneğin, Bulgaristan 2018 yılında sözleşmeyi reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi Heyeti, sözleşmenin Bulgaristan Anayasası ile uyuşmadığına karar vermiştir. Bulgar Katolik Kilisesi ve Ortodoks Kilisesi sözleşmenin onaylanmasını manevi ölüm olarak nitelendirmiştir.[56] Hırvatistan'da da İstanbul Sözleşmesi 2018 yılında gündem olmuştur. Feminist STK'lar sözleşmenin onaylanmasını destekleyen toplumsal eylemler gerçekleştirirken diğer yandan kilise ve toplumda yer alan muhafazakâr STK'lar sözleşmenin üçüncü cinsiyete yol

[54] Feminism in Europe, https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe (20.11.2023), s.3-6.

[55] Resmi Gazete (2012), Milletlerarası Sözleşme (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi). Karar sayısı 2012/2816 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf , (15.08.2023), s.18.

[56] Kırcaali Haber (2018), Meclis, İstanbul Sözleşmesi'ni onaylama sürecini durdurdu. https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=20468 (15.08.2023), s.2-5.

açacağını iddia etmişlerdir. İstanbul Sözleşmesinin marksist-feminist ideolojinin bir uzantısı olduğunu savunmuşlardır. [57]

2.1.2.1 Avrupa Birliğinin Kadına Yönelik Düzenlemeleri

Kadın ve erkeğin kamusal ve özel alanda, katılımı, karar alma, sorumluluk konularında eşit hak ve imkânlara sahip olması toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı olarak ifade edilmektedir. İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü bakımından oldukça önemli olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimi, toplumsal olarak kadınların siyasi ve medeni haklarını kazanmasıyla ilişkilidir. Bu süreç, kadınların istihdamda yer almalarına, eğitime erişimlerine ve karar alma organlarındaki temsillerine kadar uzanmaktadır. [58]

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nın 119. Maddesinde düzenlenmiş olan eşit ücret ilkesi, kadın ve erkeğe eşit muamelenin sağlanması AB'nin kurucu ilkelerinden birisi olmuştur. Bu maddenin sosyal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik sürecin ilk adımı olduğu söylenebilir. Cinsiyet eşitliği ilkesi, AB hukukunun vazgeçilmez kuralları arasındadır. Bundan dolayı kurulduğu günden bu yana Avrupa Birliği'nin en önemli politika alanlarından birisi olmuştur. Kadının insan haklarının korunması, toplumdaki fırsat ve imkânlardan erkeklerle eşit oranda yararlanmalarına yönelik olarak bütün politika ve yaklaşımlara toplumsal cinsiyet boyutunun yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. AB toplumdaki cinsiyet ayrımcılıklarını kaldırarak bütünlüklü bir toplum olma fikrini savunmaktadır.[59]

---

[57] Croatia, " The War And The Future" Ina Vukıc – Crotia: People, Politics, History, Economy, Transitioning from Comunisim to Democracy , https://İnavukic.com/ (25.08.23), s.7.

[58] Aysun Sayın, "*Avrupa Birliğinin Kadın-Erkek Eşitliği Politikalarına Feminist Perspektiften Bakış*", Sayı 4, 2008, s.10-14.

[59] Erdem Dirimeşe, "*Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Türkiye'de Roman Kadınların Durumu: Zonguldak Örneği*" Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Haziran 2022, Cilt:3, Sayı:1, s.4-5.

Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Araştırma Stratejisi'nin temel hedefi kadınların ilerlemesi ve güçlendirilmesidir. Bu nedenle Avrupa Birliği kadınların haklarının iyileştirilmesi, güçlendirilmesi, girişimciliğin ve istihdamın arttırılması, kadına yönelik şiddetle mücadele, istismar, sağlık ve eğitim gibi konularda çeşitli projeleri desteklemektedir. Bu bağlamda politikalar üretilmesine de öncülük etmektedir.[60] 1965 yılında kadınların çalışma hayatında haklarının korunmasına yönelik madde Avrupa Konseyi Avrupa Sosyal Şartı yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren ilgili 8. maddede, kadınların doğum izni sırasında işten çıkarılmasını önleyici tedbirler almayı ve doğum iznini en az 12 hafta olacak şekilde düzenlemeyi hedeflemiştir.[61] 1957 -1972 yılları arasında sosyal politikalar ikinci planda kalarak, Avrupa düzeyinde sosyal politikalar anlamında ihmal dönemi olmuştur. Bu ihmal dönemi, 1972 Paris Zirvesi ile son bulmuştur. Paris Zirvesi sonrası Avrupa Konseyi 1974 yılında Sosyal Eylem Programı Kararı'nı kabul ederek, 1974-1976 yıllarını kapsayan Sosyal Eylem Programı'nı hazırlamıştır. Hazırlanan bu programda ancak kadın ve erkeğin eşit şartlarda çalışmasını hedefleyen dört eylem alanı belirlenmiştir. Ancak 1970'lerin sonunda başta İngiltere olmak üzere bütün üye ülkelerde iş ve sosyal hukukun kuralsızlaştırılması ve esnekleştirilmesi yaklaşımı benimsendiği için bu dönemde çok az mevzuat kabul edilmiştir. Bu durumdan dolayı bu dönem kısa ömürlü olmuştur.[62]

Avrupa Birliği toplumsal cinsiyet eşitliği için yapmış olduğu düzenlemeleri direktifler ve tüzükler aracılığıyla yapmıştır. Direktifler bağlayıcı niteliktedir ancak, uygulaması üye ülkeye bırakılmaktadır.[63]

---

[60] AB ve Türkiye Kadınlar için Birlikte, https://ab.gov.tr/files/pub/eu_for_women_tr_2012.pdf, (21.09.2023), s.8.

[61] Nurhan Süral, " *Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri ve Türkiye",* T.C Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002, s.162-163.

[62] Nurhan Süral, a.g.e., s.45-47.

[63] Gös. Yer.

Avrupa Birliğinin kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik başlıca direktifleri şunlardır:

- 75/117/EEC sayılı ilk direktif 1975 yılında çıkarılmıştır. Yürürlüğe giren ilk direktir "kadın ve erkek çalışanlara eşit değerde eşit ücret" ilkesini benimsemiştir,

-76/73/EEC sayılı mesleki eğitim, işe alınma, terfi ve çalışma yaşamında eşit muamele hakkındaki direktif,

-79/7/EEC sayılı sosyal güvenlik alanında kadınlara ve erkeklere eşit muamele hakkındaki direktif,

-86/613/EEC sayılı tarımda tam bağımsız çalışan kadınlara ve erkeklere eşit muamele ve bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve annelik dönemlerinde haklarının korunmasına yönelik direktif,

-92/85/EEC sayılı hamile ve yeni doğum yapmış annelerin iş güvenliği ve sağlığı ile ilgili düzenlemeleri teşvik edici direktif,

-96/34/EC sayılı UNICE, CEEP, ETUC tarafından imzalanan ebeveyn izni çerçeve antlaşması hakkındaki direktif,

-97/80/EC cinsiyet ayrımcılığına dayalı ispat yükümlülüğü hakkındaki direktif.[64]

1975'ten 1986 yılına kadar "istihdamda kadın dostu politikaların uygulanması" toplumda eşitlik politikalarının ana gündemi olmuştur. Avrupa Birliği, 1980'li yıllardan itibaren daha dar kapsamlı kadın-erkek arasındaki eşitsizliği gideremeyen bir yaklaşımdan, daha detaylı ve geniş kapsamlı olumlu çözümler üreten uygulamalar yaklaşımına doğru ilerlemiştir. Bu olumlu uygulamalar, sosyal anlamda dezavantajlı konumda bulunan ya da azınlıkların karşılaştığı ayrımcılığa karşı özel önlemlerle konumlarını düzeltmeyi amaçlayan politikalardır. Bu politikalar aynı zamanda ayrımcılığa uğrayan kitleye cinsiyet ve ırk fark etmeksizin eşit fırsatlar sağlamayı amaçlamaktadır. Kadınların her kademede ve tüm iş kollarında yer alması için eşit şartlar sağlanması gerektiğini savunmaktadır. AB, toplumsal cinsiyet

[64] Aybike Elif Bolcan, *" Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Türk Çalışma Mevzuatında Kadın*", Bahçeşehir Üniversitesi, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 1, 2010, s. 255-258.

eşitliğinin sağlanması sürecinde, kadın ve erkeklerin sürece dahil olmasını amaçlamıştır. Bu durum demokratikleşmeyi hızlandırmıştır. Konseyin, kadınlara ve erkeklere eşit sorumluluk yüklemesinin amacı, insan kaynağından tam olarak faydalanmak istemesidir. Toplumda yaşam standartlarının ve kalkınmanın artması için kadın istihdamının oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Avrupa Birliği, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanmasında, istihdam stratejisini temel alarak, kadın istihdamının arttırılmasını amaçlamaktadır.[65]

Cinsiyet eşitliği, ekonomik kalkınma ve rekabeti geliştirmek amacıyla Network on Childcare (Çocuk Bakım Ağı) kurulmuştur. Çocuk Bakım Ağı, kadınların iş ve özel hayatının adaptasyonu ve çocuk bakımında yardımcı olmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda 1990 yılında, kadınların iş becerilerini güçlendirme ve geliştirme, iş dünyasına yeniden katılımlarını kolaylaştırma ve toplumda iş dünyasındaki kadınlar hakkındaki düşünceleri değiştirmek amacıyla "NOW Girişimi" (Kadınlar için Yeni Fırsatlar Programı Topluluk Girişimi) oluşturulmuştur.[66]

Avrupa Birliğinin toplumsal cinsiyet politikasında, kadınların çalışma hayatına katılımını arttırmak için mesleki eğitime daha çok önem verilmektedir. Ayrıca kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı, cinsiyet ayrımcılığını önlemek için "fırsat eşitliği politikaları" ya da "koruma tedbirleri" uygulanmaktadır. Koruma tedbirleri genellikle annelik ve hamilelik ile ilgili koruyucu yasal çerçeveyi oluşturmaktadır.[67] 76/207/EEC sayılı direktif, 13 Kasım 1994 tarihli Konseyin Kadınlar için Olumlu Eylemin Geliştirilmesi Tavsiye Kararı, 1980 ve 1990'larda

---

[65] Meryem Meltem Tatlıer Baş, "*Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin incelenmesi*", T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2011, s. 17-18.

[66] Hatice Şahin, Filiz Kutluay Tutar, "*Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kadın İstihdamının Analizi" ,* Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari ve Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, s.40-60.

[67] Ali Ayata, Hande Saadet Takkaç, "*AB-Türkiye ilişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Politikaları AB İlerleme Raporları Perspektifinden Bir Değerlendirme"*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.20, Sayı.2, s.203.

çıkarılan dört tane eylem planı pozitif ayrımcılık yaklaşımının uygulama alanı olarak kabul edilmektedir.[68]

İşsizlikle mücadele konusunda uygulanabilecek politikalar için kılavuz bir kitap niteliğinde olan "Büyüme, Rekabet ve İstihdam" adlı beyaz kitap, 1993 yılında yayımlanmıştır. Essen Stratejisi ve Avrupa İstihdam Stratejisinin temelleri 1994 yılında atılmıştır. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşmasında AB üye ülkelerinin istihdamda işsizlik problemi, üye devletlerin ortak problemi olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, istihdam ve işsizlik politikalarına öncü olan üçlü zirve ön plana çıkmaktadır: Lüksemburg Zirvesi (1997), Cardiff Zirvesi (1998) ve Köln Zirvesi (1999). Bu üçlü zirve, istihdamda iyileşme yaratmaya ve büyümeye yönelik girişimler oluşturmuş ve yeni hedefler ileri sürmüştür.[69]

2000 yılında "Cinsiyet Eşitliği için Çerçeve Stratejisi" kabul edilmiştir. Bu stratejinin temel amacı kadınların güçlendirilerek istihdam alanına katılması ve rekabette –verimliliğe engel teşkil etmeyecek şekilde- erkeklerle eşit hale getirilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Komisyonu'nun toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki yayınladığı bir raporunda, cinsiyet eşitliğinin iş gücü piyasasındaki sorunları çözmede önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir.

2015 Aralık ayında Komisyon, "2016-2019 Toplumsal Cinsiyet İçin Stratejik Angajman" başlıklı dokümanda beş öncelikli alan tespit etmektedir:

-Kadın-erkek arasında eşit ekonomik bağımsızlığını sağlamak ve kadınların piyasaya katılımını arttırmak

-Ücretlerde ve maaşlarda cinsiyete dayalı farklılıkları azaltmak, bu yolla kadın yoksulluğuyla mücadele etmek

-Cinsiyet eşitsizliğine dayalı şiddetle mücadele etmek, mağdurları korumak ve desteklemek

---

[68] Meryem Meltem Tatlıer Baş, *a.g.e.,* s.57-59.

[69] Mehmet Rauf Kesici, "*Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye'nin Uyumu*", Çalışma ve Toplum-Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt:1, Sayı:28, 2011, s.80-85.

-Dünya çapında toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını desteklemek.[70]

Bu bağlamda, Avrupa Birliğinin ilk aşamalardan bu yana yaptığı politikalara bakıldığında dörtte üçünün kadın istihdamına yönelik politikalar olduğu dikkat çekmektedir. Birlik, cinsiyet eşitliği politikalarının istihdamda ve büyümede önemli bir destek olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nde toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik ve siyasi hedefler arasında önemli konular arasında kabul edilmektedir. Toplumsal Cinsiyet eşitliğinin büyüme ve gelişme için önemli olduğu çokça vurgulanmaktadır.[71] Ancak hemen hemen her toplumda ve kurumda görüldüğü gibi Avrupa Birliği'nde de kadınlar cam tavan engeliyle karşılaşmaktadır. 2018 yılında Komisyon tarafından hazırlanan rapora göre, Avrupa Parlamentosu üyelerinin %36,1'nin kadın olduğu görülmektedir. Bu durumun sebeplerinden bazıları ise geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpları, erkeklerin kadınların iş yaşamında ve sosyal hayatında olan sorumluluklarını dengelemelerine destek olamayışı, yaygın siyasi ve kurumsal kültürler olarak açıklanabilir.[72]

---

[70] Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Sorular-Cevaplar; Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda AB neler yapıyor" https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/sorular-ve-cevaplar-kad%C4%B1n-haklar%C4%B1-ve-toplumsal-cinsiyet-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-konusunda-ab_tr?s=309 , (20.09.2023), s.14.

[71] Erdem Dirimeşe, *a.g.e.*, s.5-10.

[72] European Comission, "Report on Equality Between Women and Men in the EU (2018)" , s.20-26.

2.1.3. Feminizm Hareketinin Balkanlara Etkisiyle Başlayan Kadın Örgütlenmeleri

19.yy' da Avrupa ve ABD gibi ülkelerde yayılmaya başlayan feminizm hareketi, Balkan ülkelerini de etkilemiştir. Yaşanan savaşlar, iç karışıklıklar, Balkan ülkelerinde farklı ideolojiler doğurmuştur. Feminizm hareketi balkan coğrafyasında farklı amaçlar doğrultusunda ilerlemiştir. Balkan toplumlarında ataerkil bir aile yapısı mevcuttur. Yugoslavya öncesi dönemde Balkan kadını içine dönük bir şekilde toplumun çizdiği sınırlar içerisinde yaşamıştır.[73] Komünizmin Balkanlara hâkimiyeti ile kadın hakları ve toplumsal eşitlik için mücadele bilincinin arttığı bir dönem olmuştur. Yugoslavya'da ilk kadın örgütlenmesi olarak "Yugoslavya Antifaşist Cephesi" başlatılmıştır. Bu örgütlenmede kadınların siyasete katılımı ve kadınlar arasında okur-yazar oranının arttırılması amaçlanmıştır.[74]

Yugoslavya'da Komünist dönemde kadınlar fabrikalarda işçi olarak çalışıp, toplum ekonomisine katkıda bulunmaya başlamıştır. Fabrikalarda çalışmaya başlayan kadınlar aynı zamanda ev içinde de çocuklara bakmak, yemek yapmak ve ev işleriyle ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Hem dışarıdaki hem de evdeki sorumlulukların bir süre sonra ağır gelmesi ile birlikte kadınlar, toplum içinde mevcut olan kadın-erkek eşitsizliğini sorgulamaya başlamışlardır. Bu durumdan rahatsız olan kadınlar, toplumdaki erkeklerin ayrıcalıklı olan konumuna karşı yavaş yavaş seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Ataerkil bir toplum yapısına sahip Balkan coğrafyasında, Birinci Dünya Savaşından sonra kadının toplumdaki yeri değişmeye başlamıştır. Kadınlar yavaş yavaş gazetelerde ve dergilerde yazdıkları yazılarla seslerini duyurmaya başlamışlardır. 1941-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nda kadınlar da ulusal kurtuluş mücadelesine katılmışlardır. 2 milyonu

[73] Belis Tutmaz , *"Balkan Tarihi Kapsamında Kadının Toplumdaki Yeri ve Kadın Örgütlenmeleri: Yunanistan Örneği*", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, Edirne 2018, s.60-61.

[74] Barbara Jancar-Webster, *" Women in the Yugosloav National Liberation Movement*", Gender Politics in the western Balkans, s.84-85.

partizan tarafında savaşa katılırken, yaklaşık 2 bin kadın da asker olarak savaşmıştır.[75]

Yaşanılan savaşlar nedeniyle Dünya'da yayılmaya başlayan Milliyetçilik akımının da etkisi ile Yugoslavya dağılma sürecine girmiştir. 1980'li yıllarda daha da artan Milliyetçilik akımı feminizm hareketini de çok etkilemiştir. Özellikle dağılma süreci yaşayan Yugoslavya'da feminizm hareketi diğer ülkelere göre farklı yorumlanmıştır. Balkan ülkelerinde diğer ülkelere göre farklı yorumlanan feminizm, farklı kültürel ve sosyal özelliklerden etkilenmiştir. Aynı zamanda feminist örgütlenmeler açısından birçok hareketi içinde barındırmıştır. 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna-Hersek savaşında tecavüze uğrayan ve çeşitli işkencelere maruz kalan binlerce kadın vardır. Çeşitli işkenceler gören Boşnak ve Arnavut kadınlar Sırp milliyetçiliğine karşı haklarını aramak için çeşitli feminist örgütlenmeler kurmuştur. Boşnak ve Arnavut kadınların ezilen hakları için mücadele etmişleridir. Bununla birlikte dergi ve gazetelerde kadınların hakları için yazılar yayımlamışlardır. [76] Avrupa ve ABD gibi ülkelerde "Uluslararası Kurtarma Komisyonu" gibi kuruluşlar Balkan coğrafyasındaki kadınların toplumsal ve ekonomik gelişimi için yardım paketleri oluşturarak, Balkan ülkelerinde kadın örgütlerini desteklemişlerdir.[77]

[75] Laura Busheikin, " *İs Sisterhood Really Global ? Western Feminism in Easthern Europe* ", İn Ana's Land: Sisterhood in Easthern Europe, Ed: Tanya Renne, Westwiew Press, s. 328-330.

[76] Jelena Batınic, Feminism, "*Nationalism and War: The Yugoslav Case' in Feminist Test*", Journal of İnternational Women's Studies, Cilt 3, Sayı 1, 2001, s.1-21.

[77] Belis Tutmaz, a.g.e., s.73-76.

III. BÖLÜM

AB ÜYESİ BALKAN ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMI

3.1.Siyasal Katılım Nedir?

Siyasal katılım, genel anlamda vatandaşların siyaseti etkileyen faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Demokrasinin temel anlamlarından birisi olan "halk tarafından yönetim" kavramının aslında siyasal katılımı da işaret ettiği söylenebilir. Kalaycıoğlu, siyasal eylem düşünen bireyin temel üç kaynağa ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır. Bu üç kaynak: Kişisel motivasyon, siyasi kaynak ve siyasal eylem imkânıdır. Bahsedilen üç kaynağa sahip bireyin gerçekleştirdiği tüm siyasal faaliyetler, siyasal katılım olarak tanımlanmaktadır. [78]

Demokrasi kavramı ile eşleştirilen siyasal katılım demokrasinin toplumda kurulması ve yerleştirilmesi için oldukça önemlidir. Çünkü siyasal katılım, bireyler ile siyasal sistem değerlerini bütünleştirmektedir. [79] Siyasal katılma ile bireylerin demokrasiyi içselleştirmesi amaçlanmaktadır. Bunun için düzenli olarak siyasal katılıma gayret gösteren bireylere ihtiyaç olmaktadır. Ancak her birey aktif katılımda sorumluluk almak istemez ve. siyasal sistemde pasif olarak rol almayı tercih ederler. Uyarılmış siyasal katılım kavramı ise, siyasal eylemde bulunmak istemeyen bireyin başka bir birey tarafından zorla eylemde bulundurulmasıdır. Bu durum zedelenmiş bir siyasal katılımı ifade etmektedir.[80]

Pasif siyasal katılım, bireysel siyasal katılım olarak da adlandırılmaktadır. Bireylerin kendi yaptığı tercihler sonucunda, karar alma mekanizmalarına gelecek

---

[78] Selcen Altınbaş, a.g.e., s.4.

[79] Taner Tatar, "*Siyaset Sosyolojisi"*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1981, s.68.

[80] Nedret Çağlar, *"Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları*" Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyon Dergisi, Sayı.4, Cilt.3 2016, s57.

olanları etkilemek üzere yaptıkları eylemlerdir. Bu tanımdan yola çıkarak pasif siyasal katılım oy verme davranışı ile ilişkilendirilebilir. Aktif siyasal katılım ise oy verme davranışının ötesinde, bireylerin siyasal karar alma mekanizmalarında aktif olarak rol almasını ifade etmektedir.[81]

3.1.1. Kadınların Siyasal Katılımını Engelleyen Faktörler

İktidarın meşruiyetini sağlama amaçlı siyasal katılım önemli bir araçtır. İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana, insanlık çok defa toplumsal ve siyasal evrim geçirmiştir. İlk başlarda tek amaçları günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamak olduğu için, çoğunlukla avcılık ve toplayıcılık yapılmaktaydı. Güvenlik ihtiyacı ilk dönemlerde beslenmeden daha sonra geliyordu. Bu durum bir süre sonra kişiler arasında hiyerarşinin oluşmasına neden olmuştur. Yerleşik hayata geçilmesiyle beraber tarım ve ticaret gelişmiştir. Kişiler arasında ortaya çıkan hiyerarşi ise, bir süre sonra otorite tarafından kullanımını zorunlu hale getirmiştir. Otorite (egemenlik) ile beraber toplumsal hayatta monarşi, despotizim ve oligarşi gibi egemenlik biçimleri görülmeye başlanmıştır.[82]

"Kadının Siyasi Katılımının Engelleri" adlı çalışmada Shevedova, bu engelleri 3 ana başlık altında incelemiştir. Bu engeller; Siyasi engeller, sosyoekonomik engeller ve ideolojik ve psikolojik engellerdir. Siyasi engeller bu konuda en temel faktördür. Toplumsal hayatta erkek egemen siyaset yapısı anlayışı mevcuttur. Toplumda siyasi yapılanmaya erkeksi bir kimlik verilmiştir. Bu durum ise kadının siyasal katılımda aktif rol alamamasına, kadının siyasetten uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu konuda parti desteği de oldukça önemlidir. Çünkü siyasi alana giriş parti desteği ile olmaktadır. Destek olarak maddi destekten çok manevi destekten söz edilmektedir. Moral ve motivasyon kadınların siyasi arenaya girişinde önemli bir faktördür. Partilerin teşvik edici yöndeki çalışmaları ise bu konuda oldukça önem arz etmektedir.[83]

---

[81] Ergun Özbudun, "*Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma"* , Ankara, 1975, s.2

[82] Robert A. Dahl, *"Demokrasi üzerine*" , B.Kadıoğlu (çev.), Phonix Yayınları, Ankara, 2010 s.18-19.

[83] Zekiye Demir, " *Kadınları Siyasete Katılımı ve Katılımı Arttırmaya Yönelik Stratejiler*" , KADEM (Kadın Araştırmaları Dergisi) , Cilt:6, Sayı 1. s.36-41.

Sosyoekonomik ve psikolojik engeller kapsamında ise, kadının ekonomik olarak zayıflığını, kadının ev ve işten olan çifte yükümlülüğünü ve siyasi ilgi eksikliği ele alınabilir. Dünyadaki hemen hemen bütün toplumlarda kadınların en önemli sorumluluk alanı aile olarak benimsenmiş ve benimsetilmiştir. Benimsetilen bu ağır sorumluluk kadınlarda genellikle siyasi ilgi eksikliğine yol açmıştır. Çünkü siyasi eylemler yoğun ve zaman gerektiren faaliyetlerdir. Bu durum da kadınların katılımını güçleştirerek, bir süre sonra da tamamen katılmamalarına yol açmaktadır.[84]

Toplumda genel olarak başarılı olmuş siyasetçi kadınların, evlerine zaman ayırmadıkları ailesinden ve evinden uzaklaştığı yönünde algılar bulunmaktadır. Hatta bu konuyla ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Siyaset ile ilgilenen kadınların aile kurmayı güçleştirdiği yönündeki korkuları tespit edilmiştir. Medya ise cinsiyetçi bir tutum sergileyerek kadın aleyhine karşı toplumda bir tutum/tavır oluşturarak engel olmuştur. Medya'da kadınlar genellikle magazin konusu dışında pek fazla yer almamaktadır. Bu durumda kadınların kamuoyu oluşturmasında ve kamuoyunu yönlendirmede faaliyetlerini azaltmaktadır. Günümüz medyasında cinsiyetçi tutumlar ve söylemler artık tepkiyle karşılaşmakta olduğundan eskisi kadar cinsiyetçi tutum ve tavırlar yayımlanmamaktadır. Örneğin birkaç yıl öncesinde yayımlanan bir sigorta reklamından bahsetmek gerekirse, reklamda bir kadın araba sürerken evin içine giriyor ve duvara çarpıp duvarı yıkıyor sonrasında kadın "duvar burada mıydı ya ?" diyor. Bu reklamda verilen kadının aleyhine olumsuz bir mesajdır. Kadına reklamda şaşkın, iyi araba kullanamayan ve dikkatsiz imajı verilmiştir. Reklamı bir de kadın ve siyaset açısından bakmak gerekirse kadının daha bir direksiyonu idare edemediğini ve siyaseti nasıl yönetemeyeceği algısı yaratmaktadır.[85]

Genel olarak bahsedilen hususlar ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterse de çoğu toplumsal anlayış bu şekildedir. Toplumun hemen hemen bütün alanlarında erkek egemen anlayışlar, değerler ve ilkeler hakimdir. Siyasi alanda ise bu durum çok daha belirgin bir durumdadır. Hatta siyasi aktörler tarafından da

---

[84] Gös. Yer.

[85] Demir, Zekiye, a.g.e., s.16.

siyasetin erkek işi olduğu savunulmaktadır. Ayrıca mevcut olan başarılı siyasetçi kadınların da başarısını erkekler gibi siyaset yapmalarına bağlamaktadır. [86] Militarizm ve cinsiyetçilik (cinsiyet ayrımcılığı) hakkında yaptığı araştırmalarıyla bilinen Cynthia Enloe, uluslararası siyasetin erkek dünyası olduğunu vurgulayarak farklı bir bakış açısı sunmuştur. Uluslararası ilişkilerde siyasetin her zaman "cinsiyetlendirilmiş" bir disiplin olduğunu, kadın-erkek dikatomisinin hiçbir alanda bu kadar keskin kendini hissettirmediğini ifade etmiştir. Ayrıca kadınlar kendilerinden beklenen davranışları sergilemezlerse devletlerarası ilişkilerin bozulma noktasına gelebileceğini savunmuştur. Uluslararası siyasette kadınların etkileri ne kadar yok sayılsa bile uluslararası ilişkilerin kadınlar olmadan düşünülemeyeceğini savunmaktadır.[87] Amerikalı feminist teorisyen Cynthia Enloe, 1990 yılında kaleme almış olduğu "Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset" adlı öncü eserinde ise geleneksel diplomasiyi şu konuda eleştirmiştir:

"Diplomasi, erkeklerin uzun süre egemenliği altında erkekleşmiş ve cinsiyete dayalı kalıp yargıları sürekli olarak yeniden üreten bir kurumdur. Bu kalıp yargılar içinde kadınlar barışçı, fiziksel olarak zayıf ve saldırıya uğrama riski nispeten yüksek olan, sır saklayamayan ve duygularını ön planda tutarak rasyonel karar verme yetisi zayıf olan şeklinde kodlanarak; devletin çıkarlarını korumakla özdeşleşmiş olan diplomasi kurumu için uygun görülmemektedir." Ayrıca bu sözlerine ek olarak Enloe; devletlerarası ilişkilerin hala erkeklikle ilişkilendirildiğini ve bu nedenle kadınların diplomatik temsilci olarak görevlendirilmemesini zayıflık olarak belirtmiştir.[88]

Kadının günümüzde hala siyasal yaşamda ikincil bir konumda olmasının bir diğer nedeni ise önemli siyaset bilimci ve araştırmacıların çoğu, çalışmalarında toplumsal cinsiyet konusuna ilgisiz kalmıştır. Ancak son yıllarda bu konu hakkında

---

[86] Zekiye Demir , "*Türkiye'de Kadın ve Siyaset : 2000'li yılların başında Türkiye'de Siyasi Partilerin Kadın Politikaları"* , Kadim Yayınları, Siyaset, 2015, s. 19.

[87] Ayşe Gül Altınay, Tansel Güney, " "Vatan Millet Kadınlar" (Cynthia Enloe. "Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm çev.), İstanbul: İletişim Yay. , 2000, s.205-207.

[88]Cythia Enloe, "Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler" (Çev: Berna kurt, Ece Aydın), Çitlembik Yayınları, 2003, s.99.

çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle uygulamalı olan çalışmalar, kadının siyasal alanda mevcut durumunun daha iyi anlaşılmasını ve erkeklere göre geri planda olmasının sebeplerini nesnel olarak ortaya konmasında büyük rol almaktadır. [89]

3.2. AB Üyesi Balkan Ülkelerinde Kadın Örgütlenmeleri ve Siyasal Katılım

3.2.1. Bulgaristan

- Kısa Tarihi ve Yapısı: Bulgaristan, stratejik konumu itibariyle göçmenlerin Asya'dan Avrupa'ya geçiş yoludur.[90] Oxford Üniversitesi Avrupa Tarihi profesörü R.J. Crampton, Bulgaristan coğrafyası hakkında "Hristiyanlık ve Müslümanlığın kesiştiği noktada yer alan ülke" olarak yorumlamıştır.[91] Bulgaristan halkının ilk sakinleri Traklar olarak bilinir. İlk önce Roma sonra da Bizans hâkimiyetine girmişlerdir. M.S. 681 yılında Han Asparuh önderliğinde Slavlar ve On Ogurlar (Türk Kökenli) Balkan dağlarının kuzeyine yerleşirler. 1018-1186 yılları arasında Bizans imparatorluğu ile mücadele etmişse de yıllar içinde bağımsızlıklarını kazanıp tekrar Bizans hâkimiyetine girmişlerdir. 1186 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. 14. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı hâkimiyetine girmişlerdir.[92]

Osmanlı imparatorluğu bölgeyi neredeyse beş yüz yıl hâkimiyet altında tuttu. O dönemin en gelişmiş hükümet sisteminin bir parçası oldular. Hatta bazı tarihçiler Bulgarlar için "Türk boyunduruğu" veya "Osmanlı Boyunduruğu" terimini kullanıyorlar. Bölge, Osmanlı hâkimiyeti zamanında hiç görmediği refah ve barış

---

[89] Mcbrlde, Stetson Dorothy; " *Gender and European Politics:The Limits of İntegration*," Political Science and Politics, 1997, s.196.

[90] Atabay Mithat, "*İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar",* Paradigma Akademi Yayınları, 2017, s.13.

[91] R.J.Crampton, "*Bulgaristan Tarihi*", Çeviri Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007, s.1.

[92] Bulgaristan Tarihi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan_tarihi, (20.11.2020), s.6.

dönemini yaşıyordu.[93] Fakat Osmanlı İmparatorluğu gerileme dönemine girdiği zaman tüm ülkede hissedilecek ekonomik bunalımlar ve askeri yenilgiler yaşanıyordu. Bulgar ticareti ise o dönemde Osmanlı İmparatorluğunun aksine oldukça gelişme gösteriyordu. Tarım ürünleri Batı Avrupa'ya günden güne artarak ihraç ediliyordu. Başta tekstil makineleri olmak üzere modern ürerim ekipmanları ithal edildi. Ticaret, Bulgar yaşamında ve kültüründe modernleşme fikrini daha fazla geliştirdi. Bulgarlar, iş veya eğitim için batıya yöneldiler. Bu da zamanla Bulgar halkının asimile olmasında etkili oldu. Osmanlı yönetimi zamanında Balkan halkları kendi ayrı durumlarını koruyabilmişlerdi. Çünkü Osmanlı yönetimi, Balkan halkına karşı asimile edici olmayan bir tutum sergilemiştir. Fakat Bulgar halkı batıya yöneldikten sonra zaman içinde Ortodoks içinde kalmıştır.[94]

Zaman içinde Bulgaristan'da milliyetçi hareketler ve ayaklanmalar başladı. Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp savaşı sırasındayken Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ I. Balkan Savaşını başlattılar. Savaştan en büyük zaferi kazanan Bulgaristan oldu. Bu durum da II. Balkan Savaşının çıkmasına zemin hazırladı. Bulgarlar I. Balkan Savaşı sonunda Çatalca'ya kadar Trakya Bölgesinin tamamına hâkim oldular. Bulgaristan'ın bu zaferinden rahatsız olan müttefik devletler kendi aralarında II. Balkan Savaşını çıkardılar. Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya Bulgaristan'a karşı savaştılar, ülkeyi dört bir yandan sardılar. Bulgaristan bu savaşta yenilgiye uğradı. Bu sırada Osmanlı Devleti ise 20 Temmuz 1913'de Edirne'yi tamamen almayı başardı. 10 Ağustos 1913 tarihinde Balkan Devletleri Bükreş Barış Antlaşmasını imzaladılar. Bulgaristan I. Balkan Savaşında aldığı topraklardan vazgeçmek zorunda kaldı.[95]

I. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan, balkan ülkeleri aksine Osmanlı'nın yanında yer almıştır. Savaşın sonucu yenilgiye bitmiştir. Bulgaristan aynı zamanda Sırplar lehine toprak kaybı yaşamıştır. Ayrıca Batı Trakya'nın tamamını

---

[93] Adem İzgü, "*BULGARIA: HISTORY AND POSTCOMMUNIST TRANSITION*" THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS BİLKENT UNIVERSITY, Ankara 2015, s.5.

[94] Bogoslav Dobrin, *"Bulgarian Economic Development Since World War II*", New York, Washington DC and London, s.4.

[95] Will S. Monroe*," Bulgaria and her People*", s. 106.

kaybetmiştir. II. Balkan Savaşı sonucunda imzalanan Bükreş Antlaşmasının da hükümlerini yerini getirmek zorunda kalmıştır.[96]

Bulgaristan tarihi incelenildiğinde yıllarca yaşanan bir siyasi istikrarsızlığın söz konusu olduğunu görülmektedir. Avrupa'nın siyasetinden doğrudan etkilenmiştir. Sürekli yaşanan askeri darbeler sonucunda güçlü taraf iktidar olmuştur.[97]

II. Dünya savaşından sonra Bulgaristan, ülkeye hakim olan Bulgar Komünist Partisinin yönetimi ile sosyalist ülkeler arasında yer almıştır. 1989 yılında özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde totaliter rejimlere karşı hürriyetçi halk hareketleri başlamıştır. Bulgaristan da hürriyetçi halk hareketlerinden etkilenmiş 45 yıllık komünist iktidarın çökmesini sağlamıştır. 1990 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da çok partili parlamenter sistem kurulmuştur. Yıllar sonra ilk kez birden çok partinin katılığı bir genel seçim yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı rejimi kurulmuştur. Ülkenin en yüksek temel organı olarak, 400 üyesi olan Büyük Halk Meclisi kabul edilmiştir.[98]

Bulgaristan, 50 yıl kadar komünist idaresi ile yönetilmiştir. Bu süreçte hem iç hem de dış politikasında SSCB odak merkezi olmuştur. 50 yıllık dönem boyunca Bulgaristan'ın dış ilişkilerindeki ülkeler sınırlıdır. Bu nedenle SSCB'nin dağılmasıyla beraber Bulgaristan, küresel düzene ayak uydurmakta oldukça zorlanmıştır. Rus desteğinin de ülkeden çekilmesiyle devlet ekonomisi mafya gruplarının eline geçmiştir. Bununla beraber yasadışı özelleştirmeler çoğalarak ekonomik sıkıntıları ciddi oranda arttırmıştır. Bulgaristan da tarıma dayalı ekonomisini düzeltmek için AB'ye yönelmiştir. [99] 7. Büyük Millet Meclisi Bulgaristan Cumhuriyeti'nin, 1990'da yılında Avrupa Birliğine tam üyelik istediğine dair kararı kabul etmiştir. AB ile Ortaklık Anlaşması için görüşmeler 1992 yılında başlamıştır. Şubat 1995'te ise anlaşma yürürlüğe girmiştir. Önceki aday ülkelerin Ortaklık Antlaşmasından farklı olarak azınlık haklarına saygı konusu anlaşma

---

[96] Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/bulgaristan, (12.04.2020), s.9.

[97] Ulutaş Selcen- Yavuz Rengin, *"Bulgaristan'da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmalarına Örnekler*", Selçuk İletişim Dergisi, 2020, s. 920-941.

[98] Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Bulgaristan, https://islamansiklopedisi.org.tr/bulgaristan (25.08.2019), s.23.

[99] Crampton, *a.g.e.*, s.219.

metnine eklenmiştir. İmzalanan bu antlaşma Avrupa Birliği ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin yasal dayanağını oluşturur ve oluşturulan bu yapıyla siyasi diyaloğun yürütülmesi amaçlanır. Bulgaristan birliğe katılım için 1990'lı yıllardan itibaren Anayasa, kamu yönetimi, insan kaynakları yönetimi, telekomünikasyon ve yargı gibi alanlarda yeniden yapılanma ve reform süreçlerine girmiştir. Yapılan müzakereler ve antlaşmalar sonrası 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan üyeliğe kabul edilmiştir. [100]

- Kadın Örgütlenmeleri ve Siyasal Katılım: Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Bulgaristan Türk'ü göçmen kadınları incelenecektir. Daha sonra ise Bulgar kadınların mücadelesi incelenecektir. Osmanlı imparatorluğunun Balkanlarda hâkimiyetini kaybetmeye başladığı savaş, Osmanlı-Rus savaşıdır. Osmanlı-Rus savaşını yaşamadan önce Türk nüfusu, Bulgar nüfusundan fazlaydı.[101] Sonrasında tek-ulus anlayışını benimseyerek yola çıkan Balkan devletleri kurulması ile beraber ülkede mevcut olan etnik farklılıklar sorun haline gelmeye başladı. Tek-ulus anlayışı, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye göç etmesini tetiklemiştir. Ancak yine de yaşanan bütün göç dalgalarına rağmen, Türk nüfusu hala azımsanmayacak bir sayıda kalmıştır. Bulgaristan'da yaşayan en büyük etnik grup Türkler olarak kalmıştır.[102]

Bulgaristan Türkü kadınları kimlik-ad hakları için oldukça mücadele etmişlerdir. Bulgaristan'ın uyguladığı zorunlu asimilasyon politikasına karşı ön saflarda direniş göstermişlerdir. Aynı zamanda direniş sırasında hayatını kaybeden, hapis hayatı yaşayarak özgürlüğünü kaybeden kadın sayısı da az değildir. Zorunlu asimilasyon politikası ile Türklerin isimleri, kimlikleri ellerinden alınmak istenildi. Türkler aidiyet duygularını ve milli benliklerini "gönüllü" olarak silmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Sadece ailelerinin değil, vefat etmiş yakınlarının da adı değiştirilmek isteniyordu. Türkçe konuşmak, Türk geleneklerine uygun olarak

---

[100] Nuray Salıyumer Yusuf, "*Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci*", Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2012, s.49.

[114] *Turks of Bulgaria,* Istanbul: The Isis Press, s.159-161.

[102] Gizem Kılıçlı, "*Bulgaristan Türkü Göçmen Kadınların Öz-Kimlik İnşaası*", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:36, Sayı:1, Haziran 2018, s.151.

yaşamak yasaklanmıştı.[103] Bulgaristan Türk kadınları da dayatılmaya çalışılan bu asimilasyona karşı, erkekler ile yan yana yer almış, eşlerinin, babalarının, kardeşlerinin yanlarında en önemli destekçileri olmuşlardır.[104]

İlk kitlesel asimilasyon 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan savaşları sırasında olmuştur. Bu duruma karşı çıkan ve ağır bedeller ödeyen kadınların isimlerini tespit etmek oldukça zordur.[105] 1970'li yıllarda Pomaklara karşı başlatılan mücadele de kadınların katkısı oldukça büyüktür. Asimilasyon uygulamaları doruk noktasına ulaşmıştır. Köyleri basan polis ve askerlere direnen halk, toma ve tankların gelmesi ile birlikte dağıtılmıştır. Kadınlar erkeklerle beraber direnişe ön saflarda katılmışlardır. Necibe Kelesmanova, Emine İbrahimova, Kibire Dervişeva direnişte şehit olan kadınlardandır. Fatme Mustaova ise adını kimliğini değiştirmek istemediği için işkence gören kadınlardan sadece birisidir.[106]

26 Aralık 1984'de asimilasyona karşı yapılan yürüyüşte, bu mücadelenin sembolü haline gelen 17 aylık Türkan bebek ve Ayşe Mollahasan şehit edilmiştir. 27 Mayıs 1989 yılında 24 yaşında olan Nazife Hasan mücadele sırasında şehit edilmiştir. Günümüzde Bulgaristan'da sadece 5 kadının ve 1 çocuğun isimleri resmi istatistiklerde ve anıtlarda yer almaktadır. 1970'lerden 1989'a kadar süren mücadele de isimleri kayıtlarda olmayan birçok kadın işkencelere maruz kalarak öldürülmüştür.[107] Zhivkov[108] 10 Kasım 1989'da istifa etmiş, etnik düşmanlık ve nefrete teşvik suçundan tutuklanmıştır. Sonrasında iktidara gelen hükümet, geri dönen Türklerin hayatını kolaylaştırmak adına uygulamalar yapmıştır. Türkler isimlerini geri almış, tutuklananlar serbest bırakılmıştır. Sonuç olarak 1989 yılında bazıları Türkiye'ye geri dönmemek üzere göç etmiş, bazıları geri dönmüş, bazıları

---

[103] Y. H. Babekoğlu, "*Bulgaristan'da Basılan Adımı Elimden Aldıkları Gün Başlıklı Antoloji Üzerine*", Prizren: BAL-TAM Türklük Bilgisi, Cilt:7, Sayı:1, s.130-136.

[104] Zeynep Zafer, *"Bulgaristan'da Zorunlu Asimilasyona Karşı Mücadele ve Kadın*", International Journal of Social Sciences, Cilt:2, Sayı:2, s.1.

[105] Zeynep Zafer, *a.g.e.,* s.5.

[106] Stefan Bozov,(2011), "In The Name of The Name", Volüme II, Sofia Liberal İntegration, s.202.

[107] Zeynep Zafer, *a.g.e.*, s.5.

[108] Todor Hristov Jivkov, 1954-1989 arasında Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri ve 1971-1989 arasında Bulgaristan Başbakanı.

ise iki ülke arasında yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Bu konuda Bulgaristan Türkü kadınlarla yapılan saha çalışmaları incelendiğinde, kadınların hemen hemen aynı süreçlerden geçtiği göz önüne alınırsa konuşulan kadınların %80'ninde farklı kimlik oluşum sorunları yaşadığı gözlemlenmiştir.[109]

1977-1978 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşından önce devrimci faaliyetlerde bulunan Bulgar kadınlar vardı. Kadın örgütleri kurarak çalışmalar yapıyorlardı ve basına katkıda bulunarak toplumsal aktivitizm de bulunuyorlardı.[110] 1857'de Lom' da "Erdemli Kadınlar Derneği" kuruldu. Aynı zamanda Bulgaristan'ın ilk kadın topluluğudur. Krastyu Pishurka bu derneğin kurulmasına öncülük etmiştir. 1857-1868 yılları kadın derneklerinin kurulmaya başlandığı dönem olarak söylenebilir ancak, bu derneklerin etki alanları sadece bulundukları yer ile sınırlı kalmışladır. Kadınların basında ve tiyatro sahnesinde yer alması için vatanlarına hizmet edeceklerine dair beyanda bulundukları takdirde izin veriliyordu. Bulgar oyuncu kadınlar sahnede tiyatro performanslarında bulunduklarında "kendi toplumlarının refahı ve vatani görevlerini yerine getirme amaçlı yaptıklarını açıklamak mecburiyetinde kalıyorlardı. Aynı şekilde okulda dikiş öğrendiklerinde kendilerine giysi dikmek için değil, devletleri için bayrak veya kıyafet dikmek, tasarlamak için öğütleniyorlardı.[111]

Bulgar kadını hücre okullarında eğitim alıyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra kadın ve erkeğin eşit olduğu anlayışı yayılmaya başladı. 1856-1878 döneminde sözde kadın sorununa giderek daha fazla önem verilmeye başlanmış, buna "Kadınlar İçin Bir Şey" gibi metinler yazan Petko R. Slaveykov'un büyük katkısı olmuştur. Cinsiyetlerin eşit olacağı bir zamanın geleceği yönündeki görüşlerini savunmaktadır. Lyuben Karavelov da bu görüşleri savunuyordu ancak Bulgar kızlarının eğitiminde Doğu ve Batı Avrupa'nın etkisine karşı çıkmaktadır. Bazı dirilişçiler, Bulgaristan'ın o dönemde içinde bulunduğu durumu, kadının toplumdaki yeri konusundaki "modası

---

[109] Gizem Kılıçlı, *a.g.e.,* s.154.

[110] Nadezhda Alexandrova, *"19. YY. BULGAR TARİHİNDE KADINLAR, ULUS VE ANLAT*I" Çev: Hilal Dinçer., s.90-95.

[111] Margarita Cholakova, Bulgarsko zhensko dvizhenie prez Vazrazhdaneto. [Uyanış döneminde Bulgar kadın hareketi], (Sofya: Albo, 1994), s.143.

geçmiş" anlayışıyla açıklamaktadır. Bazıları ise geleneksel eğitimin korunmasını istemektedir. Zamanla kadınların eğitiminin arttırılmasına olan ilgi artmış ve bununla bağlantılı olarak Bulgarca, yabancı metinler tercüme edilmeye başlanmıştır. Eğitimli kadından erkeğin, ailenin ve devletin yararlandığı kanaati oluşmuştur. Ayrıca Kırım Savaşı'ndan sonra varlıklı aileler kızlarını yurt dışına eğitime göndermeye başlamışlar ve kızları eve döndüklerinde öğretmen, doktor vb. olarak çalışmaya başlamışlardır. Okulların müfredatına, okul meclisi, kadın dernekleri ve yerel topluluklar yön vermekteydi. Katolik ve Protestan gruplar tarafından yönetilen okullar da bulunmaktaydı. Aynı zamanda büyük şehirler de Yahudi kız ilköğretim okulları da vardı. Osmanlı sonrası dönemde Eğitim Bakanlığı kuruldu. Kadının eğitimi sürecinde ciddi değişiklikler yapıldı.[112]

Konular ve müfredat yasal anlamda güçlendirildi. [113] Bulgar Eğitim Bakanlığının kurularak eğitim sisteminin merkezileştirilmesinin amacı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği prensibini sürdürerek kadını aile ve toplum yaşamına hazırlamak olmuştur.[114]

Osmanlı döneminde Türk ve Yunan kadınları tarafından örgütlenmeler, dernekler ve dergiler Bulgar kadınlarına göre daha geç ortaya çıkmıştır. Bunun nedenini Prof. Efi Kanner, *"Bulgar kadınlarının ilerlemesini milliyetçi hareketliliğin ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen ulusal bir ilginin sonucu olarak açıkladı".* Bulgar kadınlarının kurdukları örgütler toplumun bazı kesimlerinden tepki toplamıştır. Kadınların doğalarına aykırı davrandıklarında toplum için tehlike getireceğini savunmuşlardır. Bu yüzden basının ve derneklerin kontrol altına alınması gerektiğini düşünüyorlardı. Kurulan derneklerin 7'si Osmanlı topraklarında bulunuyordu. Geri kalanları ise Romanya, Rusya ve Sırbistan ülkelerine dağılmış bir şekilde toplamda 61 örgüt bulunmaktaydı. Kurulan örgütlerin başlıca amaçları; kadınların eğitimini desteklemek, yardım toplamak ve kendi aralarında konferanslar organize etmekti. 1870'li yıllarda örgütlerin sayılarıyla beraber faaliyet alanları da

---

[112] Nadezhda Alexandrova, *"19. YY. BULGAR TARİHİNDE KADINLAR, ULUS VE ANLAT*I" Çev: Hilal Dinçer., s.90-95.

[113] Lilova Dessislava, Bulgarskite znachenia nanacionalnoto ime, 2003, s.55-62.

[114] Nadezdha Alexandrova, *a.g.e.*, s.96.

arttı. Kurulan örgütler uluslararası alanda etkin olmaya başladılar ve yardım kampanyaları düzenlediler. Ayrıca Osmanlı-Rus savaşı sırasında tıbbi yardım da sağladılar. Para, kıyafet ve ilaç toplayarak yardım etmişlerdir. [115]

Osmanlı sonrası dönemde de kadın örgütlerinin sayısı ve faaliyetleri artmaya devam etti. 1901 yılında "Bulgar Kadın Birliği" kuruldu. İlk düzenli dergi olan "Kadının Sesi" (Zhenski glas) çıktı. Bulgar Kadınlar Birliği 1901'de kuruldu, ancak kuruluşunda bile tartışmalar olmuştur. Birliğin içinde iki hareket oluştu: Feminist (sosyalistlerin burjuva dediği) ve proleter (sosyal demokrat). İlk hareket toplumda kadın ve erkek haklarının eşitlenmesi için mücadele ederek bireyselliğin savunucularıdırlar. İkinci hareket ise kadın-erkek eşitliğini savunmuyor. Onlar için asıl önemli olan sınıf mücadelesidir. Sosyalistler son derece keskin ve feminist hareketin kadın sorununu çözmeyeceğini, yalnızca çok az sayıda kadının durumunu iyileştireceğini iddia etmiştir. Proleter hareket 1903'te Vela Blagoeva'nın önderliğinde Bulgar Kadınlar Birliği'nden ayrılmıştır. Ancak, feminist harekete yönelik saldırıları durmamıştır. Çeşitli yayın organlarında güçlü anti-feminist propagandalara başlamışlardır. Birlikten ayrılanlar "Kadınların Emeği" adlı dergiyi çıkardılar.[116] 1928 yılında da Tarımsal Kadın Hareketi kurulmuştur.[117]

20.yy ve 21.yy' da kurulan derneklere bakıldığında, artık eğitimin de yaygınlaşmasıyla kadının çalışma hayatını kolaylaştırmaya yönelik çalışmalara ağırlık verdiği görülmektedir. Çünkü kadın çalışma hayatına girmesiyle birtakım gelenekselleşmiş kalıplarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum da kadının çalışma hayatını zorlaştırmaktadır. Günümüzde Bulgaristan kadınlarının kurduğu dernekler ve çalışmaları sayesinde kadının çalışma hayatındaki engelleri kaldırdığını açıkça görülmektedir. Bu duruma örnek olarak; OECD ülkeleri arasında yapılan karşılaştırmada Bulgaristan en uzun süre ücretli doğum izni veren ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 68 hafta (410 Gün) ücretli doğum izni vermektedir. Bu rakama yaklaşan ülke bulunmamaktadır. Türkiye ile karşılaştırmak gerekirse

---

[115] Nadezdha Alexandrova, *a.g.e.*, s.105.
[116] Feminist Yaklaşımlar, http://www.feministyaklasimlar.org/. (10.09.2019),s.18.
[117] Феминизмът в България, https://clubbalcanica.wordpress.com 20.09.2019),s.3-7.

ülkemizde doğum izni, doğumdan önce 8 hafta, doğumdan sonra da 8 hafta olmak üzere toplamda 16 hafta verilmektedir.[118]

Kasım 1989'da sosyalist rejimin değişmesinin ardından yeni liderler, Bulgar kadınlarına özgürleşmenin önemini ve kadının yalnızca eş, anne ve ev hanımı olması gerektiği anlayışından vazgeçmesi gerektiğini benimsetmeye çalıştılar. 1994 yılında Reneta Indjova, Bulgaristan'ın ilk ve şu anda tek kadın Başbakanı olmuştur. Bazı milliyetçilere göre; geleneksel Bulgar ailesi geri dönmezse, Bulgar milletinin sözde ölümünün mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Hıristiyan kadın hareketinin, milliyetçi ve Hıristiyan fikirlerin bir karışımı olduğu görülmektedir. Ona göre bir kadın, çocuk yetiştirmek ile mesleki gelişim arasında seçim yapabilir, ancak ilkinin toplum için daha faydalı olduğunu belirtmektedir. Çünkü son yıllardaki demografik verilere bakıldığında nüfusun azaldığını ve üreme politikasına duyulan ihtiyacı göstermektedir. Demokratik Kadın Birliği, aile kurumunu iyileştirmek amacıyla annelik ve ebeveynliğin toplumsal yararlarının "hukukta tanınması" için çalışacağını belirtmiştir. Birlik aynı zamanda gerçek cinsiyet eşitliği ve kadınlara çeşitli alanlarda destek sağlanması için de çalışmalar yapmaktadır.[119]

Avrupa Birliği içinde kadınların erkeklerden daha az siyasete katılması durumu Bulgaristan için de geçerlidir. Kadılara sınırlı oy hakkı ilk kez 1937 yılında tanınmıştır. 1944 yılında ise tam oy hakkına sahip olmuşlardır. 1945 yılında ilk kez parlamentoda bulunmuşlardır. 1960-1990 yılları arasında meclisteki kadın temsil oranı %16 - %21 arasındaydı sonraki yıllarda temsil oranı %8,5'a kadar düşüş yaşamıştır. 2017 yılı itibariyle de temsil oranı %25,8'lere kadar çıkmıştır. 2013-2014 yıllarında "Bolkan Asist" derneği "Avrupa politikasında daha çok kadın" projesiyle araştırma düzenlemiştir. Bu proje kapsamında yapılan analizlerde, Bulgaristan'da kadınların Avrupa düzeyinde en güçlü şekilde temsil edildiği belirtilmektedir. Ayrıca araştırmada Bulgaristan'da vekillerin 40'nın kadın olduğunu belirterek, bu oranın %35 olan Avrupa ortalamasının üzerinde olduğunu vurgulamıştır.[120]

---

[118]A.Buğra Tokmakoğlu, "Kadınların Eşitlik ve Güvenlik İçinde Yaşadığı Ülkeler" https://www.turna.com/blog/kadinlarin-esitlik-ve-guven-icinde-yasadigi-ulkeler, (20.09.2019),s.2.

[119] Gös.Yer.

[120] Tatyana Obretenova, https://bnr.bg/tr/post/100403627 (20.09.2019),s.5.

3.2.2.Hırvatistan

Kısa tarihi ve yapısı: Hırvatlar bulundukları topraklara 7. Yüzyıl'da yerleştiler. Aşağı Panonya ve Kıyı Panonya adında iki düklük kurarak 9. yy.' da Hıristiyanlığı benimsemişlerdir. İki düklüğü birleştirerek Hırvatistan Krallığını kuran Tomislav'dır.1058-1074 döneminde IV. Petar Kresimir döneminde Hırvat Krallığı en geniş sınırlara ulaşmıştır.[121] 1102 yılında Macarlar tarafından işgale uğramışlar ve Macaristan Krallığı ile birleşmişlerdir. Yaklaşık 4 yüzyıl sonra Osmanlı İmparatorluğu etkisini Balkanlar'da hissettirmiştir. 1493 Kırbova ve 1526 Mohaç Meydan Muharebesinde ağır yenilgi almışladır. Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu himayesine girmiş, ancak Hırvasitan Habsburgların egemenliği altına girmiştir.[122]

1918 Birinci Dünya Savaşı sonunda Hırvatistan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan ayrılmıştır. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı yani Yugoslavya Krallığı kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya, Nazi Almanya'sı tarafından işgal edilmiştir. Yugoslavya teslim oldu, birkaç parçaya bölünmüştür. Dalmaçya bölgesinin çoğunu Hırvatistan almıştır. 2 Aralık 1945'te Demokratik Yugoslavya Federasyonu kuruldu. Daha sonra 1946 yılında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ve 1963'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak isimleri değiştirildi. Yugoslavya'da Soğuk Savaş döneminde diğer Doğu Blok'u ülkelerine göre bağımsız bir dış politika anlayışı mevcuttu. Bu anlayış ile Tito[123] önderliğinde Bağlantısızlar Hareketinin[124] öncülüğünü yapmıştır. 1990 yılında Soğuk Savaşın bitmesiyle diğer Doğu Bloku ülkeleri gibi Hırvatistan'da bağımsızlık talep etmiştir. 19 Mayıs 1991'de yapılan referandum sonrası Sırbistan, Hırvatistan'a karşı saldırıya geçmiştir. Aynı dönemde benzer şekilde Bosna-Hersek' de bağımsızlık kararı alınca, Sırbistan hedef değiştirerek Bosna'ya saldırdı. 1992 yılında BM

---

[121] Hırvatistan Tarihi, https://www.wikiwand.com/tr/H%C4%B1rvatistan_tarihi . (20.05.2023)

[122] ALJAZEERA TURK, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-hirvatistan ,(20.05.2023).

[123] Josip Broz Tito (7 Mayıs 1892, Kumrovec - 4 Mayıs 1980, Ljubljana), Marksist-Leninist görüşlere sahip Yugoslav devlet ve siyaset adamı.

[124] Bağlantısızlar Hareketi, kendilerini hiçbir güç blokuna dahil veya hariç olarak addetmeyen 100 üzerinde ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası oluşumdur. Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı ve Doğu Bloku'nun yanı sıra üçüncü bir blok olmuştur. Bu hareket çoğunlukla Güney Amerika, Afrika, Ortadoğu ve Asya ülkelerinden oluşur. Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ise aralarında Batı ittifakı ve Doğu Bloku olarak ikiye bölünmüşlerdir. Bknz. https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/7653

öncülüğünde Barış Antlaşması imzalandı. 22 Mayıs 1992'de ise BM'ye üyeliği gerçekleşmiştir. Hırvatistan'ın bağımsızlığı, Slovenya gibi fazla kan dökülmeden gerçekleşmiştir. Ancak 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna savaşında yüz binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. [125]

1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra Hırvatistan'a insani ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. 1993 yılından itibaren Avrupa Birliği ile ilişkileri düşük düzeyde ilerlemiştir. Avrupa Birliği, Tudman yönetimini insan hakları ve azınlık hakları konusunda sıklıkla eleştirdi. [126] Parlamenter sistemle yönetilen Hırvatistan, 1991-2000 yılları arasında HDZ[127] önderliğindeki koalisyon hükümeti tarafından yönetildi. 2000-2003 yıllarında SDP[128] liderliğinde koalisyon hükümeti vardı. Kasım 2003'te HDZ liderliğindeki koalisyon tekrar yönetime geldi.[129]

2003 yılında AB üyeleri Hırvatistan'ın tam üyeliğini desteklemek için çağrıda bulundu. 2004 yılının Mayıs ayında Hırvatistan aday ülke ilan edildi. Adaylık müzakere süreci 3 Ekim 2005'te başlatıldı.1 Nisan 2009 yılında NATO üyesi oldu. 9 Aralık 2009 tarihinde AB'ye giriş antlaşması imzaladı. 2013 yılının Temmuz ayında ise AB'nin 28. Tam üyesi kabul edildi.[130]

Günümüzde Hırvatistan 20 idari bölge ve Zagreb şehrinden oluşmaktadır. İdari bölge ve belediyeler yerel seçimlerde halk tarafından doğrudan seçilmektedir. [131] Hırvatistan ülkeyi liberal demokratik ilkeler çerçevesinde geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak karşılaştığı iki büyük engel vardır. Bunlar: ekonomik kriz ve hızlı nüfus kaybıdır. Siyasi alanlarda başarı göstermiş olsa da

---

[125]ALJAZEERA TURK, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-hirvatistan, (20.05.2023).

[126] Hakan Demir, "*1991-2015 Yılları Arasında Hırvatistan Siyasal Yaşamı*", (Kitap Bölümü, "Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar 1990 – 2015", Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Kasım 2017, s.217 – 237).

[127]Hırvatistan Demokratik Birliği, bknz: https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1rvat_Demokrat_Birligi, (12.08.2023)

[128] Hırvatistan Sosyal Demokrat Parti, Bknz: https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1rvatistan, Sosyal_Demokrat_Partisi. (15.05.2023).

[129] ALJAZEERA TURK, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-hirvatistan (20.05.2023).

[130] Hakan Demir, *a.g.e.*, s. 217 – 237.

[131] ALJAZEERA TURK, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-hirvatistan (20.05.2023).

ekonomik olarak zorluklar yaşamaktadır. Hırvatistan ekonomisi olumlu ortama rağmen yeterli düzeyde gelişmemiştir.[132]

Kadın örgütlenmeleri ve siyasal katılım: Hırvatistan, 1990 yılında Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlık sürecinin ardından demokrasiye geçişe başladı. Hırvatistan'da da tıpkı Slovenya gibi sosyalist dönemden itibaren feminist hareket oldukça canlıdır. Sivil toplum kuruluşları aracığıyla yönetilen kadın hareketleri, cinsel sağlık ve üreme hakları, kadın hakları, kadının toplumdaki yeri ile ilgili konularda kâr amacı gütmeden çalışmalar yapmaktadır. Kadın örgütlenmeleri; İstanbul sözleşmesinin tam olarak uygulanmasını, kürtajla ilgili daha güçlü ve yeni bir yasanın çıkmasını, şiddet mağduru kadınlar için daha bir koruma ve kadının özel ve kamu kuruluşlarındaki çalışma haklarının düzenlemesini, kadının siyasal karar alma mekanizmalarında temsil oranın artmasını istemektedir.[133]

Hırvatistan "Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesine İlişkin Ulusal Politikayı" ayrımcılığa karşı mücadelenin temel politika aracı olarak her beş yıllık dönemde benimser ve uygular. 2017 yılında yeni ulusal cinsiyet eşitliği politikası yaşanan ekonomik kriz sebebiyle tam anlamıyla uygulanamamıştır. Ancak bakıldığında cinsiyet eşitliği komitesi ve ombudsman, cinsiyet eşitliği ofisi ve koordinatörlüğü, yerel düzeyde komisyonların yer alması, Hırvatistan'ın cinsiyet eşitliğinin uygulanması açısından geniş bir kurumsal yapıya sahip olduğu görülmektedir. EIGE (Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü) tarafından Cinsiyet Eşitliği Endeksin de Hırvatistan'a 100 puan üzerinden 57,9 puan verilmiştir. AB ortalamasının altında kalarak 20. sırada yer almıştır.[134]

Hırvatistan'da siyasal alana bakıldığında %40 cinsiyet kotasının olduğu görülmektedir. Siyasal partiler ve siyasi aktörler Hırvat Parlamentosu'na, Avrupa Parlamentosu'na ve yerel seçim listelerine üye seçerken %40 cinsiyet kotasına dikkat ederek seçim yapmak zorundadırlar. Aksi takdirde Cinsiyet Eşitliği Yasası'nın 2017 Mayıs seçimleri ile uygulamaya geçmesi itibariyle, %40 kotanın ihlali durumunda

---

[132] Hakan Demir, *a.g.e.*, s. 217.

[133]Masencjka Bacic,https://medfeminiswiya.net/2021/04/09/feminism-in-croatia-a-brief overview/?lang=en (20.11.2023), s.5.

[134]Gender Equality İndex in Croatia (2017), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20181392_mh0418186enn_pdf_hr.pdf, (15.09.2023), s.10-15.

maddi yaptırım söz konusu olmuştur. Ancak, düzenlenen yasalara ve yaptırımlara rağmen kadınların siyasal alandaki temsil oranı istenilen seviyede değildir. Bunun en önemli nedeni diğer Avrupa ülkelerinde de görüldüğü gibi toplumdaki kemikleşmiş cinsiyet rolleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Hırvatistan'da siyasal mekanizmalar cinsiyet eşitliği öncelikli olmuştur. Bu bağlamda Hırvat toplumunda yeni düzenlemeler yapılmış ancak yine de cinsiyet eşitliği toplumda istenilen düzeye ulaşamamıştır.[135]

3.2.3. Slovenya

Kısa tarihi ve yapısı: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (SHS) 1 Aralık 1918'de tarihte ilk kez Güney Slav haklarının bir araya gelmesiyle kurulmuştur. (SHS) Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı tarihte Birinci Yugoslavya olarak anılmıştır.[136] SHS Krallığı kurulduğunda 12 milyonluk nüfusa sahipti ve nüfus içerisinde çok sayıda etnik unsur bulunmaktaydı. Krallık bünyesinde Sırplar %38,83, Hırvatlar %23,77, Slovenler %8,53, Bosnalı Müslümanlar %6,05, Makedon ve Bulgarlar %4,87, diğer Slavlar %1,45, Almanlar %4,27, Macarlar %3,93, Türkler %1,40, diğerleri %0,67 bulunmaktaydı.[137]

1928 yılı SHS Krallığı için sonun başlangıcı olduğu söylenebilir. 1918'de başlayan Sırp-Hırvat tartışması 1928 yılında eyleme dönüşmüştür. SHS Krallığının yaşadığı sorunların bir başka önemli sorunu ise Birinci Yugoslavya'nın altında yaşayan halklar uzun yıllar boyunca farklı devletler altında yaşamışlardır ve bundan dolayı ülkede iki alfabe, üç din, üç büyük dil ve beş ulus gibi unsurlar toplumda karmaşık bir ortam oluşturmuştur. SHS Krallığında bulunan bu etnik çeşitlilikten dolayı, Birinci Yugoslavya'nın varlığı süresince birçok sorunun yaşanmasında temel etken olmuştur. Yaşanan karışıklıklar nedeniyle 1 Aralık 1918'de kurulan SHS Krallığı 1929 yılında Güney Slavları anlamına gelen Yugoslavya Krallığına

---

[135] Gender Equality İndex in Crotia (2017), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20181392_mh0418186enn_pdf_hr.pdf (15.09.2023), s.10-15.

[136] Mevlüt Özçelik, "Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom: Problems between Serbs and Croats and the Fall of The Kingdom (1918-1929)", s.19.

[137] Ivo Banac, "The National Question in Yugoslavia:Origins,History,Politics,(London:Cornell University Press 1984), s.58.

dönüştürüldü.[138] Yugoslavya Krallığı adını alan Birinci Yugoslavya, I. Aleksandır'ın merkeziyetçi yönetim anlayışı nedeniyle, krallık içerisinde gerginlik ve çatışmalara sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı döneminde Almanlar, İtalyanlar ve Hırvatlardan oluşan faşist blok tarafından yapılan işgal çabaları sonuçsuz kalmıştır. Savaş sonunda Tito önderliğinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak, Yugoslavya içerisinde farklı uluslardan ve dinlerden oluşan karmaşık toplumsal yapı, ülkede etnik veya dini temelli ayrışmaların nedeni olmuştur. Tito'nun ölümünden sonra 1980'li yıllarda ortaya çıkan siyasi ve etnik hoşnutsuzluklar ve bunların sonucu olan 1990'larda başlayan iç savaşlara ve Yugoslavya'nın parçalanmasına neden olmuştur. 1980'lerin sonunda Sırbistan'ın devlet başkanı olan Miloseviç'in Sırp milletçiliğini ön plana çıkaran söylemleri ve politikaları nedeniyle ülkede var olan etnik tartışmalar hızla artmıştır. Yugoslavya içerisinde yükselen milliyetçilik anlayışı ve Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğine, Ortodoks inancına ve Komünizme dayalı bir Yugoslavya kurma amacından dolayı diğer cumhuriyetlerin federasyondan ayrılmasına ve Yugoslavya'nın parçalanmasına sebep olan önemli faktörlerdir.[139]

25 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetinden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Slovenya bağımsızlığının tanınması için 1991 yılında Avrupa Topluluğuna başvurmuştur. Avrupa Birliğine üyelik başvurusunu da 1996'da yapmıştır.[140] Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlık kazanma süreci diğer Yugoslavya ülkelerine göre nispeten kolay olmuştur. Bunun nedeni Batı Avrupa ülkelerinin Slovenlere destek vermesi ve ülkedeki etnik grupların Slovenlere oranının düşük olmasıdır. Slovenya, Avrupa Birliğine 2004 yılında katılan 10 üye arasında yer almıştır. Aynı zamanda 10 üye

---

[138] Bora Tanıl, "*Milliyetçiliğin Provokasyonu*", İstanbul Birikim Yayınları, s.36.

[139] İbrahim Fevzi Güven, "*Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi*" Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi, Sayı;17, 2016, s.101-103.

[140] Murat Kavalalı, "Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci-AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Balkan Ülkeleri ile ilişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı, AB İl İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara 2005, s.2.

ülke arasında Avro'yu 1 Ocak 2007'den itibaren para birimi olarak kullanan ilk ülke statüsündedir.[141]

Kadın örgütlenmeleri ve siyasal katılım: 19. yüzyıl tüm dünya için kadın hakları hareketinde gelişmelerin olduğu dönemdir. Slovenya'da kadınlar oy hakkını 1945 yılında kazanmışlardır. Aynı yıl Sosyal Politika bakanı olarak Vida Tomsic göreve gelmiştir. Kadın bakanın göreve gelmesi dünyada ilklerden birisi olmuştur. Ayıca sosyalist dönemde Slovenya'da, sınıf eşitliği ilkesi hakimdir. Sınıf eşitliği ilkesine göre; her birey (cinsiyete bakılmaksızın) aynı siyasi ve sosyal haklara sahip olarak istihdama katılmalıdır.[142]

II. Dünya Savaş'ından sonra devlet çapında kadın örgütlenmeleri artmış ve kadın örgütleri anti-faşist yapılanmaya karşı çalışmalar yürütmüştür. Komünist Parti içerisindeki kadınlar bu çalışmalara destek vermiştir. Bu durumun sonucunda ise kadın haklarını gözeten devlet feminizmi ortaya çıkmıştır.[143] Sosyalist dönem Slovenya kadın haklarını sağlama amacıyla eşitlik ilkesini temel almaktadır. Eşitlik ilkesini anayasaya eklemiş ve devlet feminizmini desteklemiştir. Bunun sonucunda Slovenya, "annelik" merkezli politikalar yürütmüş; bekâr annelere, evli veya evli olmadan beraber yaşayan çiftlere eşit haklar sunan ilk ülkelerden birisidir. Ayrıca Slovenya'da kürtaj karşıtı politikaların aksine, kürtaj ebeveynlerin isteğine bağlanmıştır ve 1977 yılında doğum kontrolü ve kürtaj ücretsiz olmuştur.[144]

Slovenya'da sosyalist dönemde kadınlar için eğitim, boşanma, kürtaj hakkı, istihdama teşvik gibi prosedürlerin iyi işlediği sosyal devlet anlayışını göstermektedir. Genel olarak bakıldığında kadınlar üniversite mezunlarının %50'sini

---

[141] Ali Şahin- İbrahim Uğur Erkış, "Avrupa *Birliği'ne Üyelik Sürecinde Ve Sonrasında Sloven Kamu Yönetimi Reformları: Kurumsal Kuram Açısından Bir Değerlendirme "*, Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı;25, 2013, s.298.

[142] Polona Selčan-Mateja Vivod- Špela Kačič, "*POLOŽAJ ŽENSK V SLOVENIJI",* 2008, s.7-10.

[143] Slavko Gaber- Irena Selisnik, "*The Slovene Context:Continuities and discontinuities of Women's Movement History From the Right to Vote to The Democratic Transition"* Cambridge Universty Press, 2018, s.100-125.

[144] Fatma Ayça Aydemir, *"Avrupa Birliğinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına Etkisi; İtalya ve Slovenya'nın Karşılaştırmalı Analizi*", Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmalı Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.78.

oluşturmaktadır. Ayrıca Slovenya Komünistler Birliğinin (Yugoslavya Komünistler Birliğinin Kolu) %40'ı kadındır.[145]

Slovenya'da ilk aktivist kadın grubu 1985 yılında Ljubljana'da "Lilit" adıyla kurulmuştur.[146] 1991 yılında Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanan ilk ülke olan Slovenya, sosyalizim sonrasında yeni siyasi düzene diğer ülkelere göre daha kolay geçmiştir ve demokratik bir cumhuriyet olarak siyasi arenada yerini almıştır. Yugoslavya'nın en gelişmiş ülkesi olarak görülen Slovenya, Avrupa Birliği'ne de diğer ülkelere göre daha hızlı adapte olmuştur.[147]

Bağımsızlık sonrasında toplumun her alanına yayılması amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda devlet mekanizmaları oluşturmaya başlamıştır. Ancak, Batı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında özellikle de kadınların siyasal alana katılımı değerlendirildiğinde bir düşüş olduğu görülmektedir. 1986 yılında milletvekili kadın oranı %26'iken bağımsızlık sonrası yapılan seçimlerde bu oran %11'e düşmektedir.[148] Kadınların siyasal alanda etkinliğinin azalmasının nedenleri arasında, Slovenya'nın sosyalist bir düzenden demokratik bir cumhuriyete ve serbest piyasa ekonomisine geçmesi, siyasette kotaların kaldırılması, var olan yapının tamamen değişmesi olarak açıklanabilir. 1992 yılında kadın haklarının sürdürülmesi, yasal düzenlemelerin yapılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin iş ve sosyal yaşamda uygulanmasını teşvik etmek amacıyla Kadın Politikaları Ofisi kurulmuştur. Daha sonra ismi Fırsat Eşitliği Ofisi olarak değiştirilmiştir.[149]

1993 Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği Slovenya'yı aday ülke olarak ilan etmiştir. Slovenya, AB adaylık sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliği hedefiyle bazı kanunlarda değişiklik yapmıştır. İstihdam İlişkileri Kanunu, Ebeveyn Bakımı ve Aile Yardımları Kanunu, Fırsat Eşitliği Yasası düzenlenen bazı kanunlar arasında yer almaktadır. Düzenlenen mevzuatların uygulanmasıyla toplumda kadınların

---

[145] Fatma Ayça Aydemir, *a.g.e.*, s.75-80.

[146] Marjeta Sinko, "*Nastanak i formativno razdoblje feminističkog pokreta u Sloveniji i Hrvatskoj*",s.45.

[147] Ezeli Azarkan, "*Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devletlerinin Tanınmasında Siyaset ve Hukukun Etkisi",* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:35, 2016, s.35.

[148] Slavko Gaber- Irena Selisnik, *a.g.e.*, s.100-125.

[149] Marjeta Sinko, *a.g.e.*, s.46-50.

konumunda değişiklik hedeflenmiştir. 2002 yılında Eşit Fırsatlar Ofisi ve Kadın ve Erkekler için Eşit Fırsatları Avukatları mekanizmasında; kadın-erkek eşitliğinin siyasi, sosyal ve ekonomik alanda ayrımcılığın yasaklandığı belirtilmiştir. Bu konuda önemli olan husus, hükümetin kadın-erkek fırsat eşitliğini teşvik edici çalışmalar başlatmasıdır. Bir diğer önemli husus ise Eşit Muamele İlkesinin Uygulanması yasasının 2004 yılında kabul edilmesidir. Kabul edilen bu yasa her türlü ayrımcılığa karşı düzenlenmiştir. Devlet İdare Yasası ve Fırsat Eşitliği Ofisi kapatılıp bakanlığa geçmiştir. Toplumsal cinsiyet politikaları bakanlık tarafından yürütülmektedir. AB'nin mali yardımları ile Yerel Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması için düzenlediği çalışmalardandır. Bu projede yerel düzeylerden başlanıp toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılması için eğitimler verilmiştir. Slovenya, "Pekin Eylem Platformu'na uygunluk ve eşitlik" sağlamak adına taahhüt etmiştir. "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini kadınların yararlanması için bütün eşitlikleri dahil etmek" amacıyla hareket etmektedir. [150]

Slovenya'da siyasal alana bakıldığında %30'luk kotanın sosyalist dönemde olduğu bilinmektedir. Bağımsızlık sonrasındaki ilk yıllarda kotanın olamayışı kadınların siyasal alana katılımını düşürmüştür. Kadınların Parlamentodaki payında 1992 yılından bu yana %7,8-%13,3 arasında bir artış gözlemlenmiştir. 1996 sonunda yapılan seçimlerden sonra temsil oranı yükselmiştir. Ancak bu eksikliğin giderilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda 2000'li yılların ortasında (Ulusal Konsey seçimleri hariç) seçimlerde cinsiyet kotaları getiren yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2004 yılında AB'ye katılması ile birlikte Avrupa Parlamentoları seçimlerinde cinsiyet kotaları yasası uygulamıştır. Cinsiyet kotaları yasasında her iki cinsiyetinde aday listelerinde %40 oranında temsil edilmesi gerekmektedir. Bu kanun daha sonra 2005 yerel seçimlerde de uygulanmıştır. İlk olarak %20 olan kota, 2010 yılından sonra %30'a yükseltilmiştir. Ulusal meclis için de %25 olan cinsiyet kotası sonrasında %35 olarak değiştirilmiştir.[151]

---

[150] Fatma Ayça Aydemir, *a.g.e.*, s.82-83.

[151] Slavko Gaber-Irena Selisnik, *a.g.e.*, s.100-125.

Slovenya 2004 yılında Avrupa Birliği'ne tam katılımından sonra Avrupa Parlamentosu kanununu kabul etmiş ve Avrupa Birliği toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında özellikle de mali yardımlar konusunda etkili olmuştur. Slovenya, Avrupa Birliği'nde daha yeni üye olmasına rağmen 2015 EIGE (Gender Equality İndex) raporlarına göre, 28 AB ülkesi (İngiltere dahil) içinde %68,4 oranı ile 10. sırada yer almıştır[152]. Ancak, sosyalist bir geleneğin sonucu olarak var olan cinsiyet eşitliği, toplumda ataerkil yapının ortadan kalkmasına engel olamamıştır. 2019 OECD raporuna göre ise ayrımcılık oranı düşük seviyede ele alınsa da %13 olarak belirtilmiştir.[153]

Sonuç olarak söylenebilir ki, 1990'lı yıllarda Slovenya bağımsızlığını ilan ettikten sonra Kadınlar Politikaları Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonla toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları gelişmeye başlamıştır. Ayrıca CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)'ı imzalayarak uluslararası alanda ilk kez toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir sözleşmenin parçası olmuştur. Yugoslavya döneminden miras kalan "eşitlik" anlayışı toplumsal cinsiyet eşitliğine yansımıştır.[154]

---

[152] Gender Equality İndex, https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2015 , (10.11.2023), s.6-15.

[153] Government at a Glance 2019, https://www.oecd.org/gov/gov-at-a-glance-2019-slovenia.pdf, (10.11.2023), s.14.

[154] Fatma Ayça Aydemir, *a.g.e.*, s.91.

3.2.4. Yunanistan

Kısa tarihi ve yapısı: Paleolitik Çağ ile beraber Yunanlılar Ege Bölgesine yerleşmişlerdir. Hayvancılık temel geçim kaynakları arasındadır. Neolitik Çağ ile beraber tarımı geliştirdiler. Milas uygarlığı ve Myken uygarlığı bu süreçte önemli olan iki uygarlıktır. M.Ö. 7. ve 8. Yüzyılda Antik Yunanda yönetimi Aristokratların eline geçmiştir. Kent devletleri bu dönemde sürekli çatışma durumundadırlar. M.Ö. 4. yüzyılda Yunanlılar ve Makedonlar arasında savaş yaşanmış ve savaşta Yunanlılar yenilmiştir. Büyük İskender Yunan Uygarlığının başına geldiğinde farklı bölgelere giderek Yunan Uygarlığını (dil, sanat, kültür) yaymıştır.[155]

Büyük İskender hâkimiyeti boyunca ülke sınırlarını oldukça genişletilmiştir. Aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda da önemli farklılıklar yaratmıştır.[156] Büyük İskender fetih hareketlerine Trakya bölgesi ile başlamıştır. Filistin ve Mısır'ı da ele geçirerek Ortadoğu topraklarına kadar ulaşmıştır. Ülkeyi geniş sınırlara ulaştıran Büyük İskender'in ölümünden sonra Roma İmparatorluğu dönemi başlamıştır. Helenistik Çağ'da ülke çeşitli generallerin yönetimi altına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun Yunanistan'ın fethine kadar bölge Roma hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. 19.yy' da başlayan milliyetçilik hareketleri ve Osmanlı İmparatorluğunun zayıflaması ile beraber 1820 yılında Yunan isyanı başlamıştır. İsyanı Fransa, İngiltere ve Rusya desteklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu o dönemde birçok sorunla uğraşmaktaydı ve gücü azalmaktaydı. İsyanı kabul ederek Edirne Antlaşmasını imzaladı. 1832 yılında imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla beraber Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiştir.[157]

Kadın örgütlenmeleri ve siyasal katılım: Antik Yunan'dan, Yunanistan'ın bağımsızlığına kadar, kadının toplum içindeki yeri ve ülkede kadınlara bakış açısında farklılıklar yer almamıştır. Antik Çağ döneminde kadınlar evlilik yaşına kadar ev işlerini üstlenmiştir. Toplumsal yaşamda sosyal alanla hiçbir bağ kurmadan

---

[155] History of Grecee, http://www.greecewebtravel.com//ancient-greece.html (23.06.2019), s.1.

[156] Eski Yunan Tarihi, " http://www.tarihsayfası.com/medeniyetler-tarihi.com", (29.06.2019), s.8.

[157] Oğuz Tekin, "*Eski Yunan Tarihi*", İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.95-100.

büyümüşlerdir. Atinalı kadınların evlilik yaşı 15-18 yaşlarındayken erkeklerin yaş ortalaması 30'a kadar çıkmaktadır. Kadınlar evlendikten sonra da toplumsal hayattan uzak, eşlerinin kazancı ile evin ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bazı Yunan eserlerinde kadının bazı durumlarda erkeklerle yakın şartlarda yaşamış olduğu görülmektedir. Bu eserlerden bazıları; Aristofones- Lysistrata ve Kadınlar Meclisi, Homeros- İlyada ve Odyssesia gibi birçok örnek mevcuttur.[158] Kadınların Antik Çağ dönemindeki rolü evde ailesine karşı olan sorumluluklarıyla belirleniyordu. Kadının toplumda söz hakkı yoktu. Kadın, toplum tarafından yüklenen görevleri benimsiyordu. Büyük İskender'in ölümüyle Yunanistan'da Antik Çağ'ın sonu gelmiştir ve Yunanistan, Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altına girmiştir. Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğu Roma'da denilen Bizans hâkimiyeti Yunanistan için önemli bir döneme sahiptir.[159] Yunanistan'da Bizans hâkimiyeti döneminde ataerkil devlet yapısı devam etmektedir. Fakat bu dönemde kadınlar toplum içinde çeşitli haklara sahip olmuşlardır. Kadın evlenirken yanında getirdiği eşyalara kocası kadının belirlediği sınırlar içerisinde hak sahibi olabiliyordu. Kilise o dönemde yeni kurallar da getirmişti. Bu kurallardan en dikkat çekenin, erkeğin zina yaptığı takdirde kadının boşanma hakkının olduğu söylenebilir. Kadının drahoması (kadının evlenirken getirdiği mallar) üzerindeki haklar kadına aittir. Kadının eşi bu malları iyi yönetemeyip, azalmasına sebep olursa kadın drahomasını yönetme ve kullanma hakkına sahiptir. Ayrıca kadın düğün hediyelerine de sahip olabiliyordu. Düğün hediyelerini istediği gibi kullanıp yönetebilme hakkına da sahiptir.[160]

Bizans hâkimiyeti ile beraber Hıristiyanlık dini yayılmıştır ve bununla beraber toplumda öne çıkan kilise kuralları kadının toplumdaki yerini ve önemini oldukça etkilemiştir. Kadınlar bu dönemde kilisenin getirdiği kurallar ile beraber birçok hakka sahip olmuşlardır. Belirli sebeplerle sınırlı kalsa da kadın boşanma hakkına sahip olmuştur. Ayrıca, daha önceleri kadının sosyal yaşamı ev ile sınırlıyken Bizans hâkimiyeti döneminde yaygın olan ev kiliselerine birçok kadın

---

[158] Eski Yunan'da Aile, Evlilik ve Kadın , " http:// www.arkeo-tr.com/eskiyunan .com.tr " (10.07.2019), s.4

[159] Abdullah Kaya, *"Doğu'daki Roma'nın Bizanslaştığı Devir: I.Justionas Dönemi*", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:37, Sayı 2, s.20-22.

[160] Gül Demirel, Bizans'ta Kadınlar, "http://www.academia.edu/11744774/bizansta_kadınlar." (Erişim Tarihi: 15.07.2019), s.33-42.

gitmekteydi. Bu kiliselerde kadınlara; himaye, iletişim, sosyal hizmetler, ibadet gibi farklı alanlarda birçok eğitim veriliyordu.[161]

Yunanistan'da Bizans hâkimiyeti boyunca ataerkil yapı devam etmiştir. Fakat Hıristiyanlık dininin kabulü ile toplum yapısı değişmeye başlamış ve bu durum kadınlarının bakış açısını da değiştirmiştir. Antik Yunan döneminde ev dışında hiçbir alanda etkin olmayan kadınlar, Bizans hâkimiyeti döneminde toplumda öne çıkmaya başlamıştır. Antik Yunan döneminden 21. yüzyıla kadar Yunanistan sosyo-kültürel yapı itibariyle büyük bir değişim geçirmiştir. [162]

Yunanistan'da ilk kadın hareketlenmeleri 1800'li yıllarda başlamış olsa da sadece yerel faaliyetlerle sınırlı kalmışlardır. İlk kadın örgütlenmelerinden biri olan Yunan Kadın Hakları Birliği (Greek Leogue for Women's Rights) 1920 yılında Atina'da kurulmuştur. Günümüz Yunanistan'ında varlığını hala sürdürmektedir. Kadın Hakları Birliği, 1920'li yıllarda da Uluslararası Kadın Birliği (The İnternational Alliance of Women) gibi örgütlenmelerle beraber uluslararası çalışmalarda yer almıştır. Kadın Hakları Birliği örgütünün öncelikli amacı kadınların siyasi hayata aktif katılımını arttırmaktadır. 1923 yılında kadın hakları gelişimini konu alan "Feminizm Tarihi" dergisini yayımlamaktadır. Aynı zamanda birlik, 1982 yılında kadın sorunlarının incelenmesi ve belgelenmesi merkezini kurmuştur.[163]

19. yüzyıl da kadınlar hakları konusunda oldukça bilinçlenmişlerdi. 1920'li yıllarda Avra Theodoropoulou ve Maria Negraponti Yunan kadın hakları için mücadele etmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kadınlar çalışmaya başladılar. Antik Yunan döneminde toplumsal hayata karışmayan kadınlar, artık toplumsal hayatın içinde yer alıyorlardı. 1950'li yıllarda kadınlar aynı zamanda siyasi haklar da elde etmeye başladılar. 1977-1987 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranları %15 artış göstermiştir.[164]

---

[161]Helen Wood, *" Byzentine Women: Religion an Gender Construction" ,* 2009, s. 18-33.

[162] Robin Morgan, *"Sisterhood is Global: The İnternational Women's Movement Anthology*", The Feminist Press at Cury, USA, 1996, s.40-46.

[163] Robin Morgan, *a.g.e, s.40-46.*

[164] Belis Tutmaz, *a.g.e.*, s.77-78.

Yunanistan'da kadınlar 1952 yılında oy hakkına sahip olmuşlardır. Fakat toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilgi az olduğundan dolayı, kadınların diğer siyasi alanlarda katılımları çok azdır. 20. yüzyılla beraber kadın, toplum içinde yerini değiştirmeye başlamıştır. Toplumda kadın-erkek eşitliği farkındalığı da bölgeden bölgeye farklılıklar göstermiştir. Kentsel bölgelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı daha duyarlı bireyler varken, kırsal bölgede ise ataerkil yapı devam etmiş ve kadın ev içindeki sorumluluklarını benimsemiştir.[165]

1967-1974 yılları arasında kadınlar üzerinde hükümet tarafından baskıcı bir rejim vardır. Bu baskıcı rejim kadın gruplarının artmasına neden olmuştur. 1975 yılında PASOK[166] iktidara gelince, kadınlar sosyal, ekonomik ve siyasi haklar için faaliyetlerini arttırmışlardır. Kadın örgütlenmelerinin çalışmalarıyla 1983 yılında "Aile Hukuku" yasası kabul edilmiştir. Yasanın kabulü ile kadınlar sosyal ve ekonomik alandaki haklarını elde etmişlerdir.[167]

1988 yılında Barış Araştırma ve Eylem Merkezi kurulmuştur. Dernek kadına karşı şiddetle mücadele etmektedir, aynı zamanda insan haklarının korunması, kadınların güçlendirilmesi gibi konularda kadınları bilinçlendirmek, derneğin amaçlarındandır.[168]

Yunanistan'da Antik Çağlardan günümüze kadar olan sürece bakıldığı zaman, kadın hakları konusunda olumlu değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu olumlu gelişimde, Avrupa Birliği üyelik sürecinin önemli katkısı olmuştur. Üyelik sürecinde, topluluk uyum mevzuatı çalışmaları kapsamında kadın-erkek eşitliği konusunda birçok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu yeni düzenlemeler; çalışma

---

[165] History and Society, https://www.britannica.com/topic/Panhellenic-Socialist-movement, (01.08.2019).

[166] Panhelenik Sosyalist Hareket (PASOK), (Yunanca: *Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα*, *Panhellinion Sosialistiku Kinema ΠΑΣΟΚ*), 1974'te Andreas Papandreu tarafından kurulan siyasi parti.

[167] Belis Tutmaz, *a.g.e.*, s. 82.

[168] State Violence in Greece, http:// *www.omct.org/files/2004/11/2613/s violance greece 10_2004.pdf,* (01.08.2019).

hayatında kadın-erkek ücretlerinde eşitlik sağlamak, eşit muamele, ebeveyn izninin getirilmesi gibi yapılan reformlar arasındadır.[169]

Yunanistan'da aynı zamanda birçok uluslararası örgütler kurulmuştur. Örgütlerin amaçlarında farklılıklar olsa da ortak amaçları kadınların hak mücadelesinde onlara destek olmaktır. Bu uluslararası örgütler Yunanistan'da toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.[170]

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında yer alan diğer önemli uluslararası örgüt de Avrupa Birliğidir. Komisyon, üye ülkelerdeki kadınların siyasal, ekonomik ve toplumsal alandaki yerini düzenli olarak incelemektedir. Avrupa Birliği Komisyonunun raporlarına göre; ülke refahının arttırılması için kadınlar kilit noktada bulunmaktadır. Kadınların sistem içindeki yeriyle ülkenin sosyal gelişimi aynı oranda ilerleme göstermektedir. [171] AB uygulamaları Yunanistan'da toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda büyük ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. 21. yüzyıla ve Antik Yunan dönemine bakıldığında kadının toplumsal alanda siyasi ve ekonomik gücünde güçlü bir artış görülmüştür. Yerel ve uluslararası alanda kurulan örgütlerin çalışmaları neticesinde gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği üyelik sürecinin getirdiği kıstaslar değişimi destekleyen temel nedenler arasındadır. Fakat diğer Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığında Yunanistan, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda diğer ülkelere göre geride kalmıştır. Günümüzde Yunanistan, kadın örgütlenmeleri çalışmalarını hükümet destekli politikalarla yürütmektedir.[172]

Siyasal alana bakıldığında, 1990'lı yıllarda kadınların siyasal karar alma mekanizmalarındaki konumlarının arttırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Buna yönelik konferanslar ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmiştir. Yapılan çalışmaların ardından ilk dikkat çeken sonuç Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki kadınların temsilinin artması olmuştur. Toplumsal Cinsiyet

---

[169] Zeynep Forsman- Özlem Terzi , "AB Ülkelerinde Kadının Konumu", BIA Haber Merkezi, *http://www.bianet.org/bianet/siyaset/43827-ab-ulkelerinde-kadının-konumu*, (03.08.2019), s.3-10.

[170] UN WOMEN, http://www.unwomen.org./about-un-women, (04.08.2019), s.16.

[171] European Comission, 2017 Report on Equality Betwen Women and Men in EU, Printed in Belgium, s.35-43.

[172] Belis Tutmaz, *a.g.e.*, s.104.

Eşitliğine yönelik ilk yasal düzenlemesini bu dönem yapan Yunanistan, kamu sektöründeki kadın istihdamına ek olarak seçim listelerine de yer vermiştir. Yapılan yasal düzenlemeye göre, kamuda ve ilgili kurum ve kuruluşlarda çalışanların 1/3'ünün kadın olması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda yapılan düzenlemede seçim listelerinin de 1/3'ünün kadın olması gerektiği hükme bağlanmıştır. Yapılan araştırmalarda, yerel düzeyde olan politikaların kadınlar arasında daha popüler ve yaşam tarzlarına uygun olduğu görülmektedir. Özellikle de genç kadınlar, yeni siyasi katılım biçimlerine yönelerek geleneksel politikaları reddetmişleridir. Bu durumun kadınların siyasi temsil oranlarının düşüklüğünün nedenleri arasında görülmektedir. Ayrıca günümüzde toplumda kadın örgütlerinin de faaliyetleri etki alanları artmıştır. Ancak, Yunanistan'da da diğer AB üyesi devletlerindeki gibi siyasal alanda kadın temsilinin düşük olduğu görülmektedir.[173]

[173] Selcen Altınbaş, *a.g.e.*, s.43.

3.3. Türkiye'de Kadın Örgütlenmeleri ve Siyasal Katılımı

Türk kadını, İslamiyet'in kabulünden önce erkeğin yanında yer almıştır. İslamiyet öncesi dönemde kadın tarım ve hayvancılıkla uğraşmış, ticaret yapmış ve savaşlara katılmıştır. Bu dönemde Hakan eşlerinin dışında bizzat devleti yöneten kadın hükümdarlara[174] rastlanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra kadının sosyal ve kültürel hayattaki rolü giderek azalmıştır. Türk İslam Devleti olan Selçuklularda Terken[175] unvanlı hükümdar eşleri, askeri ve siyasi güce sahiptirler.[176] Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında da kadınlar toplumda aktif rol almışlardır. Fakat ilerleyen dönemlerde İran, Bizans ve Arap kültürünün etkisi ile kadınlar sosyal ve kültürel yaşamdan giderek uzaklaşmışlardır. Saray kadınları, bu olumsuz duruma rağmen harem vasıtasıyla yönetime katılarak kararlar üzerinde etkili olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde miras hukuku ve mahkemedeki tanıklık konularındaki geleneksel haklar çıkarılmıştır. Bu durum Türk kadınının statüsünü olumsuz yönde etkilemiştir. Türk kadınının içinde bulunduğu bu durum Tanzimat döneminden sonra tartışılmaya başlanmıştır. Batı'da eğitim alıp gelen kadın ve erkekler Osmanlı Devletinde olan mevcut ve şartların değiştirilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin sonucunda Batılı devletler örnek alınarak bazı reformlar gerçekleştirilmiştir.[177]

Feminizm hareketinin 19.yy' da ciddi anlamda geliştiği gözlemlenmiştir. 19.yy' da Dünya'da milliyetçilik hareketleri yoğunlaşmıştır. Ayrıca 19.yy imparatorlukların dağılmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde Dünya'da düşünce sisteminde de değişimler gözlemlenmiştir. Bu değişimle beraber özgürlük, eşitlik ve

---

[174] *Tomris Hatun:* M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı varsayılan, İskit-Saka Türklerinin kraliçesidir. Yaşamıyla adının hakkını vermiş bir Türk hatunudur. Rivayetlere göre Alp Er Tunga'nın torunu ya da yeğeni olduğu söylenmektedir. Tarihte kadınlardan kurulan ilk askerî birlik Tomris Hatun tarafından kurulmuştur. Grek kaynaklarında bu kadın birliklerinden 'amazon' diye bahsedilmektedir.

[175] Selçuklu kadınları çeşitli devlet işlerinde etkili olmakta ve emirlerinde şahsi hizmetlerini gören hizmetliler bulunmaktaydı. 11. yüzyıl Türk kaynağı Kutatgu Bilig'e göre Uygurlar'dan başlayarak Selçuklulara kadar uzanan Terken unvanı hem hükümdar, hem de hatunlar için kullanılmaktaydı. En kıdemli unvanı alan Terken hatunlar, eşlerinin veya oğullarının yokluğunda naibe olabiliyordu.

[176] Leyla Kaplan, *"Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını ve Atatürk (1908-1960)",* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1988, s.1-2.

[177] Emel Doğramacı, *"Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü",* Türkiye İş Bankası, Ankara 1989, s.134-136.

adalet gibi kavramlar sorgulanmaya ve talep edilmeye başlanmıştır. Dünya'da köklü değişikliklerin olduğu bu dönemde Osmanlı Devleti de son dönemlerini yaşamaktadır. [178] Batıda yaşanan feminist hareketler 19.yy' da Osmanlı toplumunu da etkisi altına almaya başlamıştır. Osmanlı devletinde demokratik düşünceleri savunan Genç Osmanlılar, Jön Türkler hareketi kadın sorununa ilişkin görüşlere yer vermiştir.[179] Aynı zamanda dönemin ünlü yazarları kadınların durumunu romanlara, piyeslere ve şiirlere yansıtmıştır. Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi, Ziya Gökalp ve Tunalı Hilmi gibi ünlü yazarlar da kadın haklarını savunan yayınlarda bulunmuşlardır. Osmanlı devletinde ilk kez 1844 yılında yapılan nüfus sayımında kadınlar da sayılmıştır. O döneme kadar nüfus sayımlarında bile yer almayan kadınlar var olduklarını resmi olarak ilk kez duymuşlardır. 1858 yılında kabul edilen Arazi Kanunu ile beraber miras üzerinde hak sahibi olmuşlardır. 1 Mayıs 1913 yılında Halide Edip Adıvar'ın önderliğinde gerçekleşen Sultanahmet mitingi ise kadınların sosyal alanlara çıkışının başlangıcı olduğu söylenebilir. 1914 yılında kız öğrenciler ilk kez üniversiteye kabul edilmişlerdir. Darülfünun fen ve edebiyat kollarında kız öğrenciler eğitim görmeye başlamışladır ve bunun sonucunda öğretmenlik yapmaya başlayarak çalışma hayatına kısmen de olsa adım atmıştır.[180]

Osmanlı devletinde kadın hareketleri basın yayın organları üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. İlk zamanlarda kadın hareketlerini destekleyen erkek yazarlar tarafından yazılar yazılmaya başlanmıştır. Dönemin önde gelen Terakki gazetesinde, kadınlara yeni haklar verilmesi yönünde yazılar bulunmaktadır. Önceleri bu gazetelere kadın ekleri eklenmiştir ve kadın yazarlar gazetelerin eklerinde yazmaya başlamışlardır. Sonrasında ise Vakit, Şükufezar, İnsaniyet, Ayine gibi döneme damgasını vurmuş bağımsız kadın gazeteleri çıkarılmıştır. Fatma Aliye

---

[178] Evren Karataş, *"Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri",* International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8 Fall 2009. s.1655.

[179] Fatmagül Berktay, " *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye"* Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, No:7, 2004, s. 10.

[180] M.Şehmuz Güzel, "*Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın",* Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, s.861.

Hanımın öncülüğünde çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete'nin ise önemli bir yeri olmuştur.[181]

Osmanlı Devletinde basın yayın organları ile yürütülmeye başlanan kadın hareketlerine bakıldığında ilk etapta eğitim hakkı, oy hakkı ve yurttaşlık talepleri ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ayrıca Rum, Ermeni, Çerkez, Arap, Yahudi, Kürt v.b. kadınlar yer aldığından başlatılan hareketin çok kimlikli olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların oluşturduğu her grup kendi içinde dernek ve vakıflar kurarak kendi dergilerini çıkarmaya başlamışlardır. [182]

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş aşamasından 1980'li yıllara kadar çok kimlikli olarak başlatılan kadın hareketlerinin yerini tek dilli ve kültürlü bir Türk-Müslüman kadın hareketi almıştır. Tanzimat yıllarında batılılaşmanın etkisi ile birtakım haklar talep eden kadınlar, II. Meşrutiyet döneminden sonra her alanda daha fazla hak talep etmeye başlamışlardır. Özellikle kadın-erkek eşitliğini savunmuşladır. Bu dönemdeki en önemli istek kadının da erkekler gibi eğitim hakkından yararlanması olmuştur. II. Meşrutiyetten sonra eğitim hakkı genişletilmiştir.[183] 1917 yılında aile hukukunun düzenlendiği ilk hukuki metin olan Aile hukuku kararnamesi yürürlüğe girmiştir. Kararname aynı zamanda Osmanlı tarihinde kadının hukuki statüsünü de düzenlemesi açısından çok önemlidir. [184]

1914-1918 I. Dünya Savaşına Osmanlı Devleti de dahil olmuştur. Bu durum toplum hayatında da birtakım değişiklikler yaratmıştır. Savaşa katılan erkeklerden açık kalan memurluk pozisyonlarına kadınlar tayin edilmiştir. Savaş sırasında azalan erkek nüfusundan dolayı kadınlara çalışma olanakları ortaya çıkmıştır. Hastanelerde,

---

[181] Şefika Kurnaz, *" II. Meşrutiyet Döneminde Türk kadını"*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1996, s.65.

[182] Özlem Özdemir, " *İlham Veren Cumhuriyet Kahramanları/ Öncü Kadınlar"*, Kırmızı Kedi Yayınları,1. Basım, 2018, s.80-92.

[183] Serpil Çakır, *"Osmanlı Kadın Hareketi"*,Metis Yayınları, İstanbul 1994, s.222-223.

[184] Ahmet Özkiraz-M. Nazan Arslanel, "*İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak"*, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, s.4-6.

laboratuvarlarda, posta, tekel idaresi gibi bazı işlerde kadın çalışan sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir.[185]

Toplumda yaşanan değişime bağlı olarak hak ve taleplerde de birtakım istekler söz konusu olmuştur. Toplumda ikincil konumlarının farkında olan kadınlar artık bulundukları konumu sorgulamaya başlayarak bir kadınlık bilinci oluşturmuşladır.[186]

Hareketin ilk yıllarında siyasal hak doğrudan talep konusu olmamıştır. Ancak buna rağmen II. Meşrutiyet döneminde meclisin açılış görüşmelerinin izlenilmesi talep edilmiştir. 1920'li yılların başında ise oy hakkını gündeme getirmişlerdir. Kadın dernekleri programlarına oy hakkını eklemişlerdir. 1869 yılında Terakki gazetesinin eki olarak kadınlar için çıkarılan ilk yayın "Muhadderat" çıkarılmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar dergi ve gazetelerin sayısı 40'a ulaşmıştır. Bunlardan en çok ses getirenler; Hanımlara Mahsus Gazete, Şükufezar, Demet, Mehasin, Kadın, Kadınlar Dünyası'dır. Bu dergilerde ve gazetelerde kadınların taleplerini iletmesinde önemli işlev görmüştür. Aynı zamanda 30 kadın yardımlaşma derneği kurulmuştur. Dernekler kadınların taleplerini uygulamaya geçirmede yardımcı olmuştur.[187] Kurulan derneklerin ilk faaliyetleri savaşların açtığı sorunları ortadan kaldırmak ve kız çocuklarının eğitimi için yeni çalışmalar yapmak olmuştur. Kadınları iş yaşamına kazandırma amaçlı mesleki eğitim verilen derneklerde kurulmuştur. Bunlara; Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriyesi, Biçki Yurdu gibi önemli dernekler örnek verilebilir. Bazı dernekler ise kadınları bilinçlendirme ve bilgilendirme amaçlı kurulmuştur. Kadınlar konferanslar düzenleyerek taleplerini kendi aralarında tartışmış ve yeni programlar hedeflenmiştir. 1911 yılında İstanbul'da "Beyaz Konferanslar" adıyla bir konferans düzenlemiştir. Düzenlenen konferanslar da 300'den fazla kadın katılımcı bulunmuş ve kadınlar harekete davet edilmiştir. Oy hakkının kazanılması için

---

[185] Semra Gökçimen, "*Ülkemizde Kadınların Siyasi Hayata Katılım Mücadelesi*", Yasama Dergisi, Sayı 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, s.11.

[186] Serpil Çakır, "Feminism and Feminist History-Writing İn Turkey: The Discovery of Ottoman Feminism" Aspasia: The İnternational Year Book of Central, Eastern and Southeastern European Women's and Gender History, Berghan Journals, no.1

[187] Serpil Çakır, *a.g.e.*, s. 95-96.

stratejiler üreten kadınlar, dernekler aracılığıyla kadınların beraber hareket edip örgütlenmeleri istenilmiştir. Siyasi hayatta aktif rol alma isteğini dernekler 1921 yılında programlarına eklemişlerdir. Nezihe Muhittin önderliğinde "Kadınlar Halk Fırkası" adıyla siyasi parti kurulmuştur. [188] Partinin amaçları arasında kadınların etkinliğini toplumda yaygınlaştırmak, sosyal ve siyasal haklarını geliştirmek vardır. Fakat parti, dernek ve Kadınlar Birliği'nin oy hakkı talepleri siyasi otoriteler tarafından olumlu karşılanmadı. Partinin yasallaşması için gereken izin de verilmedi. Kurulan partiye izin verilmemesinden dolayı parti programları değiştirildi, daha ılımlı hale getirildi. 5 Şubat 1924'te izin verildi, fakat parti için değil dernek için izin verilmişti. Bundan dolayı "Türk Kadınlar Birliği" adıyla yeni bir dernek kuruldu. Kurulan dernek programından da siyasi içerikli maddeler çıkarıldı. [189]

1935 yılında "Kadın Yolu" dergisi çıkarıldı. Dergi kadın hareketi ve kadınların siyasal hak taleplerini yayınlamak amaçlı kurulmuştur. Daha sonra derginin adı "Türk Kadın Yolu" olarak değiştirilmiştir. Nezihe Muhittin, Türk Kadın Yolu dergisinin başkanı olmuştur. Kadın vatandaşlığının gerekliklerinin yapılmasını savunuyordu.[190] Aynı zamanda derneğin faaliyetlerin de yoksul kadınlara yardım etmek ve kadınları iş yaşamına kazandırma amaçlı çalışmalarda bulunmaktaydı. Ek olarak yoksul ailelerin çocuklarının okutulması da derneğin faaliyetleri arasındaydı. Yaklaşan yerel seçimlere kadınların katılması için somut adımlar atılmaya başlandı. Bu durum ülkede bazı kesimlerin tepkisine yol açmıştır. Hatta bazı gazete ve dergilerde kadınların girişimleri eleştirildi. Özellikle Nezihe Muhittin, medyada yoğun saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. [191] İstanbul Valiliğinde bir birimde çalışan Kenan Bey, Türk Kadınlar Birliği adına aday gösterildi ancak adaylığı reddedilmiştir. Bu arada birçok ilde derneğin şubeleri açılmış ve üye sayısı 1000'i geçmiştir. Ancak bazı kesimlerin özellikle de medyanın derneğe olumsuz tutumunda bir değişim olmamıştır. Eylül 1927 yılında dernek hakkında "usulsüzlük" kararı

---

[188] Zafer Toprak, *"Cumhuriyet Halk Fırkasından Önce Kurulan Kadınlar Halk Fırkası"* , Tarih ve Toplum, Mart 1988, s.51-56.

[189] Av. Sema Kendirici Uğurman, "Türk Kadınlar Birliği Tarihçesi" http://www.turkkadinlarbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e , (12.11.2023), s.2.

[190] Müge Dişbudak , *"Türk Kadınları Birliği"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2008, s.4-8.

[191] Yaprak Zihinoğlu, *" Kadınsız İnkılap*", Metis Yayınları, İstanbul 2003, s.150-175.

çıkarılmıştır. Bunun sonucunda Nezihe Muhittin başkanlıktan alınmıştır. Bazı medya kuruluşları tarafından bu durum "Oh! Çok Şükür Kurtulduk" şeklinde değerlendirilmiştir. Nezihe Muhittin' in yerine gelen yönetim derneğin programını değiştirerek daha ılımlı bir program yapmış. Derneğin faaliyetleri ekonomik, kültürel amaçlı uygulamalar olarak değiştirilmiş. 3 Nisan 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunuyla kadınlar yerel seçimlerde seçme hakkını elde ettiler. 1933 yılında Köy Kanunu ile muhtar seçme ve 1934 yılında ise milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı elde ediyor. Birçok ülkeden daha erken olsa da, yukarıda bahsedilen tarihsel süreç incelendiğin de ülkemizde kadınların siyasal haklarını elde etmesi oldukça geç ve zor olmuştur.[192] 1930-1950 yılları arasında yayın organları kadınların toplumsal yaşama katılımını desteklemek için yayınlar yapmış olsa da toplumda kemikleşmiş olan ataerkil yapıdan dolayı bu durum pek etkili olmamıştır. Bu dönemde kadınlar elde ettiği hakları özgürce kullanmakta sıkıntı yaşamışlardır.[193] Cumhuriyet tarihinde birkaç kez çok partili siyasal yaşama denemesi yapılmış olsa bile bu denemeler başarısız olmuştur. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisinin kurulması ile beraber çok partili yaşama geçilmiştir. Siyasetin demokratikleşmeye çalıştığı 1945-1950'li yıllar kadınların siyasetten uzak kalmalarına neden olmuştur. Demokrat Partinin kazandığı 1950 seçimlerinde TBMM' ye sadece 3 kadın milletvekili girebilmiştir. İstanbul Milletvekili Hatice Nazlı Tlabar, Kastamonu Milletvekili Tezer Taşkıran ve İzmir Milletvekili Halide Edip Adıvar'dır. 1950-1960 döneminde kadınların siyasal alandaki aktif katılımı değerlendirildiğinde Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına göre azaldığı görülmektedir. 1939 seçimlerinde mecliste kadın milletvekili sayısı 18 iken, 1950 seçimlerinde bu sayı 3'e düşmüştür. 1957 yılında yapılan seçimlerde ise kadın milletvekili sayısı 8'e yükselmiştir. [194]

1960-1980'li yıllar Türkiye'de askeri darbelerin en yoğun olduğu dönemdir. 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası DP iktidarlığı sona ermiştir. 1961 Anayasası ile demokratikleşme hareketleri ivme kazanmıştır. Siyasal alanda birçok yenilikler

---

[192] Ayşegül Yaraman, "*Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)"*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1999, s.98-125.

[193] Füsun Cankat, "*Atatürkçü Düşünce Işığında Kadın*", İstanbul 1997, s.6-10.

[194] İlyas Topçu, "Demokrat Partili Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)" Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:17, 2019 s.147

yapılmıştır. Ancak kadınlar siyasetin dışında tutulmaya çalışılmıştır. Partilerin kadın adaylarına bakıldığında bu durum kanıtlanmaktadır. Yapılan düzenlemeler ile yeni partilerin kurulmasının önü açılmış ve parti sayılarında artış olmuştur. Bu artışa rağmen kadın aday sayılarında artış gözlemlenmemiştir. 1965 Seçimlerinde Milli Bakiye Sisteminin uygulanmasıyla kadın milletvekilleri sayısında az da olsa bir atış gözlemlenmiştir. Türkan Akyol, 1970 yılında parlamento dışından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına atanarak ilk kadın bakan olarak göreve başlamıştır. Seçilerek meclise giren ilk kadın bakan ise İmren Aykut'tur. [195]

1980'li yıllara bakıldığında ise toplumda yaşanan siyasi karmaşıklığın da etkisiyle kadın hareketleri ivme kazanmıştır. 1980 sonrası ihtilalin etkilerini azaldıkça sivil toplum örgütlerinin sayısının arttığı görülmüştür. 1980'ler dönemindeki kadın hareketleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırarak zihinsel bir devrim amaçlamışlardır. Bu nedenle Türkiye için 1980 sonrası II. Dalga feminizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1982 yılında Yaz ve Çevirmenler Kooperatifi (YAZKO) tarafından bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyum da feminizm bir ideoloji olarak savunulmuştur.[196]

Suna Kili, 1982 Anayasasının dini desteğini alan İslamcı hareketleri destekleyen kadınların varlığını, çağdaşlaşma ve kadın hakları konularını gündeme getirmesiyle 1980'li yıllarda kadın hareketlerinin arttığını belirtmektedir. [197] 1985 yılında ise ilk kez 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kadın konusu bir sektör olarak ele alınmış, bu konuda politikalar belirlenmiştir. Duygu Asena, bu dönemde çıkardığı dergiler ve bu dergilerde yazdığı yazılar ile kadın hak ve özgürlüklerinin önemli savunucularından olmuştur. Yazılarında kadının hem aile hem de toplumsal yaşamında ikincil konumda olmasına karşı çıkmıştır. Kadın hem iş hem aile yaşamı sorumlulukları altında ezilmektedir. Yasal olarak birçok ülkenin aksine kadınlar ülkemizde birçok hak ve özgürlükleri erken kazanmış olsa bile, Türk kültürünün

---

[195] Aslı Yapar Yönenç, "*Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri*", İletişim Fakültesi Dergisi, s.74-75

[196] İrem Gökhan, Türkiye'deki Feminist Akımların Modernite ve Postmodernite İlişkilerine Eleştirel Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, 2020, s.54

[197] Suna Kili, "*Modernleşme ve Kadın , Türkiye'de Kadın olmak*", Say Yayınları,2 .Baskı, İstanbul 1996, s.88.

yerleşmiş ataerkil değerlerinden dolayı bu hak ve özgürlükleri toplumda yaygınlaştırması oldukça zor olmaktadır.[198]

İkinci dalga feminizm hareketi, Türkiye'de toplumun kadınlar için tanımladığı kültürün aksine değişime açık, aktif ve eylem odaklı olmuştur. Farklı düşünceleri bir arada barındıran ikinci dalga feminist harekette radikal, İslamcı, liberal ve kültürel birçok kimliği bir arada görmek mümkün olmuştur.[199]

1990'lı yıllarda feminist söylemlerin yaygınlaştığı, sivil toplum örgütlerinin arttığı görülmektedir. Bu feminist söylemler 90'lı yıllarda toplum yapısının yeniden oluşturulma aşamasında etkili olmaya başlamıştır. 90'lı yıllarda askeri yönetimin yarattığı siyasi boşluktan dolayı feminist hareket, sağ ve sol gruplardan bağımsız olarak hareket etmiştir. Bu feminist hareket içinde bulunan kadınların çoğu iyi eğitim almış gazeteciler, yazarlar ve sanatçılardan oluşan gruplardır. Bu durum hareketin kazandırmıştır. 90'lı yıllar ile beraber feminist sokak söylemlerinin yerini artık kadınların taleplerini gerektiği kurumlara ulaştırabilen yapılar almıştır. Yani 1990'lı yıllar feminist hareketin kurumsallaşmaya başladığı yıllar olarak söylenebilir. 1990 yılında kurulan "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı" bahsedilen kurumsallaşmaya bir örnek olmaktadır.[200]

1997'de kurulan KA-DER (Kadın Adayları Destekleme Derneği) ve ÇYYD (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği) karar alma mekanizmalarını etkileyen önemli kuruluşlardandır. KA-DER siyasal partilerden bağımsız olarak, kadınların siyasal alanda aktif katılımını arttırmak için çalışmalar yapmaktadır. Bir ülkede toplumsal cinsiyet eşitliliğinin gerçekleştiğini görebilmek için ülkelerin yürütme organlarındaki kadın temsil oranlarına bakılmalıdır. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakan ve Milletvekili konumunda görev alan kadınların sayısı ülkenin demokratikleşme ve gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir. 1990'lı yıllardan itibaren kadınların

---

[198] Aslı Yapar Yönenç, *a.g.e.*, s.75.

[199] Zeynep Banu Dalaman, *"Kadın Hareketinde Feminist Alternatif Medyanın Rolü: Türkiye ve Tunus Örnekleri",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi,2020, s.121.

[200] İlkay Yılmaz, *"1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği*", T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.75-94.

mecliste temsil oranlarının her seçim döneminde arttığı görülmüştür. Bu dönem kadın çalışmalarının etkinliğinin arttığı dönemdir buna en iyi örnek olarak ilk kadın Başbakan Tansu Çiller'in göreve gelmesi gösterilebilir.[201]

2000'li yıllar ile beraber TBMM'de kadın temsil oranında artış gözlenmiştir. TBMM açılışından günümüze kadar 28 yasama dönemi geçmiştir. 1935 yılında yapılan seçimlerde kadın milletvekili oranı %4,5'tir. Ancak sonraki seçimlerde bu oran azalmıştır ve 2007 yılına kadar bu oran aşılamamıştır. 2007 seçimlerinde (23. Dönem) ve 2023 (28.Dönem) arasında kadın milletvekili oranı %9'dan %19,8'e çıkmıştır. [202]

Tablo:1 Seçim yılı ve toplam milletvekili sayısı ve Kadınların Meclis'teki temsil oranı (1935-2023)

SEÇİM YILI	TOPLAM MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ SAYISI	TEMSİL ORANI
1935	**399**	**18**	**4,5**
1939	**429**	**16**	**3,7**
1943	**455**	**16**	**3,5**
1946	**465**	**9**	**1,9**
1950	**487**	**3**	**0,6**
1954	**541**	**4**	**0,7**

[201] Sevil Sargın, Selin Yıldız, *"Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerinin Mekansal Dağılımı ve Dağılıma Etki Eden Faktörler*", Journal Of Social And Humanitıes Science Research, 2018, s.4063-4064.

[202] Mecliste Kadın Temsili, https://www.mecliste.org/icerik/58/Mecliste-Kadin-Temsili---Detayli-Degerlendirme-Notu , (06.01.2024).

1957	**610**	**8**	**1,3**
1961	**450**	**3**	**0,7**
1965	**450**	**8**	**1,8**
1969	**450**	**5**	**1,1**
1973	**450**	**6**	**1,3**
1977	**450**	**4**	**0,9**
1983	**399**	**12**	**3,0**
1987	**450**	**6**	**1,3**
1991	**450**	**8**	**1,8**
1995	**550**	**13**	**2,4**
1999	**550**	**23**	**4,2**
2002	**550**	**24**	**4,4**
2007	**550**	**50**	**9,1**
2011	**550**	**79**	**14,4**
2015 (07.06)	**550**	**98**	**17,8**
2015 (01.11)	**550**	**81**	**14,7**
2018	**600**	**104**	**17,3**
2023	**600**	**119**	**19,8**

Kaynak: https://www.tuik.gov.tr/ (06.01.2024)

Tablo 1'de görüldüğü üzere, 1935 yılından günümüze kadar Türkiye'de kadınların siyasal hayatta aktif rol aldığı ve kadınların TBMM'de temsil sayısında

geçmiş dönemlere kıyasla nispeten bir artış olmuştur Ancak birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de mecliste kadın temsil oranı düşük kalmaktadır. Siyasal alanın geçmiş yıllardan beri toplumlar tarafından erkek işi olduğu benimsenmiştir. Günümüzde artık bu tutum biraz azalmış olsa bile kadınların, siyasi alanda rol almaları için birtakım niteliklere sahip olması gerekmektedir. Türkiye'de kadın vekil ve erkek vekil profilleri incelendiğinde farklılıklar görülmektedir. Kadınların vekil olabilmesi için belli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Kadınların siyasal hak elde ettiği yıllardan beri parlamentodaki vekil kadınları incelediğimizde yüksek okul mezunu olmayan kadın sayısının çok az olduğu görülmektedir. Kadın vekillerin çoğu iyi eğitim almış, iyi derecede yabancı dil bilgisine sahip kişilerden oluşmaktadır.[203]

[203] Serpil Çakır, a.g.e, s.54.

3.3.1. AB İlerleme Raporlarında Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı

Türkiye ile AB ilişkileri, II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da yeni dengelerin kurulduğu dönemde başlamıştır. Türkiye, 1959 yılında Avrupa Birliğine ortaklık başvurusu yapmıştır. Üyelik koşulları gerçekleşene kadar sürecek olan ortaklık anlaşması 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. 1956 yılında Ankara Anlaşması ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokole bağlı olarak 1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmıştır.[204] 2005 yılı itibariyle AB katılım müzakereleri başlamış ve 35 müzakere başlığından 16 başlık açılmıştır. Ancak, yalnızca "Bilim ve Araştırma" faslı kapatılmıştır.[205] Cinsiyet eşitliği müzakere alanlarından birisi olmamıştır. Bu nedenle Türkiye, dünyadaki gelişmelerden ve hareketlerden yola çıkarak kamusal alanda dönüşüm sürecine girmeye çalışmıştır. Ancak, toplumda özellikle de siyasal alanın erkekle ilişkilendirildiği bir ataerkil düzen mevcut olduğu için bu dönüşüm oldukça zor olmuştur.[206]

Kadınların kamusal hayata katılma mücadelesi, 1930 yılında önce yerel seçimlerde, sonra genel seçimlerde kazanılsa da fiilen bu süreç kolaylıkla ilerlememiştir. Türk Kadınlar Birliği'nin "*Türk Kadınının Siyasal Haklarını Elde Etmesi ve Sosyal Yaşama Eşit Olarak Katılmasının Sağlanması*" olarak başlatılan kadın hareketi 1980'li yıllara kadar gündeme gelmemiştir.1980'li yıllarda aile içi şiddet olaylarının artması, Türkiye'de kadına yönelik şiddet noktasında yeni yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Yasal düzenleme çalışmaları uluslararası alana da yansımıştır.[207]

Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliğine aday ülkeler için ilerleme raporları hazırlamaktadır. Bu raporlarda, Kopenhag Kriterleri değerlendirilir ayrıca insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi gibi konular da incelenmektedir. Bu

---

[204] Fatma Bolat-Abdülkadir Develi, "*Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Politikalarına Avrupa Birliği İlerleme Raporlarının Yansımaları",* Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2020, s.4-5.

[205] Aslı Karataş," *Legal Politicies for Advancing Gender Equality in Turkey*, "s. 4.

[206] Gender İnequality İndex, https://hdr.undp.org/en/composite/GII , (15.10.2023), s.12.

[207] Sevinç Eryılmaz, *"Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kadın, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz"* Ed.Ayhan Kaya, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2013, s.280-283.

raporlar, aday ülkeler ile ilgili karar verilmesinde Avrupa Konseyine dayanak oluşturmaktadır. Türkiye ile ilgili ilk ilerleme raporu 1998 Cardiff Zirvesi sonrasında, AB Viyana Zirvesine yönelik hazırlanmıştır.[208] İlerleme raporunda, azınlıkların korunması, ekonomik koşullar, hukukun üstünlüğü vb. birçok konu ele alınmıştır. Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının insan hakları ve toplumsal statüsü hakkındaki eksiklikler vurgulanmıştır. Tarih boyunca var olan ataerkil toplumsal yapının, kadınları baskı altına alarak geleneksel yapıya bağımlı hale gelmesi değerlendirmede etkili olmuştur. Toplumdaki kadın-erkek eşitsizliği sorunlarının çözümü için yeni düzenlemeler uygulanarak, toplumsal duyarlılığın arttırılması amaçlanmıştır.[209]

Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri ile kadının toplumdaki statüsünü uyumlu hale getirmeyi amaçladığından 1985 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ni (CEDAW) imzalamıştır. Ancak Medeni Kanun'da mevcut bulunan ayrımcı hükümler değiştirilmemiştir.[210] Bu nedenle 1998 yılında Medeni Kanun'da düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan yeni düzenlemeler kadın-erkek arasındaki ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik olmuştur. İlerleme raporunda, okuryazarlık ve çalışma hayatına katılımda kadınların erkeklere oranla daha az yer aldığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda raporda, Türkiye'deki kadınların sosyo-ekonomik alanda sadece AB ülkeleri içinde değil diğer ülkeler arasında da geride kaldığı somut olarak belirtilmiştir.[211]

1999 yılında hazırlanan ilerleme raporunda, önceki raporda belirtilen kanunlardaki yapılan reformların hangi aşamada olduğu değerlendirilmiştir. Söz konusu raporda, Türkiye-AB ilişkileri anlatılarak Avrupa Komisyonunun belirttiği

---

[208] Murat Aktaş, "*Avrupa Birliği ve Türkiye*", Dora Yayıncılık, 2019, s.405-406.

[209] Cemile A. Ercan, "*Cinsiyetin Toplumsal Rol'deki Yeri",* Çizgi Kitabevi, 2015, s.102.

[210] Şafak P. Börü, "*Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu"*, TBB Dergisi, 2017, s.53.

[211] Fatma Bolat, *a.g.e.*, s.7.

ekonomik, siyasi ve sosyal koşullar perspektifinde Türkiye'nin mevcut toplumsal yapısı ele alınmıştır.[212]

2000 yılında düzenlenen raporda ise kadınların çalışma hayatında ayrımcılığın devam ettiği vurgulanmıştır. Söz konusu ayrımcılığa örnek olarak aile reisinin erkek olmasını ve aynı zamanda evlilik birliğini tek başına temsil ettiğini vurgulamıştır. Türkiye ise bu durum için kadın sivil toplum kuruluşlarının desteğini alarak medeni kanunda değişiklik yapmak için çalışmalar başlatmıştır. Bu dönemde AB uyum çalışmalarında cinsiyet eşitliği politikaların ve bu politikaların yasal düzenlemelere yansımalarını görmek mümkündür. Özellikle kadın hakları ve cinsiyet eşitliği açısından oldukça önemli olan İş Kanunu, Medeni Kanunu ve Ceza Kanunu'nda önemli noktalar revize edilmiştir. Türkiye'nin, CEDAW sözleşmesinde bulunan evlilik ve aile bütünlüğüne yönelik hükümlerini bu kanunlara aykırı olduğunu ileri sürerek koyduğu çekinceleri, bu düzenleme ile beraber ortadan kalkmıştır. Söz konusu raporda bu durum olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.[213]

Ocak 2002'de, 1982 yılında yürürlüğe giren kadın memurların pantolon giymesini yasaklayan yönetmelik değiştirilmiştir. 2002 yılında düzenlenen ilerleme raporunda bu konuya değinilmiştir. Aynı zamanda söz konusu raporda çalışma hayatına yönelik bir değerlendirme de yapılmıştır. Yapılan bu değerlendirmede, kadın-erkek ücret eşitliğinin sağlanamadığı, kadınların hala bazı işlerde hiç yer almadığı ve politikaya katılımının erkeklere oranla oldukça düşük olduğu vurgulanmıştır. 2008 yılında düzenlenen ilerleme raporunda ise kadınların siyasi temsil oranlarının düşük olduğu belirtilmiştir. TBMM'de 550 milletvekilinden 23 kadın vekil olduğu raporda açıklanmıştır. Bundan dolayı STK'ların çözüm önerileri dikkate alınmıştır. STK'lar kadın sığınma evlerinin sayısının arttırılması için çalışmalar yapmış, ayrıca Cinsiyet Eşitliği Komisyonu kurulması için çalışmalar yapmıştır. Çalışmalar neticesinde kadınların çalışma hayatına katılımını arttırmak amacıyla "İstihdam Paketi" meclis tarafından kabul edilmiştir. Ancak kabul edilen

---

[212] AB İlişkileri, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (10.10.2023).

[213] Fatma Bolat, *a.g.e.*, s.9.

"İstihdam Paketi" tam anlamıyla uygulanamamıştır. Türkiye'de cinsiyet eşitliği bir sorun olarak devam etmiş, AB ve OECD ülkeleri arasında en düşük seviyede kalmıştır.[214] Ayrıca 2009 yılında faaliyete geçen Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu da bu dönemde kurulmuştur. Bu komisyon, ulusal düzeyde kadın haklarının ve cinsiyet eşitliği politikalarının meclis bünyesinde bir mekanizmaya sahip olduğunu göstermektedir. Kayıt dışı çalışan kadınlar erkeklere oranla daha az ücret almışlardır ve bu durum istihdam oranını etkilemiştir. 2009 yılında faaliyete geçen KEFE Komisyonu, kadın erkek fırsat eşitliğini sağlamak ve bu konudaki duyarlılığı arttırmak için çalışmalar yapmıştır. Kamu çalışanlarına ve sağlık personellerine eğitimler düzenlemiştir.[215]

2011 yılında düzenlenen ilerleme raporunda kadınların çalışma hayatına katılımında %27,6'lık bir artış görülmektedir. Ancak %27,6'lık artış yeterli görülmemiş ve istihdama yönelik hazırlanan fonlar yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda yayınlanan raporda kadın milletvekili sayısının da 48'den 78'e yükseldiği belirtilmiştir. Ancak bu sayı tatmin edici olmamış ve bu durumun toplumsal rollerden dolayı olmadığını, kadınların siyasal alanda yeterince desteklenmemesinden kaynaklandığı belirtilmiştir.[216]

2012 yılında düzenlenen ilerleme raporu ile kadın haklarına saygı ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda iyileştirmeler yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca mevzuatta yapılan değişiklikler Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine dair çıkarılan Kanun sayesinde aile bireylerinin şiddete karşı korunması amaçlanmıştır. Bu bağlamda STK'ların ve kamu kurumlarının işbirliği AB komisyonu tarafından olumlu bulunmuştur. Bununla beraber raporda kadınların siyasal alana ve işgücüne daha fazla katılımının gerekli olduğu ve erken yaşta, zorla

---

[214] AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf , (10.10.2023), s.41.

[215] TBMM Kefe Komisyonu, https://www.tbmm.gov.tr/ ,(10.10.2023).

[216] AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (19.10.2023), s.30.

yaptırılan evliliklerin toplumda hala mevcut olduğu ve toplumun en önemli sorunlarından olmaya devam ettiği eleştiriler arasında yer almıştır.[217]

2013 AB İlerleme Raporu, 2010 yılında meclis tarafından kabul edilen pozitif ayrımcılık konusundaki kanunların yürürlüğe girmediğini ve ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan planlanan uygulamaların eyleme geçirecek düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtmiştir. Kamuda ve özel sektörde kadının katılımını arttırmak için teşvik edici uygulamalar yapılırken siyasal alanda özellikle kadının karar alma mekanizmalarındaki katılımını arttırmak için gerekli çabanın gösterilmediği vurgulanmıştır.[218]

2016 senesinde yaşanan siyasi ve ekonomik durumlar AB-Türkiye ilişkilerini sekteye uğratmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu 2017 ilerleme raporunu yayınlamayacağını ve Türkiye'nin süreci düzenlemesi için Nisan 2018'e kadar zamanı olduğunu belirtmiştir. [219] Türkiye-AB ilişkileri sürecinde yapılan düzenlemeler kadınların toplumdaki yerini oldukça etkilemiştir. Bu değişimin önemli bir nedeni Anayasanın 10. Maddesinde yapılan değişiklik olmuştur. Çünkü devlet sadece kadın erkek eşitliği sağlamasında değil aynı zamanda bu eşitliğin uygulanması konusunda da sorumlu kabul edilmiştir. [220]

Türkiye, AB üyelik sürecinde uyum çalışmalarıyla gerçekleştirdiği idari ve yasal reformlar ile kadın hakları bakımından önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu durum Türkiye gibi toplumda yıllardır ataerkil yapının mevcut bulunduğu ülkelerde oldukça önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ancak mevzuat ve uygulayıcı kurumlar yönüyle de gerekli adımları atmış olsa bile toplumsal cinsiyet eşitliğini istenilen seviyeye ulaştıramamıştır. Kadınların kamu görevlerinde siyasal katılım ve üst pozisyonlarda yeterince temsil edilmeyişi gibi önemli sorunları çözememiştir. AB tarafından düzenlenen ilerleme raporlarında, Türkiye'nin bu konularda attığı olumlu adımlar desteklenmiş ancak atılan adımların yeterince sonuç

---

[217] AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_02_01_13_fotomat_version.pdf (02.11.2023).

[218] Gös.Yer.

[219] Fatma Bolat, *a.g.e.*, s.54.

[220] Saniye Dedeoğlu-Adem Yavuz Elveren, *"Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın",* İstanbul 2017, İletişim Yayınların, s.25.

vermemesi eleştirilmiştir.[221] Türkiye'de kadınların siyasal katılımına bakıldığında Avrupa Birliği'ne adaylık süreci motive edici olsa da sürecin sekteye uğramasından sonra cinsiyet eşitliği politikaları da geri planda kaldığı görülmektedir. Bu sürecin tekrardan hız kazanması için siyasal alanda cinsiyet eşitliği vurgusu yapılmalıdır. Ayrıca siyasal aktörlerin de toplum desteğini bu sürece dahil etmesi ve cinsiyet eşitliğine ilişkin değerleri siyasal alana yerleştirmesi oldukça önemlidir. Türkiye için bu durum AB üye ülkeleriyle benzer bir noktadadır.[222]

[221] Ali Ayata, Hande Saadet Takkaç, "*AB-Türkiye ilişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Politikaları AB İlerleme Raporları Perspektifinden Bir Değerlendirme",* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.20, Sayı.2, s.210-212.

[222] Ayşegül Yaraman*, "Türkiye'de kadınların Siyasal Temsili Dikişsiz Siyaset*", İstanbul 2015, Bağlam Yayınları, s.63-64.

SONUÇ

Toplumların çoğunda benimsenen ataerkil toplum düzeninden dolayı kadınlar yüzyıllar boyunca cinsiyet temelli ayrımcılıklara maruz kalmışlardır. Ataerkil toplum yapısında kadının en önemli görevi aile sorumluluklarını yerine getirmek olarak benimsenmiştir. Bu sebeple kadınlar toplumsal yaşamda her zaman ikincil konumda kalmıştır. Kadınların haklarının olmaması ve sosyal, ekonomik bağımlığının tartışılmasından sonra toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram ile birlikte kadınlar, oy hakkı, çalışma hayatı, eğitim hakkı gibi kendilerine ait olması gereken hakların bilincine varmışlardır ve bu haklar için mücadele etmeye başlamışlardır. Kadınlar verdiği mücadeleler sonucunda yirminci yüzyılın ilk yarısında yasal değişikliklere neden olmuşlardır ve bu değişiklikler ile beraber kadınların kamusal yaşama girişleri kanunlarla desteklenmiştir.

Avrupa Birliği, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların gerçekleştirilmesine önem vermiştir. Çalışmanın da konusu olan ülkelere bakıldığında AB adaylık ve üyelik sürecinde, bu ülkelerin cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde toplumun birçok alanında düzenlemeler yaptığı görülmüştür. Avrupa Birliği, sosyal politika başlığı altında cinsiyet eşitliğine yer vererek üye devletleri kendi politikalarını oluşturmaya teşvik etmiştir. Ancak AB üyesi Balkan Ülkelerine bakıldığında siyasal katılımda istikrarlı bir eşit temsil ortaya konulmamıştır. Çünkü Avrupa Birliği'nin cinsiyet eşitliğine ilişkin raporlara bakıldığında kadınların siyasal katılımı ve karar alma mekanizmalarındaki konumunun öncelikli olmadığı görülmüştür. Kuruluş amacı çerçevesinde, Avrupa Birliği daha çok istihdam alanındaki cinsiyet eşitliğini desteklemiştir. Aday ülke Türkiye ise AB raporlarına ve direktiflerine oldukça uyum sağlamak adına Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyonla cinsiyet eşitliğine bakış açısının değiştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak kadınların siyasal katılımı partiler düzeyinde kota gibi belirli mekanizmalar ile desteklenmiş ve bu durumun siyasal alana yansıması da yeterli düzeyde olmamıştır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği'ne üye Balkan Ülkeleri ve aday ülke konumunda olan Türkiye'nin siyasal alanına bakıldığında özellikle kadınların karar alma mekanizmalarındaki konumunun oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Kadınların aktif siyasal katılımı için yeni uygulamalara ve düzenlemelere ihtiyacının olduğu görülmüştür. Kadın örgütlerinin güçlendirilmesi, kadın partilerin kurulması ve kadın adayların desteklenmesi gibi uygulamalar siyasal alanda cinsiyet dengesinin sağlanması açısından yardımcı olabilir. Ayrıca çalışmaya konu olan ülkelerin bazılarında görülen kota uygulamasının da etkin kullanımının sağlanması da kadınların siyasal alanda aktif rol almasında oldukça etkilidir. Bu bağlamda çalışmaya konu olan ülkelerin toplumda özellikle de siyasal alanda cinsiyet eşitliği politikalarının ve bu konudaki çalışmalarının ağır ilerlemekte olduğu görülmüştür. Ülkelerin bu konudaki politikalarına ek olarak yeni düzenlemeler ve uygulamalar ile desteklemesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Murat, "*Avrupa Birliği ve Türkiye*", Dora Yayıncılık, 2019.

Ayata, Ali, Takkaç, Hande Saadet, "*AB-Türkiye ilişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Politikaları AB İlerleme Raporları Perspektifinden Bir Değerlendirme",*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.20,Sayı.2,2020.

Altınay, Ayşe Gül, Tansel Güney, " "Vatan Millet Kadınlar" (Cynthia Enloe. "Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm çev.), İstanbul: İletişim Yay. , 2000.

Aydemir, Fatma Ayça, *"Avrupa Birliğinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına Etkisi;İtalya ve Slovenya'nın Karşılaştırmalı Analizi*",Marmara Üniversitesi,Avrupa Araştırmalı Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi,İstanbul,2019.

A. Ercan, Cemile, "*Cinsiyetin Toplumsal Rol'deki Yeri",*Çizgi Kitabevi, 2015.

Eryılmaz, Sevinç, "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kadın, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, Ed.Ayhan Kaya, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2013.

Azarkan, Ezeli, "*Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devletlerinin Tanınmasında Siyaset ve Hukukun Etkisi",* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:21,Sayı:35,2016.

Babekoğlu, Y. H. "Adımı Elimden Aldıkları Gün Başlıklı Antoloji Üzerine", Prizren: BAL-TAM Türklük Bilgisi,2017.

Banac, Ivo, "The National Question in Yugoslavia:Origins,History,Politics,(London:Cornell University Press, 1984.

Batınic, Jelena, (Feminism), " Nationalism and War: The Yugoslav Case' in Feminist Test" , Journal of İnternational Women's Studies, Cilt 3, Sayı 1, 2001.

Baydaş Sayılgan, Özge, Kaya Erdem, Burcu, "*Ataerkil ve Anaerkil toplumun Tarihsel Savaşımının "Avatar" Film Bağlamında İncelenmes*i", Okan Üniversitesi, İletişim Çalışmaları Dergisi, Sayı 1,2012.

Bensadon, Ney, "*Başlangıçtan Günümüze Kadar Kadın Hakları",(Ş. Tekeli, Çeviri),* 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Berktay, Fatmagül, " *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye"* Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları,İstanbul Bilgi Üniversitesi, No:7,2004.

Bolat, Fatma, Develi, Abdülkadir, "*Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Politikalarına Avrupa Birliği İlerleme Raporlarının Yansımaları",*Uluslar arası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4,Sayı:2,2020.

Bolcan, Aybike, Elif, *" Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Türk Çalışma Mevzuatında Kadın*", Bahçeşehir Üniversitesi, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 1, 2010.

Bozov, Stefan, "In The Name of The Name",Volüme II,Sofia Liberal İntegration, 2011.

Börü, Şafak, "*Kadının Korunmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu"*, TBB Dergisi, 2017.

Busheikin, Laura, " İs Sisterhood Really Global ? Western Feminism in Easthern Europe " , İn Ana's Land: Sisterhood in Easthern Europe, Ed: Tanya Renne, Westwiew Press, 1997.

Buturovic, Almila, -Schick, İrvin, Cemil, "*Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları*", İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2009.

Cankat, Füsun, "Atatürkçü Düşünce Işığında Kadın",İstanbul,1997

Cholakova, Margarita, "Bulgarsko zhensko dvizhenie prez Vazrazhdaneto" (Uyanış döneminde Bulgar kadın hareketi) , Sofya: Albo, 1994.

Crampton, R.J., "Bulgaristan Tarihi" Çeviri Nuray Ekici,Jeopolitika Yayınları, İstanbul, 2007.

Çakır, Serpil, "*Osmanlı Kadın Hareketi*", Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Çağlar, Nedret, *"Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları*" Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyon Dergisi, Sayı.4, Cilt.3 2016.

Çetinel, Emine, -Ersoy Yılmaz, Sevdiye, "*Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım*",Çankırı 2016

Dalaman, Zeynep Banu, *"Kadın Hareketinde Feminist Alternatif Medyanın Rolü: Türkiye ve Tunus Örnekleri,* (İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2020.

Dahl, Robert A., *"Demokrasi üzerine*" , B.Kadıoğlu (çev.), Phonix Yayınları, Ankara.

Dedeoğlu, Saniye-Elveren, Adem Yavuz, *"Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın" İletişim Yayınları,* İstanbul, 2017.

Demir, Hakan, "1991-2015 Yılları Arasında Hırvatistan Siyasal Yaşamı", (Kitap Bölümü, "Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar 1990 – 2015", Editör: İbrahim KAMİL, Nobel Yayınevi, Kasım 2017.

Demir, Zekiye, "*Türkiye'de Kadın ve Siyaset : 2000'li yılların başında Türkiye'de Siyasi Partilerin Kadın Politikaları"* , Kadim Yayınları, Siyaset, 2015.

Dessislava, Lilova, "Bulgarskite znachenia nanacionalnoto ime", 2003.

Dirimeşe, Erdem, "*Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Türkiye'de Roman Kadınların Durumu: Zonguldak Örneği*" Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Haziran 2022.

Dikici, Erkan, "*Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm Teoriler",* İnternational Journal of Social Science, 2016

Dişbudak, Müge, *"Türk Kadınları Birliği"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir,2008.

Dobrin, Bugoslav, *"Bulgarian Economic Development Since World War II*", New York, Washington DC and London,1992.

Dorotthy Mcbrlde, Stetson ; " *Gender and European Politics:The Limits of İntegration*," Political Science and Politics, 1997.

Doğramacı, Emel, *"Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü",* Türkiye İş Bankası Ankara, 1989.

Donovan, Josephine, "*Feminist Teori*" (A. Dora, Çeviri), 2.Basım, İletişim Yayınları,İstanbul, 2001.

Enloe, Cynthia, *"Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*" (Çev: Berna kurt, Ece Aydın), Çitlembik Yayınları, 2003.

Firestone Shulamith , (Çevirmen; Yurdanul Salman), *"Cinselliğin Diyalektiği",* Payel Yayınları, 1993.

Gaber, Slayko, Selisnik, Irena, "*The Slovene Context:Continuities and discontinuities of Women's Movement History From the Right to Vote to The Democratic Transition"*Cambridge Universty Press,2018.

Gökçimen, Semra, "*Ülkemizde Kadınların Siyasi Hayata Katılım Mücadelesi*",Yasama Dergisi, Sayı 10,Eylül -Ekim –Kasım, Aralık,2008

Güven, İbrahim Fevzi, "*Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi*" Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi, Sayı;17, 2016.

Güneş Fatime , " *Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt.27, 2017.

Güzel, Şehmus, "*Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın",*Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,İletişim Yayınları, 1985.

İzgü, Adem, "*BULGARIA: HISTORY AND POSTCOMMUNIST TRANSITION*" THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS BİLKENT UNIVERSITY, ANKARA,2015.

İliç, Deniz Tansel,Yıldırım, Pınar, "*Araçsal Akla ve Pozitivizme Karşı Çıkan Bir Feminist Metodoloji*", Folklor/ Edebiyat, 2018.

Jancar-Webster, Barbara, *" Women in the Yugosloav National Liberation Movement*", Gender Politics in the western Balkans, the Pennsylvania State Universty Press, Pennsylvania, 1999.

Kapanoğlu, Sedef, *"Çin'de Kadın İmgesi*" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Kaplan, Leyla, *"Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını ve Atatürk (1908-1960)",* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1988.

Karataş, Aslı, ” *Legal Politicies for Advancing Gender Equality in Turkey,*

Karataş, Evren, *“Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri”,* International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8 Fall, 2009.

Kavalalı, Murat, “Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci-AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Balkan Ülkeleri ile ilişkileri, DPT Ankara, 2005.

Kaya, Abdullah, *“Doğu’daki Roma’nın Bizanslaştığı Devir : I.Justionas Dönemi*” , CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:37 , Sayı 2, 2003.

Kesici, Mehmet Rauf, “*Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye’nin Uyumu*”,Çalışma ve Toplum-Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2011.

Kılıçlı, Gizem, “*Bulgaristan Türkü Göçmen Kadınların Öz-Kimlik İnşaası*” Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Haizran, 2018.

Kili, Suna, “Modernleşme ve Kadın, Türkiye’de Kadın olmak”, Say Yayınları,2.Baskı, İstanbul,1996.

Kolay, Hale, “*Kadın Hareketlerinin Süreçleri Talepleri ve Kazanımları*” , *Emo Kadın Bülteni,* Nisan 2015.

Kolay, Hale, *“KADIN HAREKETİNİN SÜREÇLERİ, TALEPLERİ VE KAZANIMLARI ”Emo Kadın Bülteni, 2015.*

Kozlu, Düriye, *“Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”,*Süleyman Demirel Üniversitesi,2009.

Kurnaz, Şefika, *“ II. Meşrutiyet Döneminde Türk kadını”*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul,1996.

Millett, Kate, “*Sexual Politics*”, New York: University of Illinois Press, 1974.

Mithat, Atabay, “*İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar”,* Paradigma Akademi Yayınları,2013.

Morgan, Robin, *"Sisterhood is Global: The İnternational Women's Movement Anthology*", The Feminist Press at Cury , USA,1996.

Offen, Karen, "Avrupa Feminizmleri 1700-1950 :Siyasi Bir Tarih", Stanford Üniversitesi,2000.

Özçelik, Mevlüt, "Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom: Problems between Serbs and Croats and the Fall of The Kingdom (1918-1929).

Özdemir, Özlem, " *İlham Veren Cumhuriyet Kahramanları/ Öncü Kadınlar"*, Kırmızı Kedi Yayınları,2018.

Özdemir, Hacı, Aydemir, Duygu " *Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine"*, Social Sciences Studies Journal, 2019.

Özyön, Arzu, "*Charlotte Perkins Gilman'ın "Kadınlar Ülkesi" Adlı Romanının Radikal Feminist Bağlamında İncelenmesi*", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2018.

Özdemir, Berceste Gülçin, "*Feminizmin Tarihsel Gelişimi ile Feminist Anlatıbilim Arasında Bağ Kurmak"* Berikan Yayınevi, Ankara, 2019.

Özbudun, Ergun, "*Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma"* , Ankara, 1975.

Özkiraz, Ahmet, Arslanel, M. Nazan, "*İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak"*,Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2011.

Ramazanoğlu, Caroline, "*Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*". Pencere Yayınları, İstanbul, 1998.

Sayın, Aysun, "*Avrupa Birliğinin Kadın-Erkek Eşitliği Politikalarına Feminist Perspektiften Bakış*",Sayı 4, 2008.

Selčan, Polona,Vivod, Meteja, Kacic, Spela, "*POLOŽAJ ŽENSK V SLOVENIJI",*2008.

Serpil Çakır, "Feminism and Feminist History-Writing İn Turkey: The Discovery of Ottoman Feminism" Aspasia: The İnternational Year Book of Central, Eastern and Southeastern European Women's and Gender History, Berghan Journals, no.1

Sevim, Jülide, "*Tanrının Sesi Kadın*" Remzi Kitabevi, İstanbul,2001.

Süral, Nurhan " *Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri ve Türkiye",* T.C Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.

Şahin, Ali - Erkış, İbrahim Uğur, "Avrupa Birliği'ne *Üyelik Sürecinde ve Sonrasında Sloven Kamu Yönetimi Reformları: Kurumsal Kurum Açısından Bir Değerlendirme",* Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı;25,2013.

Şahin, Hatice, Kutluay Tutar, Filiz, "*Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kadın İstihdamının Analizi" ,* Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari ve Bilimler Fakültesi Dergisi,Cilt:16,Sayı:2,2017.

Tanıl, Bora, "Milliyetçiliğin Provokasyonu" İstanbul Birikim Yayınları, 1995.

Taş, Gün, "*Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri"*, Akademik Hassasiyetler Dergisi Cilt: 3, Sayı: 5,2016.

Tatlıer Baş, Meryem Meltem, "*Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin incelenmesi*",T.C Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara,2011.

Tatar, Taner, "*Siyaset Sosyolojisi"*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1981.

Topçu, İlyas, "Demokrat Partili Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)" Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2019.

Tekin, Oğuz, "*Eski Yunan Tarihi*", İletişim Yayınları,İstanbul,1998.

Toprak, Zafer, *"Cumhuriyet Halk Fırkasından Önce Kurulan Kadınlar Halk Fırkası"* , Tarih ve Toplum, Mart,1988.

Tutmaz, Belis, *"Balkan Tarihi Kapsamında Kadının Toplumdaki Yeri ve Kadın Örgütlenmeleri: Yunanistan Örneği*",Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, Edirne, 2018.

Ulutaş, Selcen- Yavuz, Rengin, *"Bulgaristan'da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmalarına Örnekler*", Selçuk İletişim Dergisi, 2020.

Wood, Helen, *" Byzentine Women: Religion an Gender Construction"* , 2009.

Yapar Yönenç, Aslı, "Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, 2006..

Yaraman, Ayşegül, *"Türkiye'de kadınların Siyasal Temsili Dikişsiz Siyaset*", Bağlam Yayınları, İstanbul, 2015.

Yılmaz, İlkay, *"1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği*", T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Yıldız, Selin, Sargın Sevil, *"Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerinin Mekansal Dağılımı ve Dağılıma Etki Eden Faktörler*", Journal Of Social And Humanitıes Science Research, 2018.

Yusuf, Nuray Salıyumer, "*Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci*",Uludağ Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi,Bursa,2012.

Zafer, Zeynep, *"Bulgaristan'da Zorunlu Asimilasyona Karşı Mücadele ve Kadın*", International Journal of Social Sciences, 2018.

Zihinoğlu, Yaprak, *" Kadınsız İnkılap*", Metis Yayınları, İstanbul,2003.

İnternet Kaynakları

"3 Dalga İle Feminizm Tarihi" , " https://www.anarkismo.net/article/4070.com ",(9.12.2019)

"Modernizm ve Post-modernizmin Kadın Kimliği Üzerinde Etkisi", www.koprudergisi.com *(18.02.2021)*

"Post-yapısalcı kuram ve feminizm ilişkisine dair düşünceler" , www.bukak.boun.edu.tr (18.02.2021)

AB İlişkileri,https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (Erişim Tarihi:10.10.2023)

AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (19.10.2023)

AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_02_01_13_fotomat_version.pdf.

AB Raporlar, https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

AB Raporlar,https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ile rleme_Rap_2002.pdf , (10.10.2023)

AB ve Türkiye Kadınlar için Birlikte, https://ab.gov.tr/files/pub/eu_for_women_tr_2012.pdf, (Erişim Tarihi:21.09.2023)

ALJAZEERA TURK, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-hirvatistan.com

Deniz Altınbaş, " *Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm"* https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/728/7858 (07.01.2024)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Sorular-Cevaplar;Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda AB neler yapıyor" https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/sorular-ve-cevaplar-kad%C4%B1n-haklar%C4%B1-ve-toplumsal-cinsiyet-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-konusunda-ab_tr?s=309 , (20.09.2023)

Bulgaristan Tarihi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan_tarihi, (20.11.2020)

Enver Yolcu , www.geocities.com/enveryolcu/sanatdogus.html (10.04.2019)

Eski Yunan Tarihi, " http://www.tarihsayfası.com/medeniyetler-tarihi.com." (29.06.2019)

Feminism in Europe, https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe (20.11.2023)

Feminizm Tarihine Bakış:1.2. ve 3.dalga feminizm, "https://medium.com/t%C3%BCrkiye/feminizm-tarihine-bak%C4%B1%C5%9F-1-2-ve-3-dalga-.. ve feminizm-bf5644beac2a" (03.12.2019)

Feminizm Tarihine Bakış:1.2. ve 3.dalga feminizm, "https://medium.com/t%C3%BCrkiye/feminizm-tarihine-bak%C4%B1%C5%9F-1-2-ve-3-dalga- ve feminizm-bf5644beac2a", (09.12.2019)

Gender Equality İndex in Croatia (2017), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20181392_mh0418186enn_pdf_hr.pdf (15.09.2023)

Gender Equality İndex, https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2015 (10.11.2023)

Gender İnequality İndex, https://hdr.undp.org/en/composite/GII , (15.10.2023)

Gül Demirel, Bizans'ta Kadınlar, " http://www.academia.edu/11744774/bizansta_kadınlar. " (Erişim Tarihi: 15.07.2019)

Kırcaali Haber (2018), Meclis, İstanbul Sözleşmesi'ni onaylama sürecini durdurdu. https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=20468 (Erişim Tarihi:15.08.2023).

Masencjka Bacic, https://medfeminiswiya.net/2021/04/09/feminism-in-croatia-a-brief-overview/?lang=en (20.11.2023)

Mecliste Kadın Temsili, https://www.mecliste.org/icerik/58/Mecliste-Kadin-Temsili---Detayli-Degerlendirme-Notu , (06.01.2024)

Nazlı Metin, *Erkek Kulübünde Siyaset Kadın Parlamenterle Sözlü Tarih Kitap İncelemesi,* https://www.akademikkaynak.com/kitap-incelemesi-erkek-kulubunde-siyaset.html

Resmi Gazete (2012), Milletlerarası Sözleşme (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi). Karar sayısı 2012/2816 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf, (15.08.2023)

State Violence in Greece, http:// www.omct.org/files/2004/11/2613/s_violance_greece_10_2004.pdf, (01.08.2019)

Tatyana Obretenova, https://bnr.bg/tr/post/100403627, s.(20.09.2019)

TBMM Kefe Komisyonu, https://www.tbmm.gov.tr/ ,(10.10.2023)

Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Bulgaristan, https://islamansiklopedisi.org.tr/bulgaristan

Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Bulgaristan, https://islamansiklopedisi.org.tr/bulgaristan (25.08.2019)

Oxford Gender Studies, https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191834837.001.0001/acref-9780191834837-e-246 (15.11.2023)

UN WOMEN, http://www.unwomen.org./about-un-women, (04.08.2019).

Zeynep Forsman , Özlem Terzi , "AB Ülkelerinde Kadının Konumu", BIA Haber Merkezi, http://www.bianet.org/bianet/siyaset/43827-ab-ulkelerinde-kadının-konumu, (03.08.2019)

Феминизмът в България, https://clubbalcanica.wordpress.com (20.09.2019)